एकपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः

सूत उवाच

सानन्दूरस्य माहात्म्यमेतच्छ्रुत्वा वसुन्धरा ।
कृताञ्जलिपुटा भूत्वा वराहं पुनरब्रवीत् ॥ १ ॥

धरण्युवाच

श्रुतमेतज्जगन्नाथ विष्णो गुह्यमनुत्तमम् ।
यच्छ्रुत्वा सुमहाभाग जातास्मि विगतज्वरा ॥ २ ॥
अपरं वाऽस्ति चेत् किञ्चिद् गुह्यं क्षेत्रं शुभावहम् ।
सानन्दूरात् परं गुह्यं क्षेत्रमस्ति न वा परम् ॥ ३ ॥
सुरकरण नृसिंह लोकनाथ
यतससुरासुरधीर देववीर ।
कमलदलसहस्रनेत्ररूपो
जयति कृतान्तसमानकालरूपः ॥ ४ ॥
गद्गदं वचनं श्रुत्वा पृथिव्याः स जनार्दनः ।
उवाच मधुरं वाक्यं सर्वलोकार्तिहा हरिः ॥ ५ ॥

वराह उवाच

शृणु देवि च तत्त्वेन यन्मां त्वं परिपृच्छसि ।
गुह्यमन्यत् प्रवक्ष्यामि मद्भक्तः कर्मणोजनिः ॥ ६ ॥
ततः सिद्धवटे गत्वा त्रिंशद् योजनदूरतः ।
म्लेच्छमध्ये वरारोहे हिमवन्तं समाश्रितम् ॥ ७ ॥
तत्र लोहाङ्गले क्षेत्रे निवासो विहितः शुभः ।
गुह्यं पञ्चदशायामं समन्तात् पञ्चयोजनम् ॥ ८ ॥
दुर्गमं दुःसहञ्चैव पापैः सर्वत्र वेष्टितम् ।
सुलभं पुण्ययुक्तानां मम चिन्तानुसारिणाम् ॥ ९ ॥
तत्र तिष्ठाम्यहं भद्रे उदीचीं दिशमाश्रितः ।
हिरण्यप्रतिमां कृत्वा जातरूपां न संशयः ॥ १० ॥
ततो मे दानवाः सर्वे क्रमन्तो लोकमुत्तमम् ।
मया चैवान्तरं कृत्वा कृत्वा मायां च वैष्णवीम् ॥ ११ ॥
तत्र ब्रह्मा च रुद्राश्च स्कन्देन्द्रसमरुद्गणाः ।
आदित्या वसवो वायुरश्विनौ च महौजसौ ॥ १२ ॥
सोमो बृहस्पतिश्चैव ये चान्ये वै दिवौकसः ।
तेषाञ्चैवार्गलं दत्त्वा चक्रं गृह्य महौजसम् ।

शतकोटिसहस्राणि शीघ्रमेव निपातितम् ॥ १३ ॥
ततश्च देवताः सर्वास्तुष्यमाणा इतस्ततः ।
एवं लोहार्गलं नाम क्षेत्रं नाम मया कृतम् ॥ १४ ॥
ततो देवासुरे युद्धे हत्वा त्रिदशकण्टकान् ।
तेषां संस्थापनं तत्र कृतञ्चैव महौजसाम् ॥ १५ ॥
यो मां पश्यति तत्रस्थं प्रयत्नेन कदाचन ।
सोऽपि भागवतो भूमे भवत्येव सुनिष्ठितः ॥ १६ ॥
तस्मिन् कुण्डेति सुश्रोणि यः स्नाति नियतो नरः ।
उपोष्य च त्रिरात्रं तु विधिदृष्टेन कर्मणा ।
ततः स्वर्गसहस्रेषु मोदते नात्र संशयः ॥ १७ ॥
अथात्र मुञ्चते प्राणान् स्वकर्मपरिनिष्ठितः ।
सर्वान् स्वर्गान् परित्यज्य मम लोकं प्रपद्यते ॥ १८ ॥
अन्यच्च ते प्रवक्ष्यामि यत्र तत्परमाद्भुतम् ।
लोकविस्मापनार्थाय मया तत्र च यत्कृतम् ॥ १९ ॥
चतुर्विंशतिद्वादश्यां मासेन विधिना मम ।
बलिः प्रदीयते तत्र सर्वकामविशोधनः ॥ २० ॥
अश्वो मे कल्पितस्तत्र सर्वरत्नविभूषितः ।
श्वेतः कुमुदवर्णाभः शङ्खकुन्दसमप्रभः ॥ २१ ॥
मार्गणा मे धनुस्तत्र अक्षसूत्रं कमण्डलुः ।
आसनं विततं दिव्यं दीयतेऽश्वोपरि स्थिरम् ॥ २२ ॥
श्वेतपर्वतमारुह्य पतमानः कुरून् बहून् ।
पतितस्तत्र दृश्येत क्षतं तत्र न दृश्यते ॥ २३ ॥
अनेकान्येव रूपाणि पातयित्वा नभस्तलात् ।
शान्तो दान्तः परिक्लिष्टः स चाश्वो दिवि वर्तते ॥२४॥

सूत उवाच

ततो भूम्या वचः श्रुत्वा ब्रह्मपुत्रो महामुनिः ।
विस्मयं परमं प्राप्तो विष्णुमायोपबृंहितः ॥ २५ ॥
ततः स विस्मयाविष्टो ब्रह्मपुत्रो महामतिः ।
सनत्कुमारो भगवान् पुनरेव प्रभाषत ॥ २६ ॥

सनत्कुमार उवाच

धन्यासि देवि सुश्रोणि सुपुण्यासि वरानने ।
देवि यल्लोकनाथस्य साक्षाद्दर्शनमागता ॥ २७ ॥
पद्मपत्रविशालाक्षो यत्त्वया परिभाषितः ।
तेनोक्तं शंस सकलं सर्वेषां सुखवर्धनम् ॥ २८ ॥

यथा यथा वदसि च धर्मसंहितं
गुह्यं परं देववरप्रणीतम् ।
गुणोत्तमं कारणसंप्रयुक्तं
तथा तथा भावयसे मनो मम ॥ २९ ॥
ततः स पुण्डरीकाक्षः किमाचष्ट ततः परम् ।
कर्मणा विधिदृष्टेन सर्वभागवतप्रिय ॥ ३० ॥

सूत उवाच

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा कुमारस्य महौजसः ।
उवाच मधुरं वाक्यमाभाष्य ब्राह्मणः सुतम् ॥
शृणु वत्स जगन्नाथो यथा मामाह नोदितः ॥ ३१ ॥

वराह उवाच

एवं तत्रैव कर्माणि क्रियन्ते विधिपूर्वकम् ।
शोधकानि च पापानां मृदूनि च शुभानि च ॥ ३२ ॥
अश्वानं तत् कुलीनानामावहन्ति सुमध्यमे ।
नान्यं बहन्ति ते चाश्वा मम वाहा दुरत्ययाः ॥ ३३ ॥
अश्वानं कुलीनानामावहन्ति सुमध्यमे ।
नान्यं वहन्ति ते चाश्वा मम वाहा दुरत्ययाः॥३३ ॥
कुण्डं पञ्चसरो नाम गुह्यं क्षेत्रं परं मम ।
धाराः पतन्ति चत्वारि शङ्खवर्णा मनोजवाः ॥ ३४ ॥
तत्र स्नानं तु कुर्वीत चतुर्भुक्तोषितो नरः ।
लोकञ्चैत्राङ्गदं गत्वा गन्धर्वैः सह मोदते ॥ ३५ ॥
अथ चेन्मुञ्चते प्राणांस्तस्मिन् क्षेत्रे परे मम ।
गन्धर्वलोकमुत्सृज्य मम लोकाय गच्छति ॥ ३६ ॥
ततो नारदकुण्डेति मम क्षेत्रे परे महत् ।
पञ्चधाराः पतन्त्यत्र तालवृक्षसमोपमाः ॥ २७ ॥
तत्र स्नानं तु कुर्वीत एकभक्तोषितो नरः ।
देवर्षि नारदं पश्येत् मोदते तेन वै समम् ॥ ३८ ॥
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम गुह्यविनिश्चितः।
प्रमुच्य नारदं दिव्यं मम लोकं च गच्छति ॥ ३९ ॥
ततो वसिष्ठकुण्डेति तस्मिन् क्षेत्रं परं मम ।
धाराः पतन्ति तिस्रस्तु न स्थूला नाति वै कृशाः॥४०॥
तत्राभिषेकं कुर्वीत पञ्चकालोषितो नरः ।
वासिष्ठं लोकमासाद्य मोदते नात्र संशयः ॥ ४१ ॥
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम कर्मसु निष्ठितः ।

वाशिष्ठं लोकमुत्सृज्य मम लोकं प्रपद्यते ॥ ४२ ॥
पञ्चकुण्डेति विख्यातं यस्मिन् क्षेत्रे परं मम ।
पञ्चधाराः पतन्त्यत्र हिमकूटविनिःसृताः ॥ ४३ ॥
तत्राभिषेकं कुर्वीत पञ्चकालोषितो नरः ।
स तत्र गच्छते भूमे यत्र पञ्चशिखो मुनिः ॥ ४४ ॥
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम भक्तो जितेन्द्रियः ।
पञ्चचूडं समुत्सृज्य स याति परमां गतिम् ॥ ४५ ॥
सप्तर्षिकुण्डं विख्यातमस्मिन् क्षेत्रे परं मम ।
सप्त धाराः पतन्त्यत्र हिमवत् पर्वतस्थिताः ॥ ४६ ॥
तत्राभिषेकं कुर्वीत सप्तभक्तोषितो नरः ।
मोदते ऋषिलोकेषु ऋषिकन्याभिसंवृतः ॥ ४७ ॥
अथात्र मुञ्चते प्राणान् रागलोभविवर्जितः ।
सप्तर्षीन् स समुत्सृज्य मोदते मम संस्थितः ॥ ४८ ॥
शरभङ्गस्य कुण्डं वै क्षेत्रे गुह्यं परे मम ।
तत्र धारा पतत्येका शरभङ्गाश्रिता नदी ॥ ४९ ॥
स्नानं यस्तत्र कुर्वीत षष्ठभक्तोषितो नरः ।
मोदते तस्य लोकेषु ऋषिकन्याप्रमोदितः ॥ ५० ॥
अथात्र मुञ्चते प्राणान् सर्वसङ्गविवर्जितः ।
शरभङ्गं समुत्सृज्य मम लोके महीयते ॥ ५१ ॥
कुण्डमग्निसरो नाम सर्वमायाभिसंवृतम् ।
भूमिं नीत्वा जलं तत्र तिष्ठते च वरानने ॥ ५२ ॥
तत्र स्नानं प्रकुर्वीत अष्ट कालोषितो नरः ।
गच्छत्यङ्गिरसो लोकं सुखभागी न संशयः ॥ ५३ ॥
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम कर्मपरायणः ।
अग्निलोकं समुत्सृज्य मम लोकं स गच्छति॥ ५४ ॥
कुण्डं बृहस्पतेर्भूमे सर्ववेदोदकाश्रितम् ।
धारा चैका पतत्यत्र हिमकूटसमाश्रिता ॥ ५५ ॥
तत्र स्नानं प्रकुर्वीत षष्ठकालोषितो नरः ।
गत्वा बृहस्पतेर्लोकं मुनिकाम्याभिमोदितः ॥ ५६ ॥
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम लोकसमाश्रितः ।
सोऽपि याति परां सिद्धिं समुत्सृज्य बृहस्पतिम्॥५७॥
वैश्वानरस्य कुण्डेति गुह्यं क्षेत्रं परं मम ।
धाराचैका पतत्यत्र दृश्यते हिमसङ्क्षयात् ॥ ५८ ॥

तत्राभिषेकं कुर्वीत षष्ठभक्तोषितो नरः ।
गत्वा बृहस्पतेर्लोकं मुनिकन्याभिमोहितः ।
वैश्वानरेथ लोकेषु मोदते नात्र संशयः ॥ ५९ ॥
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम कर्मपरायणः ।
वैश्वानरं समुत्सृज्य मम लोकं स गच्छति ॥ ६० ॥
कार्तिकेयस्य कुण्डेति गुह्यं क्षेत्रं परं मम ।
यत्र पञ्चदश धाराः पतन्ति हिमपर्वतात् ॥ ६१ ॥
तत्र स्नानं प्रकुर्वीत षष्ठकालोषितो नरः ।
कुमारं पश्यते व्यक्तं षण्मुखं शुभदर्शनम् ॥ ६२ ॥
अथात्र मुञ्चते प्राणान् कृत्वा चान्द्रायणं शुचि ।
कार्तिकेयं समुत्सृज्य मोदते मम मण्डले ॥ ६३ ॥
उमाकुण्डेति विख्यातं तस्मिन् क्षेत्रे परं मम ।
सा गौरी यत्र चोत्पन्ना महादेववराङ्गना ॥ ६४ ॥
तत्र स्नानं तु कुर्वीत दशरात्रोषितो नरः ।
गौरीं स पश्यते देवी तस्या लोके च मोदते ॥ ६५ ॥
अथ प्राणान् प्रमुञ्चेत दशरात्रोषितो नरः ।
उमालोकं समुत्सृज्य मम लोकं प्रपद्यते ॥ ६६ ॥
महेश्वरस्य वै कुण्डं यत्र चोद्वाहिता उमा ।
कादम्बैश्चक्रवाकैश्च हंससारससेवितम् ॥ ६७ ॥
तिस्रो धाराः पतत्यत्र हिमवत् पर्वताश्रिताः ।
स्थूलाश्च रमणीयाश्च न ह्रस्वाश्चातिनिर्मलाः ॥ ६८ ॥
तत्र स्नानं तु कुर्वीत द्वादशाहोषितो नरः ।
मोदते रुद्रलोकेषु रुद्रकन्याभिरावृतः ॥ ६९ ॥
अथात्र मुञ्चते प्राणान् कृत्वा कर्म सुदुष्करम् ।
रुद्रलोकं समुत्सृज्य मम लोकञ्च गच्छति ॥ ७० ॥
प्रख्यातं ब्रह्मकुण्डेति वेदा यत्र समुत्थिताः ।
चतुरो वेदधारास्तु पतन्ति च हिमालयात् ॥ ७१ ॥
ततः पूर्वेण पार्श्वेन समा धारा पतेच्छुभा ।
उच्चा च रमणीया च पाण्डरोदकशोभिता ॥ ७२ ॥
पुनरस्योत्तरे पार्श्वे सवर्णसदृशोपमा ।
ऋग्वेदः पतते धाराः प्रसन्ना विमलोदका ॥ ७ ॥
अथ पश्चिमपार्श्वेन यजुर्वेदेन संयुता ।
अथ दक्षिणपार्श्वेन आथर्वणसमन्विता ॥ ७४ ॥
एका धारा पतत्यत्र इन्द्रगोपजसन्निभा ॥ ७५ ॥

यस्तत्र कुरुते स्नानं सप्तरात्रोषितो नरः ।
ब्रह्मलोकं परित्यज्य मम लोकं प्रपद्यते ॥ ७७ ॥
गुह्याख्याने महाभागे क्षेत्रे लोहार्गले मम ।
सिद्धिकामेन मर्त्येन गन्तव्यं नात्र संशयः ॥ ७८ ॥
समन्तात् पञ्चविंशन्तु योजनानि वरानने ।
न तस्य कर्म विद्येत स एवमपि संस्थितः ॥ ७९ ॥
आख्यानानां महाख्यानं धर्माणां धर्म उत्तमः ।
पवित्राणां पवित्रं तु न देयं यस्य कस्यचित् ॥ ८० ॥
ये पठन्ति महाभागे शृण्वन्ति मत्पथे स्थिताः ।
तारितानि कुलानि स्युरुभयत्र दशापि च ॥ ८१ ॥
एतन्मरणकाले तु न कदाचित्तु विस्मरेत् ।
यदिच्छेत् परमां सिद्धिं सर्वसंसारमोक्षणीम् ॥ ८२ ॥
एतत्ते कथितं भद्रे लोहार्गलमनुत्तमम् ।
माहात्म्यं पद्मपत्राक्षि गुह्यं यच्च महौजसम् ।
महात्म्यञ्च पवित्रं च मम भक्तसुखावहम् ॥ ८३ ॥

इति वाराहपुराणे भगवच्छास्त्रे लोहार्गलमहात्म्यवर्णनो
नाम एकपञ्चाशदधिक शततमोऽध्यायः ।

द्वापञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः

सूत उवाच

श्रुत्वा देवस्य माहात्म्यं लोहार्गलनिवासिनः ।
त्रैलोक्यनाथाधिपतेर्विस्मयं परमं गता ॥ १ ॥

धरण्युवाच

पद्मपत्र विशालाक्ष लोकनाथ जगत्पते ।
त्वत्प्रसादाच्च देवेश श्रुतं शास्त्रं महौजसम् ॥ २ ॥
तव शिष्या च दासी च त्वामहं शरणं गता ।
जगद्धाता जगज्ज्योतिर्जगत्प्रभुरतन्द्रितः ॥ ३ ॥
तव सम्भावनाद् देव[१] जातास्मि कनकोज्वला ।
अलङ्कृता च शस्ता च सर्वशास्त्रेण मानद ॥ ४ ॥
जगद्धातुर्जगच्छास्त्रकृतेन हि परिश्रमः ।
त्वय्यायत्तं जगत्सर्वं यच्च किञ्चित् प्रवर्तते ॥ ५ ॥
इति कृत्वा च मे देव साह्लादो हृदि वर्तसे ।
लोहार्गलात् परं श्रेष्ठं गुह्यं परमदुर्लभम् ॥ ६ ॥
तीर्थं तद्वद् कल्याणं तीर्थानामुत्तमोत्तमम् ।
यदस्ति दुर्लभं तीर्थं तत्त्वं कथय मे प्रभो ॥ ७ ॥

वराह उवाच

न विद्यते च पातले नान्तरिक्षे न मानुषे ।
समानं मथुराया हि प्रियं मम वसुन्धरे ॥ ८ ॥

सूत उवाच

तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य प्रियञ्च वसुधा तदा ।
प्रणम्य शिरसा देवी वराहं पुनरब्रवीत् ॥ ९ ॥

पृथिव्युवाच

पुष्करं नैमिषञ्चैव पुरीं वाराणसीं तथा ।
एतान् हित्वा महाभाग मथुरां किं प्रशंससि ॥ १० ॥

वराह उवाच

शृणु कार्त्स्न्येन वसुधे कथ्यमानं मयानघे ।
मथुरेति च विख्यातं तस्मान्नास्ति परं मम ॥
सा रम्या च सुशस्ता च जन्मभूमिस्तथा मम ॥ ११ ॥

---

[१] तव सम्भाषात् ।

श्रृणु देवि यथा स्तौमि मथुरां पापहारिणीम् ।
तत्र वासी नरो याति मोक्षं नास्त्यत्र संशयः ॥ १२ ॥
महामाघ्यां प्रयागे तु यत्फलं लभते नरः ।
तत्फलं लभते देवि मथुरायां दिने दिने ॥ १३ ॥
पूर्णं वर्षसहस्रं तु वाराणस्यां तु यत्फलम् ।
तत्फलं लभते देवि मथुरायां क्षणेन हि ॥ १४ ॥
कार्तिक्यां चैव यत्पुण्यं पुष्करे तु वसुन्धरे ।
तत्फलं लभते देवि मथुरायां जितेन्द्रियः ॥ १५ ॥
मथुरां तु परित्यज्य योऽन्यत्र कुरुते रतिम् ।
मूढो भ्रमति संसारे मोहितो मम मायया ॥ १६ ॥
यः श्रृणोति वरारोहे माथुरं मम मण्डलम् ।
अन्येनोच्चारितं शश्वत् सोऽपि पापैः प्रमुच्यते ॥ १७॥
पृथिव्यां यानि तीर्थानि आसमुद्रं सरांसि च
मथुरायां प्रयान्त्यत्र सुप्ते चैव जनार्दने ॥ १८ ॥
मथुरामण्डलं प्राप्य श्राद्धं कृत्वा यथाविधिः ।
तृप्तिं प्रयान्ति पितरो यावत् स्थित्यग्रजन्मनः ॥ १९ ॥
ये वसन्ति महाभागे मथुरामितरे जनाः ।
तेऽपि यान्ति परां सिद्धिं मत्प्रसादान्न संशयः ॥२० ॥
कुब्जाम्रके सौकरवे मथुरायां विशेषतः ।
विना सांख्येन योगेन मत्प्रसादात्र संशयः ॥ २१ ॥
मथुरायां महापुर्यां ये वसन्ति शुचिव्रताः ।
वलिभिक्षप्रदातारो देवास्ते नरविग्रहाः ॥ २२ ॥
भविष्यामि वरारोहे द्वापरे युगसंस्थिते ।
ययाति भूपवंशाच्च क्षत्रियः कुलवर्धनः ॥ २३ ॥
भविष्यामि वरारोहे मथुरायां न संशयः ॥
मूर्तिं चतुर्विधां कृत्वा स्थास्यामि ऋषिभिः स्तुतः ।
वत्सराणां शतं तत्र युद्धेषु कृतनिश्चयः ॥ २४ ॥
एका चन्दनसङ्काशा द्वितीया कनकप्रभा ।
अशोकसदृशा चान्या अन्या चोत्पलसन्निभा॥ २५ ॥
तत्र गुह्यानि नामानि भविष्यन्ति मम प्रिये ।
पुण्यानि च पवित्राणि संसारच्छेदनानि च ॥ २६ ॥
यत्राहं घातयिष्यामि द्वात्रिंशतिर्वसुन्धरे ।
दैत्यान् घोरान् महाभागे कंसादीन् धर्मदूषकान् ॥२७॥

यमुना यत्र सुवहा नित्यसन्निहिता ध्रुवम् ।
वैवस्वतसुता रम्या यमुना यत्र विश्रुता ॥ २८ ॥
गङ्गां प्राप्य प्रयोगे या वेणीति प्रथिता भुवि ।
गङ्गा शतगुणा पुण्या माथुरे मम मण्डले ।
यमुना विश्रुता देवि नात्र कार्या विचारणा ॥ २९ ॥

तत्र तीर्थानि गुह्यानि भविष्यन्ति ममानघे ।
येषु स्नाने नरो देवि मम लोके महीयते ॥ ३० ॥
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम कर्मपरायणः ।
न जायते स मर्त्येषु जायते च चतुर्भुजः ॥ ३१ ॥
अविमुक्ते नरः स्नातो मुक्तिं प्राप्नोत्यसंशयम् ।
तथाऽत्र मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति॥ ३२ ॥

विश्रान्तिसंज्ञकं नाम तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतम् ।
यस्मिन् स्नातो नरो देवि मम लोकं प्रपद्यते ॥ ३३ ॥
सर्वतीर्थेषु यत्स्नानं सर्वतीर्थेषु यत्फलम् ।
तत्फलं लभते देवि दृष्ट्वा देवं गतश्रमम् ॥ ३४ ॥
न च यज्ञैर्न तपसा न ध्यानैर्न च संयमैः ।
तत्फलं लभते स्नातो यथा विश्रान्तिसंज्ञके ॥ ३५ ॥

कालत्रयं तु वसुधे यः पश्यति गतश्रमः ।
कृत्वा प्रदक्षिणे द्वे तु विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ३६ ॥
अस्ति चान्यत् परं गुह्यं सर्वसंसारमोक्षणम् ।
यस्मिन् स्नातो नरो देवि मम लोकं प्रपद्यते ॥ ३७ ॥

प्रयागं नाम तीर्थं तु देवानामपि दुर्लभम् ।
यस्मिन् स्नातो नरो देवि अग्निष्टोमफलं लभेत् ।३८।
इन्द्रलोकं समासाद्य नरोऽसौ देवि मोदते ।
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति ॥ ३९ ॥

तथा कनखलं नाम तीर्थं गुह्यं परं मम ।
स्नानमात्रेण तत्रापि नाकपृष्ठे स मोदते ॥ ४० ॥
अस्ति क्षेत्रं परं गुह्यं तिन्दुकं नाम नामतः ।
तस्मिन् स्नातो नरो देवि मम लोके महीयते ॥ ४१ ॥

अस्मिंस्तीर्थे पुरा वृत्तं तच्छृणुष्व वसुन्धरे ॥ ४२ ॥
पाञ्चालविषये देवि काम्पिल्यञ्च पुरोत्तमम् ।
धनधान्यसमायुक्तं ब्रह्मदत्तेन पालितम् ॥ ४३ ॥
तस्मिंस्तु वसते देवि तिन्दुको नाम नापितः ॥ ४४ ॥

तस्मिंस्तु वसतस्तस्य नापितस्य पुरोत्तमे।
कालेन महता तस्य कुटुम्बञ्च क्षयं गतम् ॥ ४५ ॥
क्षीणे कुटुम्बे तु तदा सुभृशं दुःखपीडितः।
सर्वसङ्गं परित्यज्य सोऽगच्छन्मथुरां तदा ॥ ४६ ॥
ब्राह्मणावसथे सोऽपि वसमानो वसुन्धरे।
तस्य कर्म शतं कृत्वा स्नात्वैव यमुनां नदीम्।
नित्यं स यमुनां स्नाति चिरकालं दृढव्रतः ॥ ४७ ॥
ततः कालेन महता पञ्चत्वं समुपागतः।
स च तीर्थप्रभावेण जातोऽसौ ब्राह्मणोत्तमः ॥ ४८ ॥
तस्मिन् वरगृहे देवि ब्राह्मणो योगिनां वरः।
जातिस्मरो महाप्राज्ञो विष्णुभक्तो वसुन्धरे।
तत्तीर्थस्य प्रभावेण जाता मुक्तिः सुदुर्लभा ॥ ४९ ॥
ततः परं सूर्यतीर्थं सर्वपापप्रमोचनम्।
वैरोचनेन बलिना सूर्यस्त्वाराधितः पुरा।
भ्रष्टराज्येन हि तथा धनकामेन सुन्दरि ॥ ५० ॥
ऊर्ध्वबाहुर्निराहारस्तताप परमं तपः।
साग्रं संवत्सरं देवि ततः काममवाप्तवान् ॥ ५१ ॥
तस्य प्रसन्नो भगवान् द्युमणिः प्रत्यभाषत।
किं कारणं बले ब्रूहि तपस्यति महत्तपः ॥ ५२ ॥

बलिरुवाच

भ्रष्टराज्योऽस्मि देवेश पाताले निवसाम्यहम्।
वित्तेनापि विहीनस्य कुटुम्बभरणं कुतः ॥ ५३ ॥
मुकुटात् तस्य वै सूर्यो ददौ चिन्तामणिं ततः।
चिन्तामणिं समासाद्य पातालमगमद् बलिः ॥ ५४ ॥
तस्मिंस्तीर्थे नरः स्नातः सर्वपापैः प्रमुच्यते।
तत्राथ मुञ्चते प्राणान् मम लोकञ्च गच्छति ॥ ५५ ॥
आदित्याहनि संक्रान्तौ[1] ग्रहणे चान्द्रसूर्ययोः।
तस्मिन् स्नातो नरो देवि राजसूयफलं लभेत्। ५६।
ध्रुवेण यत्र सन्तप्तं स्वेच्छया परमं तपः।
तत्र वै स्नानमात्रेण ध्रुवलोके महीयते।
तत्राथ मुञ्चते प्राणान् मम लोके महीयते ॥ ५७ ॥

---

१. संप्राप्ते।

ध्रुवतीर्थे तु वसुधे यः श्राद्धं कुरुते नरः।
पितृंस्तारयते सर्वं पितृपक्षे विशेषतः॥ ५८॥
दक्षिणे ध्रुवतीर्थस्य तीर्थराजं प्रकीर्तितम्।
तस्मिन् स्नाते नरो देवि मम लोकं प्रपद्यते॥ ५९॥
तद्दक्षिणे महादेवि ऋषितीर्थं परं मम।
तत्र स्नातो नरो देवि ऋषिलोकं प्रपद्यते।
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम लोके महीयते॥ ६०॥
दक्षिणे ऋषितीर्थस्य मोक्षतीर्थं परं मम।
तत्र वै स्नानमात्रेण मोक्षमेव प्रपद्यते॥ ६१॥
तत्र वै कोटितीर्थं हि देवानामपि दुर्लभम्।
तत्र स्नानेन दानेन मम लोके महीयते॥ ६२॥
कोटितीर्थे नरः स्नात्वा सन्तर्प्य पितृदेवताः।
तारिताः पितरस्तेन तथैव प्रपितामहाः॥ ६३॥
कोटितीर्थे नरः स्नात्वा ब्रह्मलोके महीयते॥ ६४॥
तत्रैव वायु तीर्थं तु पितृणामपि दुर्लभम्।
पिण्डदानात् तु तत्रैव पितृलोकं स गच्छति॥ ६५॥
गयापिण्डप्रदानेन यत्फलं लभते नरः।
तत्फलं लभते देवि ज्येष्ठे दानान्न संशयः॥ ६६॥
द्वादशैतानि तीर्थानि देवानां दुर्लभानि च।
स्नानं दानं जपं होमं सहस्रगुणितं भवेत्॥ ६७॥
एषां स्मरणमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते।
तीर्थानाञ्चैव माहात्म्यं श्रुत्वा कामानवाप्नुयात्॥६८॥

इति वराहपुराणे मथुरातीर्थप्रशंसा नाम
द्वापञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः।

त्रयःपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः

वराह उवाच

उत्तरे शिवकुण्डाच्च तीर्थानां नवकं स्मृतम् ।
नवतीर्थात् परं तीर्थं न भूतं न भविष्यति ॥ १ ॥
तत्रैव स्नानमात्रेण सौभाग्यं जायते परम् ।
रूपवन्तः प्रजायन्ते स्वर्गलोके न संशयः ।
तस्मिन् स्नातो नरो देवि मम लोकं प्रपद्यते ॥ २ ॥
तत्र संयमनं नाम तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतम् ।
तत्र स्नातो मृतो वापि मम लोकं स गच्छति ॥ ३ ॥
पुनरन्यत् प्रवक्ष्यामि तच्छृणुष्व वसुन्धरे ।
तस्मिन् संयमने तीर्थे यद्यद् वृत्तं पुरातनम् ॥ ४ ॥
कश्चित् पापसमाचारो निषादो दुष्टमानसः ।
वसते नैमिषारण्ये सुप्रतीते सुपापकृत् ॥ ५ ॥
केनचित् त्वथ कार्येण सोऽगच्छन्मथुरां प्रति ।
तत्र प्राप्य च कालिन्दीं कृष्णपक्षे चतुर्दशीम् ॥ ६ ॥
स निषादस्ततुंकामस्तस्याञ्चैवं तिथौ ततः ।
ततार यमुनां सोऽथ प्राप्य संयमनं शुभे ॥ ७ ॥
ममज्जासौ ततः पापस्तस्मिंस्तीर्थे परे शुभे ।
लग्नमात्रस्ततः पापः सद्यः प्राणैर्व्ययुज्यत ॥ ८ ॥
तत्तीर्थस्य प्रभावेण जातोऽसौ पृथिवीपतिः ।
सौराष्ट्रविषये देवि क्षत्रियोऽभूद्धनुर्धरः ॥ ९ ॥
नाम्ना यक्ष्मधनुर्नाम सोऽभवत् प्रियदर्शनः ।
पालयामास वसुधां क्षत्रधर्मसमाश्रितः ॥ १० ॥
तेनोढा काशिराजस्य पीवरी नामतः शुभा ।
पत्नी स्त्रीतानां मुख्यानां प्रवरा सा वसुन्धरे ॥ ११ ॥
ताञ्चैव रमयामास उद्यानेषु वनेषु च ।
प्रासादेषु च रम्येषु नदीनां पुलिनेषु च ॥ १२ ॥
प्रजाः पालयतस्तस्य दानानि ददतस्तथा ।
कालो गच्छति राजा तु भोगासक्तिञ्च विन्दति[1] ।१३।
भोगासक्तस्य वसुधे वर्षाणि[2] सप्तसप्ततिः ।
पुत्राः सप्त तथा जाताः कन्याः पञ्च सुशोभमाः १४
राज्ञां पञ्चसु ताः दत्ताः कन्याः कमललोचनाः ।
पुत्रान् संस्थापयामास स्थानेषु वसुधाधिपान् ॥ १५ ॥
पीवर्या सह सुप्तः स रात्रौ च वसुधाधिपः ।
तत्र प्रबुद्धो नृपतिर्हा हेति वदते मुहुः ।
स्मृत्वा तु मथुरां देवि स्मृत्वा तु संयमनं परम् । १६ ।

---

१. राज्ञस्तु भोगासक्तिञ्च विन्दति । इति बहुषु पाठः । २. वर्षाणाम् ।

ततः सा पीवरीत्याह किमेवं भाषसे नृप[1] ।
प्रियाया वचनं श्रुत्वा राजा वचनमब्रवीत् ॥ १७ ॥
मत्तः सुप्तः प्रमत्तश्च असंबद्धं प्रभाषते ।
निद्रावशस्य वचनं न सम्प्रष्टुं त्वमर्हसि ॥ १८ ॥

पीवर्युवाच

कथयस्व ममाद्य त्वं यद्यहं वल्लभा तव ।
प्राणांस्त्यक्ष्याम्यहं देव गोपयिष्यसि मे यदि ॥ १९ ॥
प्रियाया वचनं श्रुत्वा प्रत्युवाच नराधिपः ।
अवश्यं यदि वक्तव्यं गच्छावो मथुरां पुरीम् ।
तत्र गत्वा यथातत्त्वं वदिष्यामि शुभानने ॥ २० ॥
ददस्व विपुलं दानं ब्राह्मणेभ्यः सुलोचने ।
पुत्रान् संस्थाप्य दौहित्रान् स्वे स्वे स्थाने शुभान् प्रिये
कोशं रत्नानि ग्रामांश्च पुत्रान् वीक्ष्य पुनः पुनः ॥२१॥
ततः सम्मानयामास जनं पुरनिवासिनम् ।
पितृपैतामहं राज्यं पालनीयं यथाक्रमम् ।
राज्ये पुत्रान् नियोक्ष्यामि यदि वो रोचयतेऽनघाः ।२२।
राज्य-पुत्रकलत्राणि बन्धुवर्गं तथैव च ।
नित्यमिच्छन्ति वै लोको यमस्येच्छानि चान्यथा ।२३।
एवं ज्ञात्वा प्रपन्नेन कर्तव्यं चात्मनो हितम् ।
तस्मात् सर्वप्रयत्नेन गच्छामो मथुरां पुरीम् ॥ २४ ॥
अहो कष्टं यदस्माभिः पुरा राज्यमनुष्ठितम् ।
इदानीं तु मया ज्ञातं त्यागान्नास्ति परं सुखम् ॥२५॥
नास्ति विद्यासमञ्चक्षुर्नास्ति चक्षुःसमं बलम् ।
नास्ति रागसमं दुःखं नास्ति त्यागात् परं सुखम् ।२६।
यः कामान् कुरुते सर्वान् यश्चैतान् केवलांस्त्यजेत् ।
प्रायेण सर्वकामानां परित्यागो विशिष्यते ॥ २७ ॥
अभिषिच्य सुतं ज्येष्ठमनुयोज्य परान् बहून् ।
ततः पौरजनं दृष्ट्वा चतुरङ्गबलान्वितः ।
ततः कालेन महता सम्प्राप्तो मथुरां पुरीम् ॥ २८ ॥
तेन दृष्टा पुरी रम्या वासवस्य पुरी यथा ।
तीर्थैर्द्वादशभिर्युक्ता पुण्या पापहरा शुभा ॥ २९ ॥
रम्यं मधुवनं नाम विष्णुस्थानमनुत्तमम् ।
तं दृष्ट्वा मनुजो देवि कृतकृत्यो हि जायते ॥ ३० ॥

---

१. "ततः सा पीवरी राज्ञी भर्तारं पर्यपृच्छत । किं त्वयाभाषितं राजन् मथुरेति,पुनः पुनः ॥ एवं सा पृच्छते देवी भर्तारं शुभलोचना ।" इजि (ग) पाठभेदः ।

एकादशी शुक्लपक्षे मासि भाद्रपदे तथा[1]।
तस्यां[2] स्नातो नरो देवि कृतकृत्यो हि जायते ॥३१॥
वनं कुन्दवनं नाम तृतीयञ्चैवमुत्तमम्।
तत्र गत्वा नरो देवि कृतकृत्यो हि जायते ॥ ३२ ॥
एकादशी कृष्णपक्षे मासि भाद्रपदे हि या।
तत्र स्नातो नरो देवि रुद्रलोके महीयते ॥ ३३ ॥
चतुर्थं काम्यकवनं वनानां वनमुत्तमम्[3]।
तत्र गत्वा नरो देवि मम लोके महीयते ॥ ३४ ॥
विमलस्य च कुण्डे तु सर्वपापैः प्रमुच्यते।
यस्तत्र मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति ॥३५॥
पञ्चमं वकुलवनं नाम वनानामुत्तमं वनम्।
तत्र गत्वा नरो देवि अग्निस्थानं स गच्छति ॥ ३६ ॥
यमुनायाः परे पारे देवानामपि दुर्लभम्।
अस्ति भद्रवनं नाम षष्ठं वनमनुत्तमम् ॥ ३७ ॥
तत्र गत्वा तु वसुधे मद्भक्तो मत्परायणः।
तद्वनस्य प्रभावेण नागलोकं स गच्छति ॥ ३८ ॥
सप्तमं तु वनं भूमे खादिरं लोकविश्रुतम्।
तत्र गत्वा नरो भद्रे मम लोकं स गच्छति ॥ ३९ ॥
महावनञ्चाष्टमं तु सदैव तु मम प्रियम्।
यत्र गत्वा तु मनुज इन्द्रलोके महीयते ॥ ४० ॥
लोहजङ्घवनं नाम लोहजङ्घेन रक्षितम्।
नवमं तु वनं नाम सर्वपातकनाशनम् ॥ ४१ ॥
वनं विल्ववनं नाम दशमं देवपूजितम्।
तत्र गत्वा तु मनुजो ब्रह्मलोके महीयते ॥ ४२ ॥
एकादशं तु भाण्डीरं योगिनां प्रियमुत्तमम्।
तस्य दर्शनमात्रेण नरो गर्भं न गच्छति ॥ ४३ ॥
भाण्डीरं समनुप्राप्य वनानां वनमुत्तमम्।
वासुदेवं ततो दृष्ट्वा पुनर्जन्म न विद्यते ॥ ४४ ॥
वृन्दावनं द्वादशमं वृन्दया परिरक्षितम्।
मम चैव प्रियं भूमे महापातकनाशनम् ॥ ४५ ॥
वृन्दावनञ्च गोविन्दं ये पश्यन्ति वसुन्धरे।
न ते यमपुरं यान्ति यान्ति पुण्यकृतां गतिम् ॥ ४६ ॥

इति वराहपुराणे भगवच्छास्त्रे मथुरातीर्थमाहात्म्य-
वर्णनं नाम त्रयःपञ्चाशदधिक शततमोऽध्यायः।

१. हि या। २. तस्मिन्। ३. चतुर्थं बहुलवनं नाम वनानामुत्तमं वनम्।

चतुःपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः

वराह उवाच

एवंविधाञ्च मथुरां दृष्ट्वा तौ मुदमापतुः ।
एवन्तु वसतस्तस्य राज्ञस्तत्र वसुन्धरे ।
प्रप्रच्छ च तदा भार्या यद्गुह्यं पूर्वभाषितम् ॥ १ ॥
पुरस्थेन तदा राज्ञा वक्ष्यामि मथुरां प्रति ।
तन्मे वद महाराज यद्गोप्यं पूर्वभाषितम् ॥ २ ॥
राजाऽप्युवाच तां राज्ञीं त्वयाप्युक्तं पुरा मम ।
तद् वदस्व स्वकं गुह्यं पश्चाद् वक्ष्याम्यहं तव ॥ ३ ॥
इत्युक्त्वा पीवरी ज्ञात्वा प्रहस्य तु गुणालया ।
प्रोवाच चैव राजानं मनसः प्रीतिकारणम् ॥ ४ ॥
अहं तु पीवरी नाम गङ्गातीरनिवासिनी ।
आगतेमां पुरीं द्रष्टुं कुमुदस्य तु द्वादशीम् ॥ ५ ॥
नावमारुह्य यान्तीह पतिता यमुनाजले ।
सद्यः प्राणैर्वियुक्ता च तीर्थस्य प्रभावतः ॥ ६ ॥
काशीराजपतेः कन्या जातास्मि वसुधाधिप ।
त्वया विवाहिता राजन् न च मां विजहात् स्मृतिः ७
एतत् तीर्थप्रभावेण धर्मयुक्ता तथाऽनघ ।
धारापतनके तीर्थे त्यक्त्वा जीवितमात्मनः ॥ ८ ॥
एतच्छ्रुत्वा ततो राजा कथां प्राग्जन्मसम्भवाम् ।
स्वाञ्चाप्यकथयत तस्यै यथा संयमने मृतः ॥ ९ ॥
एवं तौ मथुरां प्राप्य स्नात्वा यामुनतीर्थयोः ।
मां पश्यन्तौ नियमतस्तत्रैव निधनं गतौ ।
मतौ सर्वपरित्यक्तौ गतौ मम सलोकताम् ॥ १० ॥
एतत्ते कथितं देवि आश्चर्यं यदभून्महत् ।
त्यक्त्वा चात्मतनुं तीर्थे धारापतनसंज्ञके ।
नाकलोकमवाप्नोति त्यक्तपापो न संशयः ॥ ११ ॥
यमुनेश्वरमासाद्य त्यक्त्वा जीवितमात्मनः ।
विष्णुलोकमवाप्नोति दिव्यमूर्तिश्चतुर्भुजः ॥ १२ ॥
धारापतनके स्नात्वा वै नाकलोके स मोदते ।
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति ॥१३॥

अतः परं नागतीर्थं तीर्थानामुत्तमोत्तमम् ।
यत्र स्नात्वा दिवं यान्ति ये मृतास्तेऽपुनर्भवाः ॥१४॥
घण्टाभरणकं तीर्थं सर्वपापप्रमोचनम् ।
यस्मिन् स्नातो नरो याति सूर्यलोकं न संशयः ।
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति ॥१५॥
पुनरन्यत् प्रवक्ष्यामि तच्छृणुष्व वसुन्धरे ।
तीर्थानामुत्तमं तीर्थं ब्रह्मलोकेषु विश्रुतम् ॥ १६ ॥
तत्र स्नात्वा च पीत्वा च नियतो नियताशनः ।
ब्रह्मणा समनुज्ञातो मम लोकं स गच्छति ॥ १७ ॥
सोमतीर्थे तु वसुधे पवित्रे यमुनाम्भसि ।
यत्र मां पश्यते सोमो द्वापरे युगसंस्थिते ॥ १८ ॥
तत्राभिषेकं कुर्वीत स्वकर्मपरिनिष्ठितः ।
मोदते सोमलोके तु एवमेव न संशयः ।
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति ॥१९॥
सरस्वत्याश्च पतनं सर्वपापहरं शुभम् ।
तत्र स्नातो नरो देवि अवर्णोऽपि यतिर्भवेत् ॥ २० ॥
पुनरन्यत् प्रवक्ष्यामि माथुरे मम मण्डले ।
यस्तत्र कुरुते स्नानं त्रिरात्रोपोषितो नरः ॥ २१ ॥
स्नानमात्रेण मनुजो मुच्यते ब्रह्महत्यया ।
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति ॥२२॥
दशाश्वमेधमृषिभिः पूजितं सर्वदा मुदा ।
तत्र ते स्नान्ति नियस्तेषां स्वर्गो न दुर्लभः ॥ २३ ॥
मथुरापश्चिमे पार्श्वे सततमृषिपूजितम् ।
ब्रह्मणा सृष्टिकाले तु मनसा निर्मितं पुरः ॥ २४ ॥
मानसं नाम तीर्थं तु ऋषिभिः पूजितं पुरा ।
तत्र स्नाता दिवं यान्ति ये मृतास्तेऽपुनर्भवाः ॥ २५ ॥
तीर्थं तु विघ्नराजस्य पुण्यं पापहरं शुभम् ।
तत्र स्नातान् मनुष्यांश्च विघ्नराजो न पीडयेत् ॥२६॥
अष्टम्याश्च चतुर्दश्यां चतुर्थ्यां तु विशेषतः ।
तस्मिंस्तीर्थवरे स्नातं न पीडयति विघ्नराट् ॥ २७ ॥
विद्यारम्भेषु सर्वेषु यज्ञदानक्रियासु च ।
अविघ्नं कुरुते तस्य सततं पार्वतीसुतः ।
तत्राथ मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति ॥ २८ ॥

ततः परे कोटितीर्थं पवित्रं परमं स्मृतम् ।
तत्र वै स्नानमात्रेण गवां कोटिफलं लभेत् ॥ २९ ॥

तत्राथ[1] मुञ्चते प्राणान् लोभमोहविर्जितः ।
सोमलोकमतिक्रम्य मम लोकञ्च गच्छति ॥ ३० ॥

अतः परं शिवक्षेत्रमर्धक्रोशं तु दुष्करम् ।
तत्र स्थितो हरो देवो मथुरां रक्षते सदा ॥ ३१ ॥

तत्र स्नात्वा च पीत्वा च माथुरं लभते फलम् ।
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति ॥ ३२ ॥

इति वराहपुराणे यमुनातीर्थप्रभाववर्णनो नाम
चतुःपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ।

—:o:—

१. तत्राथ ।

पञ्चपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः

वराह उवाच

पुनरन्यत् प्रवक्ष्यामि मर्त्यलोके सुदुर्लभम् ।
अनन्तं विदितं तीर्थमचलं ध्रुवमव्ययम् ॥ १ ॥
तत्र नित्यं स्थितो देवि लोकानां हितकाम्यया ।
मां दृष्ट्वा मनुजा देवि मुक्तिभाजो भवन्ति ते ॥ २ ॥
अयने विषुवे चैव तथा विष्णुपदीषु च ।
अनन्तं तं समासाद्य मुच्यते सर्वपातकैः ॥ ३ ॥
अक्रूरेति विख्यातं मम क्षेत्रं वसुन्धरे ।
तत्र स्नात्वा महाभागे राहुग्रस्ते दिवाकरे ।
राजसूयाश्वमेधाभ्यां फलं प्राप्नोति मानवः ॥ ४ ॥
तीर्थराजं हि चाक्रूरं गुह्यानां गुह्यमुत्तमम् ।
तत्स्नानात् फलमाप्नोति प्रयागस्नानजं फलम् ॥ ५ ॥
अस्मिंस्तीर्थे पुरावृत्तं तच्छृणुष्व वसुन्धरे ।
नाम्ना तु सुधनो नाम मम भक्तः सदैव हि ।
धनधान्यसमायुक्तः सुतयुक्तः[1] सदैव हि ॥ ६ ॥
बन्धुपुत्रकलत्रैश्च गृहे प्रीतिरनुत्तमा ।
पुत्रदारसमेतस्य मयि भक्तिर्वसुन्धरे ॥ ७ ॥
गच्छन्ति दिवसास्तस्या मासाः संवत्सरास्तथा ।
करोति गृहकृत्यानि धनोपायेन नित्यशः ।
मानकूटं तुलाकूटं न करोति स कर्हिचित्[2] ॥ ८ ॥
एवञ्च वसतस्तस्य बहवो वत्सरा गताः ।
नित्यकालञ्च कुरुते हरिपूजनमुत्तमम् ।
पुष्पदीपप्रसादेन चन्दनेन सुगन्धिना ।
उपहारेण दिव्येन धूपेन च सुगन्धिना ॥ ९ ॥
एकादश्यां तु कुरुते पक्षयोरुभयोरपि ।
उपवासं तु कुरुते रात्रौ जागरणं तथा ॥ १० ॥
स गच्छति यथाकालमक्रूरं तीर्थमुत्तमम् ।
तत्रागत्य ममाग्रेऽसौ नृत्यते शुभदर्शनः ॥ ११ ॥
सुधनस्तु वणिक् श्रेष्ठः कदाचिद् रात्रिजागरे ।
गच्छमानो गृहीतस्तु चरणे ब्रह्मरक्षसा ॥ १२ ॥

---

१. बन्धुयुक्तः । २. स कदाचित् ।

कृष्णवर्णो महाकाय ऊर्ध्वकेशो भयङ्करः।
पादे गृहीत्वा वसुधे इदं वचनमब्रवीत् ॥ १३ ॥
राक्षसोऽहं वणिक्श्रेष्ठ वसामि वनमाश्रितः।
त्वामद्य भक्षयिष्यामि तृप्तिं यास्यामि शाश्वतीम् ॥१४॥

सुधन उवाच

प्रतीक्षस्व क्षणं मेऽद्य[1] दास्यामि तव पुष्कलम्।
भक्षयिष्यसि मे गात्रं मिष्टान्नपरिपोषितम् ॥१५॥
जागरं देवदेवस्य कर्तुमिच्छामि राक्षस।
मम व्रतं सार्वकालं यज्जागर्मि हरेः पुरः ॥ १६ ॥
तत्र जागरणं कृत्वा प्रभाते तव सन्निधौ।
आगमिष्याम्यहं शीघ्रमादित्योदयनं प्रति ॥ १७ ॥
ततः खादयिष्यसे गात्रं विनिवृत्तस्य जागरात्।
विष्णुतुष्ट्यै व्रतमिदमारब्धं सर्वकामदम् ॥ १८ ॥
मा कुरु व्रतभङ्गं मे रक्षो नारायणस्य हि।
जागरे विनिवृत्ते तु मां भक्षय यथेप्सितम् ॥ १९ ॥
सुधनस्य वचः श्रुत्वा ब्रह्मरक्षः क्षुधार्दितः।
उवाच मधुरं वाक्यं वणिजं प्रति सादरम् ॥ २० ॥
मिथ्या प्रभाषसे साधो त्वं पुनः कथमेष्यसि।
को हि रक्षो मुखाद् भ्रष्टो मानुषो यो निवर्तते ॥२१॥
राक्षसस्य वचः श्रुत्वा स वणिग् वाक्यमब्रवीत्।
सत्यमूलं जगत्सर्वं सर्वं सत्ये प्रतिष्ठितम्।
सिद्धिं लभन्ते सत्येन ऋषयो वेदपारगाः ॥ २२ ॥
यद्यहञ्च वणिक् पूर्वं कर्मणा न हि दूषितः।
प्राप्तश्च मानुषो भावो विहितेनान्तरात्मना।
शृणु मत् समयं रक्षो येनाहं पुनरागमम् ॥ २३ ॥
कृत्वा जागरणं तत्र नृत्यं कृत्वा यथासुखम्।
पुनरेष्याम्यहं रक्षो नासत्यं विद्यते मयि ॥ २४ ॥
सत्येन दीयते कन्या सत्यं जल्पन्ति[2] ब्राह्मणाः।
सत्योत्तीर्णा हि राजानः सत्येन वसुधा धृता ॥२५॥
स्वर्गमिच्छसि सत्येन मोक्षः सत्येन लभ्यते।
सत्येन सूर्यस्तपति सोमः सत्येन राजते ॥ २६ ॥
यमः सत्येन हरति सत्यादिन्द्रो विराजते।
तत् सत्यं मम नश्येत यद्यहं नागमे पुनः ॥ २७ ॥

---

१. दिनं मेऽद्य। २. (ग) पुस्तुकेऽतः परम् सार्धं चरणपञ्चकं नास्ति।

परदारांस्तु यो गच्छेत् काममोहप्रपीडितः ।
तस्य पापेन लिप्येऽहं यदि नायामि ते पुनः ॥ २८ ॥
यो वै रजस्वलां गच्छेत् काममोहप्रपीडितः ।
तेन पापेन लिप्येऽहं[1] यदि नायामि ते पुरः ॥ २९ ॥
दत्त्वा भूमिदानं यो ह्यपकारं करोति च ।
तेन पापेन लिप्येऽहं[2] यद्यहं नागमे पुनः ॥ ३० ॥
पूर्वं भुक्त्वा स्त्रियं यस्तु सुखमाप्य विहृत्य च ।
द्वेषात् तां यदि चेज्जह्यात् तस्याघं मे भवत्वलम् ।३१।
पंक्तिभेदन्तु यः कुर्यादेकपङ्क्त्याशिनां ध्रुवम् ।
तस्य पापेन लिप्येऽहं नागन्ता[1] यदि ते पुरः ॥३२॥
अमावास्यां महारक्षः श्राद्धं कृत्वा स्त्रियं व्रजेत् ।
तेन पापेन लिप्येऽहं[2] यद्यहं नागमे पुनः ॥ ३३ ॥
षष्ठ्यष्टमी त्वमावास्या उभे पक्षे चतुर्दशी ।
अस्नातानां गतिं गच्छेम् यद्यिहं नागमे पुनः ॥३४॥
गुरोर्भ्रातुः सुतस्यापि सख्युर्वै मातुलस्य च ।
व्यवस्यति च यन्नारीं यो मोहेन विमोहितः[3] ।
अभिगच्छन्ति मन्दात्मा तत्पापं मे भवेत् तदा ॥३५॥
राजपत्नीं ब्रह्मपत्नीं विधवां योऽभिगच्छति ।
तस्य पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः[4] ॥ ३६ ॥
यस्तु कन्यां सकृद्दत्त्वा अन्यस्मै चेत्पुनर्ददेत् ।
तेन पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः ॥ ३७ ॥
राजयाजकयाज्याश्च ये च वै ग्रामयाजकाः ।
तेषां पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः ॥ ३८ ॥
ब्रह्मघ्ने च सुरापे च चौरे भग्नव्रते शठे ।
या गतिस्तां प्रपद्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः ॥ ३९ ॥

वराह उवाच

सुधनस्य वचः श्रुत्वा सन्तुष्टो ब्रह्मरक्षसः ।
उवाच मधुरं वाक्यं गच्छ शीघ्रं नमोऽस्तु ते ॥ ४० ॥
ब्रह्मराक्षसमुक्तोऽसौ वणिक् तु दृढनिश्चयः ।
पुनर्नृत्यति चैवाग्रे मम भक्तौ व्यवस्थितः ॥ ४१ ॥

---

१. लिप्येयम् । २. लिप्येयम् । १. नागतः । २. लिप्येयम् । ३. पितृव्यपत्नीं यो गच्छेन्मोहेन हि विमोहितः (ग) । ४. लिप्येयं यदि नायामि तेऽन्तिकम् (ग) ।

अथ प्रभातसमये नृत्यचित्तोऽतिकोविदः ।
पुनः पुनर्वै उच्चार्य नमो नारायणाय च ।
निवृत्ते जागरे सोऽथ कालिन्दीसलिलप्लुतः ।
दृष्ट्वा मां दिव्यरूपं तु गतोऽसौ मथुरां पुरीम् ।४२-४३।
दृष्टश्चाग्रे त्वहं तेन पुरुषो दिव्यरूपवान् ।
स च पृष्टो मया देवि क भवान् प्रस्थितो द्रुतम् ।४४।
पुरुषस्य वचः श्रुत्वा सुधनो वाक्यमब्रवीत् ।
अहं गच्छामि त्वरितो ब्रह्मराक्षससन्निधौ ॥ ४५ ॥
निवारयामास तदा न गन्तव्यं त्वयानघ ।
जीवितो धर्ममाहात्म्यं मृते धर्मः कुतो यशः ॥ ४६ ॥
पुरुषस्य वचः श्रुत्वा स वणिग् वाक्यमब्रवीत् ।
तत्र सत्यं वदिष्यामि यास्ये राक्षससन्निधौ ॥ ४७ ॥
आगतोऽहं महाभाग नर्तयित्वा यथासुखम् ।
विष्णवे लोकनाथाय आगतो[1] हरिजागरात् ॥ ४८ ॥
इदं शरीरं मे रक्षो भक्षयस्व यथेप्सितम् ।
यथान्यायं विधानेन यथा वा तव रोचते ॥ ४९ ॥
नोक्तपूर्वं मयाऽसत्यं कदाचिदपि राक्षसः ।
तेन सत्येन मां भुङ्क्ष्व ब्रह्मराक्षस दारुण ॥ ५० ॥
वणिजस्तु वचः श्रुत्वा ततोऽसौ ब्रह्मराक्षसः ।
उवाच मधुरं वाक्यं सुधनं तदनन्तरम् ॥ ५१ ॥
साधु तुष्टोऽस्मि भद्रन्ते सत्यं धर्मश्च पालितः ।
वणिक् त्वञ्चातिविज्ञस्तु यस्य ते गतिरीदृशी ॥ ५२ ॥
जागरस्य समस्तस्य मम पुण्यं प्रयच्छ वै ।
सत्य[2]पुण्यप्रभावेण यथाहं मुक्तिमाप्नुयाम् ॥ ५३ ॥

सुधन उवाच

नाहं दास्यामि[3] ते पुण्यं नृत्यस्य नरभोजन ।
अर्धं वाऽथ समस्तं वा प्रहरं चार्धमेव वा ॥ ५४ ॥
सुधनस्य वचः श्रुत्वा अब्रवीद् ब्रह्मराक्षसः ।
एकनृत्यस्य मे पुण्यं दद[4] त्वं वणिजोत्तम ॥ ५५ ॥

सुधन उवाच

नाऽहं दास्यामि ते पुण्यं यथोक्तं च समाचर ।
केन त्वं कर्मदोषेण राक्षसत्वमुपागतः
यत्ते गुह्यं महाभाग सर्वं तत्कथयस्व मे ॥ ५६ ॥

---

१. आयातः । २. तस्य । ३. ददामि । ४. देहि साधुः ।

सुधनस्य वचः श्रुत्वा विहसित्वाऽह राक्षसः ।
किं त्वं माञ्च विजानासि प्रतिवासी ह्ययं तव ।
अग्निदत्तस्तु वै नाम छान्दसो ब्राह्मणोत्तमः ॥ ५७ ॥
इष्टकांस्तु हरन्नित्यं परकीयांश्च सर्वदा ।
मृतस्तु गृहकामेन राक्षसत्वमुपागतः ॥ ५८ ॥
मया त्वं हि यथाप्राप्त उपकारं कुरुष्व मे ।
एकविश्रामपुण्यं मे देहि त्वं बणिजोत्तम ॥ ५९ ॥
कृपया तु समायुक्तो बणिग् वचनमब्रवीत् ।
साधु राक्षस दत्तं ते एकनृत्यं मया तव ।
एकनृत्यप्रभावेण राक्षसो मुक्तिमागतः ॥ ६० ॥

वराह उवाच

सुधनस्तु ततो देवि विश्वरूपं जनार्दनम् ।
अग्रतस्तु स्थितं देवं दृष्ट्वाऽसौ धरणीं गतः ॥ ६१ ॥
उवाच मधुरं वाक्यं देवदेवो जनार्दनः ।
चतुर्भुजो दिव्यतनुः शङ्खचक्रगदाधरः ॥ ६२ ॥
विमानवरमारुह्य मम लोकं व्रजस्व च ।
इत्युक्तवा माधवो देवस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ ६३ ॥
सुधनः सशरीरोऽपि सकुटुम्बो दिवं ययौ ।
विमानवरमारुह्य विष्णोर्लोकं जगाम ह ॥ ६४ ॥
एष तीर्थप्रभावो वै कथितस्ते वसुन्धरे ।
अक्रूराच्च परं तीर्थं न भूतं न भविष्यति ॥
तस्य तीर्थप्रभावेण सुधनो मुक्तिमाप्तवान् ॥ ६५ ॥
द्वादशी शुक्लपक्षे तु कुमुदस्य च या भवेत् ।
तस्मिन् स्नातस्य वसुधे राजसूयफलं भवेत् ॥ ६६ ॥
कार्तिकीं समनुप्राप्य तत्तीर्थे तु वसुन्धरे ।
वृषोत्सर्गं नरः कुर्वंस्तारयेत् स्वकुलोद्भवान् ॥ ६७ ॥
श्राद्धं यः कुरुते सुभ्रु कार्तिक्यां प्रयतो नरः ।
पितरस्तारितास्तेन सदैव प्रपितामहाः ॥ ६८ ॥

इति वराहपुराणे मथुरामाहात्म्ये अक्रूरतीर्थप्रभावो नाम पञ्चपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ।

षट्पञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ।

वराह उवाच

वत्सक्रीडनकं नाम तीर्थं वक्ष्ये परं[1] मम ।
तत्र रक्तशिलाबद्धं रक्तचन्दनभूषितम् ।
स्नानमात्रेण तत्रैव वायुलोकं व्रजेन्नरः ।
तत्राथ मुञ्चते प्राणान् मम लोके महीयते ॥ १ ॥
पुनरन्यत् प्रवक्ष्यामि तच्छृणुष्व वसुन्धरे ।
अस्ति भाण्डीरकं नाम यत्तीर्थं परमुत्तमम् ॥ २ ॥
शालैस्तालैश्च तरुभिस्तमालैरर्जुनैस्तथा ।
इङ्गुदैः पीलुकैश्चैव करीरैरक्तपुष्पकैः ॥ ३ ॥
तस्मिन् भाण्डीरके स्नातो नियतो नियताशनः ।
सर्वपापविनिर्मुक्त इन्द्रलोकं स गच्छति ।
तत्राऽथमुञ्चते प्राणान् मम लोकञ्चगच्छति ॥ ४ ॥
पुनरन्यत् प्रवक्ष्यामि क्षेत्रं वृन्दावनं मम ।
तत्राहं क्रीडयिष्यामि गोभिर्गोपालकैः सह ॥ ५ ॥
रम्यञ्च[2] सुप्रतीतञ्च देवदानवदुर्लभम् ।
तत्र कुण्डे महाभागे बहुगुल्मलतावृते ॥ ६ ॥
तत्र स्नानं प्रकुर्वीत एकरात्रोषितो नरः ।
गन्धर्वैरप्सरोभिश्च क्रीडमानः स मोदते ।
तत्राथ मुञ्चते प्राणान् मम लोकञ्चगच्छति ॥ ७ ॥
पुनरन्यत् प्रवक्ष्यामि महापातकनाशनम् ।
तत्रवृन्दावने तीर्थे यत्र केशी निपातितः ॥ ८ ॥
केद्रयः शतगुणं पुण्यं यत्रविश्रमते हरिः ।
तस्माच्छतगुणं पुण्यं नात्र कार्या विचारणा ॥ ९ ॥
तत्रापि च विषोऽस्ति केशीतीर्थे वसुन्धरे ।
तस्मिन् पिण्डप्रदानेन गयातुल्यफलं भवेत् ।
स्नाने दाने तथा होमे अग्निष्टोमफलं भवेत्[3] ॥ १० ॥
सूर्य तीर्थेषु वसुधे द्वादश्यादिव्यसंज्ञके ।
कालीयो रमते तत्र कालिन्द्याः सलिले शुभे ॥ ११ ॥
कालियो दामितस्तत्र[4] आदित्याः स्थापिता मया ।
वरं वृणुध्वं भद्रं वो यद्वो मनसि वर्तते ॥ १२ ॥

---

१. क्षेत्रे परम् । २. सुरम्यम् । ३. शुभे । ४. आदिव्यो दमितः ।

आदित्या ऊचुः

वरं ददासि नो देव वराही यदि वा वयम् ।
अस्मिंस्तीर्थवरे स्नानमस्माकं सम्प्रदीयताम् ॥ १३ ॥

आदित्यानां वचः श्रुत्वा क्रीडां कृत्वा वसुन्धरे ।
स्नानमात्रेण तत्रैव मुच्यते सर्वकिल्विषैः ।
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति ॥ १४ ॥

उत्तरे हरिदेवस्य दक्षिणे कालियस्य तु ।
अनयोर्देवयोर्मध्ये ये मृतास्तेऽपुनर्भवाः ॥ १५ ॥

इति वराहपुराणे मथुरामाहात्म्ये मथुराप्रादुर्भावो नाम
षट्पञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ।

सप्तपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः

वराह उवाच

यमुनापारमुल्लङ्घ्य तत्रैव च महामुने ।
मलयार्जुनकं तीर्थं कुण्डं तत्र च विद्यते ॥ १ ॥
पयस्तं तत्र शकटं भिन्नभाण्डकुटीघटम् ।
तत्र स्नानोपवासाभ्यामनन्तं फलमश्नुते ॥ २ ॥
द्वादश्यां शुक्लपक्षस्य ज्यैष्ठमासे वसुन्धरे ।
तत्र स्नानेन दानेन महापातकनाशनम् ॥ ३ ॥
ज्यैष्ठस्य शुक्लद्वादश्यां स्नात्वा सुनियतेन्द्रियः ।
मथुरायां हरिं दृष्ट्वा प्राप्नोति परमां गतिम् ॥ ४ ॥
यमुनासलिले स्नातः शुचिर्भूत्वा जितेन्द्रियः ।
समभ्यर्च्याच्युतं सम्यक् प्राप्नोति परमां गतिम् ॥५॥
अपि चास्मत्कुले जातः कालिन्दी सलिले प्लुतः ।
अर्चयिष्यति गोविन्दं मथुरायामुपोषितः ।
इति गायन्ति पितरं परलोकगताः[1] सदा ॥ ६ ॥
ज्यैष्ठमासे तु द्वादश्यां समभ्यर्च्य जनार्दनम् ।
धन्योऽसौ पिण्डनिर्वापं यमुनायां करिष्यति ॥ ७ ॥
तत्रैव तु महातीर्थे वने बहुलसंज्ञके ।
तत्र स्नातो नरो देवि रुद्रलोके महीयते ॥ ८ ॥
चैत्रमासे तु द्वादश्यां शुक्लपक्षे वसुन्धरे ।
तत्र स्नातो नरो याति मम लोकं न संशयः ॥ ९ ॥
अस्ति भाण्डह्रदं नाम परपारेषु दुर्लभम् ।
दृश्यन्तेऽहरहस्तत्र आदित्याः शुभकारिणः ॥ १० ॥
तत्रचार्कस्थले कुण्डे स्नानं यः कुरुते नरः ।
सर्वपापविनिर्मुक्तः सूर्यलोकं[2] व्रजेन्नरः ।
तत्राऽथामुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति ॥११॥
अर्कस्थलसमीपे कूपन्तु विमलोदकम् ।
सप्तसामुद्रकं नाम देवानामपि दुर्लभम् ॥ १२ ॥
तत्र स्नानेन वसुधे स्वच्छन्दगमनालयः ।
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति ॥१३॥

---

१. परलोकं गताः । २. सूर्यलोके ।

तत्र वीरस्थलं नाम क्षेत्रं गुह्यं परं मम।
आसन्नसलिलञ्चैव पद्मोत्पलविभूषितम् ॥ १४ ॥
यस्तत्र कुरुते स्नानमेकरात्रोषितो नरः।
स मत्प्रसादात् सुश्रोणि वीरलोके महीयते।
अथात्रमुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति॥ १५ ॥
कुशस्थलञ्च तत्रैव पुण्यं पापहरं शुभम्।
तत्र स्नातो नरो देवि ब्रह्मलोके महीयते।
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति॥ १६ ॥
तत्र पुष्पस्थलं नाम शिवक्षेत्रमनुत्तमम्।
तत्र स्नानेन मनुजः शिवलोके महीयते ॥ १७ ॥
एते पञ्चस्थलाख्याता[1] महापापविनाशनाः।
तेषु स्नानेषु वसुधे ब्रह्मणा सह मोदते।
तत्र गोपीश्वरो नाम महापातकनाशनः ॥ १८ ॥
कृष्णस्य रमणार्थं हि सहस्राणि च षोडश।
गोप्यो रूपाणि चक्रे च तत्र क्रीडनके हरिः ॥ १९ ॥
यदा बालेन कृष्णेन भग्नार्जुनयुगं तथा।
शकटं च तदा भिन्नं घटभाण्डकुटीरकम् ॥ २० ॥
ताभिस्तत्रैव गोविन्दं क्रीडन्तंच यदृच्छया।
परिष्वज्य[2] हि धर्मेण व्याजेन च सुगोपितम्॥ २१ ॥
मातलिस्तत्र चागत्य देवैरुक्तं यथोदितम्।
गोपवेशधरं देवमभिषेकञ्चकार ह ॥ २२ ॥
आनीय सप्त कलशान् रत्नौषधिपरिष्णुतान्।
गोपीमण्डलपातेन स्नापितो हेमकुण्डलः।
गोप्यो गायन्ति नृत्यन्ति कृष्ण कृष्ण इति ब्रुवन्॥२३॥
तत्र गोपीश्वरं देवं मातलिः स्थाप्य पूजितम्।
कूपञ्च स्थापयामास माङ्गल्यैः कलशैः[3] शुभैः।
सप्तसामुद्रिकं नाम कूपन्तु विमलोदकम् ॥ २४ ॥
देवस्याग्रे तु वसुधे गोपा यस्य महात्मनः।
पितरश्चापि नन्दन्ति पानीयं पिण्डमेव च ॥ २५ ॥
सप्तसामुद्रिके कूपे यः श्राद्धं सम्प्रदास्यति।
पतरस्तारितास्तेन कुलानां सप्तसप्ततिः ॥ २६ ॥

१. एततपञ्चस्थलाख्यानांमातः बहुषु पाठः। २. परिष्वक्तम्। ३. कवचैः।

सोमवारे त्वमायां वै पिण्डदानं करोति यः।
पितरस्तस्य तृप्यन्ति कोटिवर्षशतान्यलम् ॥ २७ ॥
गोविन्दस्य च देवस्य तथा गोपीश्वरस्य च।
मध्ये तु मरणं यस्य शक्रस्येति सलोकताम् ॥ २८ ॥
तथा बहुलरुद्रस्य गोविन्दस्यैव मध्यतः।
तद्वद् ब्राह्मणमाशास्य गोपीशस्यैव मध्यतः ॥ २९ ॥
एतेषु स्नानदानेन पिण्डपातेन भामिनि।
नरस्तारयते पुंसां दशपूर्वान् दशापरान् ॥ ३० ॥
एषु स्नातो नरो देवि देवैश्च सह मोदते।
तत्राथ मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति ॥ ३१ ॥
वसुपन्नं महातीर्थं पुण्यं परममुत्तमम्।
मथुरादक्षिणे पार्श्वे क्षेत्रं फाल्गुनकं तथा।
तत्र स्नात्वा च पीत्वा च परलोके महीयते ॥ ३२ ॥
तत्र फाल्गुनके चैव तीर्थे परम दुर्लभे।
वृषभाञ्जनकं नाम क्षेत्रं मे दुर्लभं महत् ॥ ३३ ॥
तत्राभिषेकं यः कुर्यात् स देवैः सहमोदते।
तत्र यो मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति ॥३४॥
अस्ति तालवनं नाम धेनुकासुररक्षितम्।
मथुरापश्चिमे भागे अदूरादर्धयोजनम् ॥ ३५ ॥
तत्र कुण्डं स्वच्छजलं नीलोत्पलविभूषितम्।
तत्र स्नानेन दानेन वाञ्छितं फलमाप्नुयात् ॥ ३६ ॥
अस्ति संपीठकं नाम अस्मिन् क्षेत्रे परं मम[१]।
तत्र कुण्डं विशालाक्षि प्रसन्नं सलिलं शुभम् ॥ ३७ ॥
तत्र स्नानं च ये कुर्युरेकरात्रोषितो नराः।
अग्निष्टोमफलञ्चैव लभन्ते नात्र संशयः।
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति ॥३८ ॥
देवकीगर्भसम्भूतो वसुदेवगृहे शुभे
तत्र पुण्येन हि मया रविराराधितः शुभः।
लब्धः प्राज्ञो मया पुत्रो रूपवांश्च गुणान्वितः॥३९ ॥
तत्रैवं तु ततो दृष्टः पद्महस्तो दिवाकरः।
मासि भाद्रपदे देवि तिग्मतेजा विभावसुः।
सप्तम्यां कृष्णपक्षस्य रविस्तिष्ठति सर्वदा ॥ ४० ॥

१. तीर्थमृषिवर्णाचिर्तम्। तत्र चातः परं चरणचतुष्टयं नास्ति।

तस्मिन्नहनि यः स्नानंकुर्यात् कुण्डेसमाहितः ।
न तस्य दुर्लभं लोके सर्वदाता दिवाकरः ॥ ४१ ॥

आदित्येऽहनि संप्राप्ते सप्तम्यां तु वसुन्धरे ।
नरो वाप्यथवा नारी प्राप्नोत्यविकलं फलम् ॥ ४२ ।
तत्रैव तु तपस्तप्तं राज्ञा शान्तनुना पुरा ।
आदित्यं तु पुरः स्थाप्य प्राप्तो भीष्मो महाबलः॥४३॥
शान्तनुः प्राप्य तं पुत्रं गतोऽसौ हस्तिनापुरम् ।
तत्र स्नानेन दानेन वाञ्छितं फलमाप्नुयात् ॥ ४४ ॥

इति वराहपुराणे मथुरामाहत्म्ये सप्तपञ्चाशदधिक
शततमोऽध्यायः ।

अष्टापञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ।

वराह उवाच

विंशतिर्योजनानां तु माथुरं मम मण्डलम् ।
यत्र यत्र नरः स्नातो मुच्यते सर्वकिल्बिषैः ॥ १ ॥
वर्षाकाले तु स्थातव्यं यत्र स्थानं तु हर्षदम् ।
पुण्यात् पुण्यतरं चैव माथुरे मम मण्डले ॥ २ ॥
सप्तद्वीपेषु तीर्थानि पुण्यान्यतमानि च ।
मथुरायां गमिष्यन्ति प्रसुप्ते तु सदा मयि ॥ ३ ॥
सुप्तोत्थितं तु दृष्ट्वा मां मथुरायां वसुन्धरे ।
ते नरा मां प्रपश्यन्ति सर्वकालं न संशयः ॥ ४ ॥
सुप्तोत्थितं तु वसुधे दृष्ट्वा मे मुखपङ्कजम् ।
सप्तजन्मकृतं पापं तत्क्षणादेव मुच्यते ॥ ५ ॥
मथुरावासिनो लोकाः सर्वे ते मुक्तिभाजनाः ।
मथुरां समनुप्राप्य दृष्ट्वा देवं तु केशवम् ॥ ६ ॥
स्नात्वा पुनस्तु कालिन्द्यां मम लोके महीयते ।
स तत्फलमवाप्नोति राजसूयाश्वमेधयोः ॥ ७ ॥
प्रदक्षिणीकृतो येन मथुरायां तु केशवः ।
प्रदक्षिणी कृता तेन सप्तद्वीपा वसुन्धरा ॥ ८ ॥
घृतपूर्णेन पात्रेण समग्रेण च वाससा ।
केशवस्याग्रतो दत्वा दीपकं तु वसुन्धरे ॥ ९ ॥
पञ्चयोजनविस्तारमायाम पञ्चविस्तरम् ।
दीपमालासमाकीर्णं विमानं लभते नरः ॥ १० ॥
सर्वकामसमृद्धं तदप्सरोगण सेवितम् ।
रम्यमालासमाकीर्णं भोगाढ्यं सर्वकामिकम् ।
समारोहति वै नित्यं प्रभामण्डलमण्डितम् ॥ ११ ॥
ये देवा ये च गन्धर्वाः सिद्धाश्चारणपन्नगाः ।
तं स्पृहन्ति सदा देवि पुण्यमस्ति कृतं भुवि ॥ १२ ॥
यदि कालान्तरे पुण्यं हीयतेऽस्य पुरा कृतम् ।
सतां पुण्यगृहे देवि जायते मानवो हि सः ॥ १३ ॥

धरण्युवाच

क्षेत्रं हि रक्षते देव कस्त्विदं पापनाशनम् ।
पशुभूतपिशाचैश्च रक्षोभूतविनायकैः ।
एवमादिभिराकृष्टं तत्क्षेत्रं फलदं भवेत् ॥ १४ ॥

वराह उवाच

मत्क्षेत्रं ते न पश्यन्ति मत्प्रभावात् कदाचन।
न विकुर्वन्ति ते दृष्ट्वा मत्पराणां हि देहिनाम् ॥ १५ ॥
रक्षार्थं हि मया दत्ता दिक्पालास्तु वरानने।
लोकपालास्तु चत्वारस्तीर्थं रक्षन्ति ये सदा ॥ १६ ॥
पूर्वां रक्षति इन्द्रस्तु यमो रक्षति दक्षिणाम्।
पश्चिमां रक्षते नित्यं वरुणः पाशभृत्स्वयम् ॥ १७ ॥
उत्तरां तु कुवेरस्तु महाबलपराक्रमः।
मध्यां तु रक्षते नित्यं शिवो देव उमापतिः ॥ १८ ॥
मथुरायां गृहं यस्तु प्रासादं कुरुते नरः।
चतुर्भुजस्तु विज्ञेये जीवन्मुक्तो न संशयः ॥ १९ ॥
मथुराया महाभागे कुण्डे च विमलोदके।
गम्भीरे सर्वदा देवि तिष्ठते च चतुर्भुजः ॥ २० ॥
तत्र मुञ्चेत यः प्राणान् स्नानं कृत्वा वसुन्धरे।
वैष्णवं लोकमासाद्य क्रीडते स सुखादिव ॥ २१ ॥
तत्रैव तु तदाश्चर्यं कथ्यमानं मया शृणु।
यदुच्यते वै सुश्रोणि कुण्डे तु विमलोदके ॥ २२ ॥
हेमन्ते तु भवेच्चोष्णं शीतलं ग्रीष्मके भवेत्।
तेजसा मम सुश्रोणि तुषारसदृशोपमम् ॥ २३ ॥
न वर्धते च वर्षासु ग्रीष्मे चापि न हीयते।
एतच्च महदाश्चर्यं तस्मिन् कुण्डे परं मम ॥ २४ ॥
पदे पदे तीर्थफलं मथुरायां वसुन्धरे।
तत्र तत्र नरः स्नातो मुच्यते सर्वपातकैः ॥ २५ ॥
वर्षासु स्थूलतीर्थेषु[1] स्नातव्यं तु प्रयत्नतः।
कूपे ह्रदे देवखाते[2] गर्तेषु च नदीषु च ॥ २६ ॥
प्रवाहेषु च दिव्येषु नदीनां संगमेषु च।
वर्षासु सर्वतःस्नायात् यदीच्छेत् परमांगतिम् ॥ २७ ॥
अस्ति क्षेत्रं परं दिव्यं मुचुकुन्दं तु नामतः।
मुचुकुन्दः स्वपित्यत्र दानवासुरपातनः ॥ २८ ॥
तत्र कुण्डे नरः स्नात्वा प्राप्नोत्यभिमतं फलम्।
अत्राथमुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति ॥ २९ ॥
इह जन्मकृतं पापमन्यजन्मकृतञ्च यत्।
तत्सर्वं नश्यते शीघ्रं कीर्तनात् केशवस्य तु ॥ ३० ॥

---

१. वर्षासु स्थलीतीर्थेषु।　　२. ह्रदेषु देवखातेषु।

किं तस्य बहुभिर्मन्त्रैर्भक्तिर्यस्य जनार्दने।
नरके पाच्यमानस्य गतिर्देवि जनार्दनः॥ ३१॥
कृत्वा प्रदक्षिणं देवि विश्रामं कुरुते तु यः।
नारायणसमीपं तु सोऽनन्तफलमश्नुते॥ ३२॥
सुप्तोत्थितं हरिं दृष्ट्वा मथुरायां वसुन्धरे।
न तस्य पुनरावृत्तिर्जायते स चतुर्भुजः॥ ३३॥
कुमुदस्य तु मासस्य नवम्यां तु वसुन्धरे।
प्रदक्षिणीकृत्य वसुधां सर्वपापैः प्रमुच्यते॥ ३४॥
ब्रह्मघ्नश्च सुरापश्च गोघ्नो भग्नव्रतस्तथा।
मथुरां तु परिक्रम्य पूतो भवति मानवः॥ ३५॥
अष्टम्यां प्राप्य मथुरां दन्तधावनपूर्वकम्।
ब्रह्मचर्येण तां रात्रिं कृतसङ्कल्पमानसः॥ ३६॥
धौतवस्त्रस्त सस्नातो मौनव्रतपरायणः।
प्रदक्षिणं तु कुर्वीत सर्वपातकनाशनम्[1]॥ ३७॥
प्रदक्षिणां क्रियमाणमन्योन्यः स्पृशते नरः।
सर्वकामानवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा॥ ३८॥
मथुरायां नरो गत्वा दृष्ट्वा देवं स्वयम्भुवम्।
प्रदक्षिणायां यत्पुण्यं तत्पुण्यं लभते नरः॥ ३९॥
देवस्याग्रे तु वसुधे कूपं तु विमलोदकम्।
पितरश्चाभिनन्दन्ति पानीयं पिण्डमेव च॥ ४०॥
चतुः सामुद्रिकं नाम त्रिलोकेषुच विश्रुतम्[2]।
तत्र स्नातो नरो भद्रे देहैश्च सह मोदते।
तत्राथ मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति॥ ४१॥

इति वराहपुराणे मथुरातीर्थप्रादुर्भावो नाम
अष्टापञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः।

---

१. सर्वपातकशुद्धये। २. कूपं लोकेषु विश्रुतम्।

ऊनषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ।

धरण्युवाच

श्रुतं सुबहुशो देव तीर्थानां सुविस्तरम् ।
प्रोच्यमानं तु पुण्याख्यं त्वत्प्रसादाज्जनार्दन[1] ॥ १ ॥
न दानैर्न तपोभिश्च न यज्ञैस्तादृशं फलम् ।
भूमेः प्रदक्षिणायाश्च यादृशं तीर्थसेवया ॥ २ ॥
भुवश्च चतुरन्तायास्तीर्थप्रक्रमणं हरे ।
सर्वतीर्थाभिगमनमस्ति दुर्गतरं नृणाम् ॥ ३ ॥
अस्ति कश्चिदुपायोऽत्र येन सम्यगवाप्यते ।
प्रसादसुमुखो भूत्वा तत्सर्वं कथयस्व मे ॥ ४ ॥

वराह उवाच

भद्रे शृणु महत्पुण्यं पृथिव्यां सर्वतो दिशम् ।
परिक्रम्य यथाध्वानं प्रमाणगणितं शुभम्[2] ॥ ५ ॥
भूम्याः परिक्रमे सम्यक् प्रमाणयोजनानि च ।
षष्टिकोटि सहस्राणि षष्टिकोटिशतानि च ॥ ६ ॥
तीर्थान्येतानि देवाश्च तारकाश्च नभस्तले ।
गणितानि समस्तानि वायुना जगदायुषा ॥ ७ ॥
ब्रह्मणा लोमशेनैव नारदेन ध्रुवेण च ।
जाम्बवतीशपुत्रेण रावणेन हनूमता ॥ ८ ॥
एतैरनेकधा देवैः ससागरवना मही ।
क्रमिता बलिना चैव बाह्यमण्डलरेखया ॥ ९ ॥
अन्तरा भ्रमणेनैव सुग्रीवेण महात्मना ।
तथा च पूर्वं देवेन्द्रैः पञ्चभिः पाण्डुनन्दनैः ॥ १० ॥
योगसिद्धैस्तथा कैश्चन् मार्कण्डेयमुखैरपि ।
क्रमिता न क्रमिष्यन्ति न पूर्वे नापरे जनाः ॥ ११ ॥
अल्पसत्त्वबलोपेतैः प्राणिभिश्चाल्पबुद्धिभिः ।
मनसाऽपि न शक्यन्ते गमनस्य च का कथा ॥ १२ ॥
सप्तद्वीपे च तीर्थानां भ्रमणाद् यत्फलं भवेत् ।
प्राप्यते चाधिकं तस्मान्मथुरायाः परिक्रमे ॥ १३ ॥

---

१. (ग) पुस्तके प्रथमःश्लोकः द्वितीयश्लोकस्थप्रथमपादश्च न स्तः ।
२. परिक्रम्य यथाध्वानं पृथिव्यां सर्वतो दिशम् ।

मथुरां समनुप्राप्य यस्तु कुर्यात् प्रदक्षिणम् ।
प्रदक्षिणीकृता तेन सप्तद्वीपा वसुन्धरा ॥ १४ ॥
तस्मात् सर्वप्रयत्नेन सर्वकामानभीप्सुभिः ।
कर्तव्या मथुरां प्राप्य नरैः सम्यक् प्रदक्षिणा ॥ १५ ॥

धरण्युवाच

यथा विधानक्रमणं मथुरायामवाप्यते ।
प्रदक्षिणाफलं सम्यगनुक्रमविधिं वद ॥ १६ ॥

वराह उवाच

पुरा सप्तर्षिभिः पृष्टो ब्रह्मा लोकपितामहः ।
इदमेव पुरा प्रोक्तं यथा त्वं प्रष्टवान् मम ॥ १७ ॥
श्रुत्वा सर्वपुराणोक्तं तीर्थानुक्रमणं परम् ।
पृथिव्याश्चतुरन्तायास्तथा तद् वक्तुमुद्यतः ॥ १८ ॥
सर्वदेवेषु यत्पुण्यं सर्वतीर्थेषु यत् फलम् ।
सर्वदानेषु यत् प्रोक्तमिष्टापूर्तेषु चैव हि ॥ १९ ॥
यत्फलं लभते विप्रास्तस्माच्छतगुणोत्तरम् ।
प्रक्रमान्मथुरायास्तु सत्यमेतद् वदामि वः ॥ २० ॥
इत्युक्त्वा ऋषयो जग्मुरभिवाद्य स्वयम्भुवम् ।
आगत्य मथुरां देवीमाश्रमांश्चक्रतु[१] द्विजाः ।
ध्रुवेण सहिता आसन् कामयानास्तु तद्दिनम् ॥ २१ ॥
कुमुदस्य तु मासस्य नवम्यां शुक्लपक्षके ।
मथुरोपक्रमं कृत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २२ ॥

इति वराहपुराणे मथुरामाहात्म्यं नाम
ऊनषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ।

१. चरतुः ।

षष्ठ्यधिकशततमोऽध्यायः

वराह उवाच

अष्टम्यां मथुरां प्राप्य कार्तिकस्यासिते नरः ।
स्नात्वा विश्रान्तितीर्थे तु पितृदेवार्चने रतः ॥ १ ॥

विश्रान्तिदर्शनं कृत्वा दीर्घविष्णुश्च केशवम् ।
प्रदक्षिणायाः सम्यग्वै फलमाप्नोति मानवः ॥ २ ॥

उपवासरतः सम्यगल्पमेध्याशनोऽथवा ।
दन्तकाष्ठञ्च सायाह्ने कृत्वा शुद्ध्यर्थमात्मनः ॥ ३ ॥
ब्रह्मचर्येण तां रात्रिं कृत्वा सङ्कल्पमानसः ।
धौतवस्त्रेण सुस्नातो मौनव्रतपरायणः ॥ ४ ॥

तिलाक्षतकुशान् गृह्य पितृदेवार्थमुद्यतः ।
दीपहस्तो वनं गत्वा श्रान्तो विश्रान्तिजागरे ॥ ५ ॥

यथानुक्रमणं तैश्च ध्रुवाद्यैर्ऋषिभिः कृतम् ।
एवं परम्परायातं क्रमणीयं नरोत्तमैः ॥ ६ ॥

प्रदक्षिणावर्तमानो नरो भक्तिसमन्वितः ।
सर्वान् कामानवाप्नोति हयमेधफलं लभेत् ॥ ७ ॥
एवं जागरणं कृत्वा नवम्यां नियतः शुचिः ।
ब्राह्मे मुहूर्ते संप्राप्ते ततो यात्रामुपक्रमेत् ॥ ८ ॥
तथा प्रारंभयेद् यात्रां यावन्नोदयते रविः ।
प्रातः स्नानं तथा कुर्यात् तीर्थे दक्षिणकोटिके ॥ ९ ॥
प्रक्षाल्यपादावाचम्य हनूमन्तं प्रसादयेत् ।
सर्वमङ्गलमाङ्गल्यं कुमारं ब्रह्मचारिणम् ॥ १० ॥

विज्ञाप्य सिद्धिकर्तारं यात्रासिद्धिप्रदायकम् ।
यस्य संस्मरणादेव सर्वे नश्यन्त्युपद्रवाः ॥ ११ ॥
यथा रामस्य यात्रायां सिद्धिस्ते सुप्रतिष्ठिता ।
तथा परिभ्रमन् मेऽद्य भवान् सिद्धिप्रदो भव ॥ १२ ॥

इति विज्ञाप्य विधिवद्धनूमन्तं गणेश्वरम् ।
दीपपुष्पोपहारैस्तु पूजयित्वा विसर्जयेत् ॥ १३ ॥
तथैव पद्मनाभं तु दीर्घविष्णुं भयापहम् ।
विज्ञाप्य सिद्धिकर्तारं देव्यश्च तदनन्तरम् ॥ १४ ॥

दृष्ट्वा वसुमतीं देवीं तथैव ह्यपराजिताम् ।
आयुधागारसंस्थाञ्च नृणां सर्वभयापहाम् ॥ १५ ॥
कंसवासनिकां तद्वदौग्रसेनाञ्च[1] चर्चिकाम् ।
वधूटीञ्च तथा देवीं[2] दानवक्षयकारिणीम् ॥ १६ ॥
जयदां देवतानाञ्च मातरो देवपूजिताः ।
गृहदेव्यो वास्तुदेव्यो दृष्ट्वाऽनुज्ञाप्य निर्गमेत् ॥१७॥
मौनव्रतधरो गच्छेद् यावद् दक्षिणकोटिके ।
प्राप्य स्नात्वा पितृंस्तर्प्य दृष्ट्वा देवं प्रणम्य च ।
नत्वा गच्छेदिक्षुवासं देवीं[3] कृष्णसुपूजिताम् ॥ १८ ॥
बालक्रीडनरूपाणि कृतानि सह गोपकैः ।
यानि तीर्थानि तान्येव स्थापितानि महर्षिभिः ।
ख्यातिं गतानि सर्वाणि सर्वपापहराणि च ॥ १९ ॥
वत्सयुत्रं ततो गच्छेत् सर्वपापहरं परम् ।
अर्कस्थलं[4] वीरस्थलं कुशस्थलमनन्तरम् ॥ २० ॥
पुण्यस्थलं महास्थलं महापापविनाशनम्[5] ।
पञ्चस्थलानि तत्रैव सर्वपापहराणि च ॥ २१ ॥
येषां तु दर्शनादेव ब्रह्मणा सह मोदते ।
शिवं सिद्धमुखं दृष्ट्वा स्थलानां फलमाप्नुयात् ॥ २२ ॥
हयमुक्तिं ततो गच्छेत् सिन्दूरं ससहायकम् ।
श्रूयते चात्र ऋषिभिर्गाथा गीता पुरातना ॥ २३ ॥
अश्वारूढेन तेनैव यत्रेयं समनुस्थिता ।
अश्वो मुक्तिं गतस्तत्र सहायसहितः सुखम् ॥ २४ ॥
राजपुत्रः स्थितस्तत्र यानयात्रा न मुक्तिदा ।
तस्माद् यानैश्च यात्रा च न कर्तव्या फलेच्छया ॥२५॥
तस्मिंस्तीर्थे तु तं दृष्ट्वा स्पृष्ट्वा पापैः प्रमुच्यते ।
कुण्डं शिवस्य विख्यातं तत्र स्नानफलं महत् ॥ २६ ॥
मल्लिकादर्शनं कृत्वा कृष्णस्य जयदं शुभम् ।
ततः कदम्बखण्डस्य गमनात् सिद्धिमाप्नुयात् ॥ २७ ॥
चर्चिका योगिनी तत्र योगिनीपरिवारिता ।
कृष्णस्य रक्षणार्थं हि स्थिता सा दक्षिणां दिशम् ॥ २८॥
अस्पृश्या चास्पृशा चैव मातरौ लोकपूजितौ ।
बालानां दर्शनं ताभ्यां महारक्षां करिष्यति ॥ २९ ॥

---

१. औग्रसेनीं तु । २. तथा देवि । ३. देवि । ४. अङ्कस्थलं ।
५. महापातकनाशनम् ।

वर्षखातं ततो गत्वा कुण्डं पापहरं परम् ।
गत्वा स्नात्वा पितॄंस्तर्प्य सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ३० ॥
क्षेत्रपालं ततो गत्वा शिवं भूतेश्वरं हरम् ।
मथुराक्रमणं तस्य जायते सफलं तथा ॥ ३१ ॥
कृष्णक्रीडासेतुबन्धं महापातकनाशनम् ।
बालानां क्रीडनार्थञ्च कृत्वा देवो गदाधरः ॥ ३२ ॥
गोपकैः सहितस्तत्र क्षणमेकं दिने दिने ।
तत्रैव रमणार्थं हि नित्यकालं स गच्छति ॥ ३३ ॥
बलिह्रदश्च[1] तत्रैव जलक्रीडाकृतं शुभम् ।
यस्य सन्दर्शनादेव सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ३४ ॥
ततः परञ्च कृष्णेन कुक्कुटैः क्रीडनं कृतम् ।
यस्य दर्शनमात्रेण चण्डोऽपि गतिमाप्नुयात् ॥ ३५ ॥
स्तम्भोच्चयं सुशिखरं सौरभैः ससुगन्धिभिः ।
भूषितं पूजितं तत्र कृष्णेनाक्लिष्टकर्मणा ॥ ३६ ॥
तस्य प्रदक्षिणं कृत्वा परिपूज्य प्रयत्नतः ।
मुच्यते सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं व्रजेत्तु सः[2] ॥ ३७ ॥
वसुदेवेन देवक्या गर्भस्य रक्षणाय च[3] ।
कृतमेकान्तशयनं महापातकनाशनम् ॥ ३८ ॥
ततो नारायणस्थानं प्रविशेन्मुक्तिहेतवे ।
परिक्रम्य ततो देवान्नारायणपुरोगमान् ॥ ३९ ॥
दृष्ट्वा ततः सुविज्ञाप्य गणं विधिविनायकम् ।
कुब्जिकां वामनाञ्चैव ब्राह्मण्यै कृष्णपालिते ॥ ४० ॥
अनुज्ञाय ततः स्थानं द्रष्टुं गर्तेश्वरं शिवम् ।
दृष्टमात्रेण तत्रैव यात्रा फलमवाप्यते ॥ ४१ ॥
महाविद्येश्वरी देवी आरक्षं पापकं हरेत्[4] ।
रक्षणार्थं हि क्षेत्रस्य यात्रायाः सिद्धिदां नृणाम् ।
प्रभामल्लीञ्च[5] तत्रैव दृष्ट्वा कामानवाप्नुयात् ॥ ४२ ॥
महाविद्येश्वरी देवी कृष्णरक्षार्थमुद्यता ।
नित्यं सन्निहिता तत्र सिद्धिदा पापनाशिनी ॥ ४३ ॥
कृष्णेन बलभद्रेण गोपैः कंसं जिघांसुभिः ।
सङ्केतकं कृतं तत्र मन्त्रनिश्चयकारकम् ॥ ४४ ॥

---

१. बालह्रदम् । २. व्रजेन्नरः । ३. गर्भसंरक्षणाय च । ४. आरक्षं परमं हरेः । ५. प्रभामल्लिम् ।

तदा सङ्केतकैः सा च सिद्धा देवी प्रतिष्ठिता ।
सिद्धिप्रदा भोगदा च तेन सिद्धेश्वरी स्मृता ॥ ४५ ॥
सङ्केतकेश्वरीश्चैव दृष्ट्वा सिद्धिमवाप्नुयात् ।
तत्र कुण्डं स्वच्छजलं महापातकनाशनम् ॥ ४६ ॥
ततो दृष्ट्वा महादेवं गोकर्णेश्वरनामतः ।
यस्य दर्शनमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ४७ ॥
सरस्वतीं नदीं दृष्ट्वा ततो भद्राणि पश्यति ।
विघ्नराजं ततो गच्छेत् गणेशं विघ्ननायकम् ।
सर्वसिद्धिप्रदं रम्यं दर्शनाच्च फलं लभेत् ॥ ४८ ॥
गङ्गा साध्वी च तत्रैव महापातकनाशिनी ।
दृष्ट्वा स्पृष्ट्वा तथा ध्यात्वा सर्वकामान् समश्नुते ॥ ४९ ॥
महादेवमुखाकारं नाम्ना रुद्रमहालयम् ।
क्षेत्रपं तं परं दृष्ट्वा क्षेत्रवासफलं लभेत् ।
तस्मादुत्तरकोटिश्च दृष्ट्वा देवं गणेश्वरम् ॥ ५० ॥
द्यूतक्रीडा भगवता कृता गोपीजनैः सह ।
नानावहासरूपेण जिता गोप्यो धनानि च ॥ ५१ ॥
गोपैरानीय ताश्चैव कृष्णाय च निवेदिताः ।
गोपालकृष्णगमनं महापातकनाशनम् ॥ ५२ ॥
समस्तं बालचरितं भ्रमणं च यथासुखम् ।
कृतं तत्र यथारूपं यद्रूपं च यथा तथा ।
ऋषिभिः सेवितं ध्यातं विष्णोर्माहात्म्यमुत्तमम् ॥५३॥
ततो गच्छेन्महातीर्थं विमलं यमुनाम्भसि ।
स्नात्वा पीत्वा पितॄंस्तर्प्य नाम्ना रुद्रमहालयम् ।
गार्ग्यतीर्थे महापुण्ये नरस्तत्र तथा क्रमेत् । ५४ ॥
भद्रेश्वरे महातीर्थं सोमतीर्थं तथैव च ।
स्नात्वा सोमेश्वरं देवं दृष्ट्वा यात्राफलं लभेत् ॥ ५५ ॥
सरस्वत्याः सङ्गमे च देवर्षिपितृमानवान् ।
सन्तर्प्य विधिवद्दत्त्वा विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ॥ ५६ ॥
घण्टाभरणके तद्वत् तथा गरुडकेशवे ।
धारालोपनके तद्वत् वैकुण्ठे खण्डवेलके ॥ ५७ ॥
मन्दाकिन्याः संयमने असिकुण्डे तथैव च ।
गोपानां तीर्थके चैव तथैव मुक्तिकेश्वरे ॥ ५८ ॥
वैलक्षगरुडे चैव महापातकनाशने ।
तीर्थान्येतानि पुण्यानि यथा विश्रान्तिसंज्ञकम् ॥ ५९ ॥

एषु तीर्थेषु क्रमितो भक्तिमांश्च जितेन्द्रियः ।
देवान् पितॄन् समभ्यर्च्य ततो देवं प्रसादयेत् ॥ ६० ॥
अविमुक्तेश देवेश सप्तर्षिभिरनुष्टुत ।
मथुराक्रमणीयं मे सफलं स्यात् तवाज्ञया ॥ ६१ ॥
इत्येवं देवदेवेशं विज्ञाय क्षेत्रपं शिवम् ।
विश्रान्तिसंज्ञके स्नानं कृत्वा च पितृतर्पणम् ॥ ६२ ॥
गतश्रमं परिक्रम्य स्तुत्वा दृष्ट्वा प्रणम्य च ।
सुमङ्गलां ततो गच्छेद् यात्रा सिद्धिं प्रसादयेत् ॥६३॥
सर्वमङ्गलमाङ्गल्ये शिवे सर्वार्थसाधिके ।
यात्रेयं त्वत्प्रसादेन सफला मे भवत्विति ॥ ६४ ॥
पिप्पलादेश्वरं देवं पिप्पलादेन पूजितम् ।
विश्रान्तस्तु परिक्रम्य त्रातस्तत्र महातपाः ॥ ६५ ॥
उपलिप्य ततस्तस्य शीर्षोपरि महच्छिवम् ।
स्वनाम्ना चिह्नितं स्थाप्य तदा यात्राफलं लभेत् ॥६६॥
कर्कोटकं तथा नागं महादुष्टनिवारणम् ।
दृष्ट्वा गच्छेत् ततो देवीं या कृष्णेन निर्मिता ॥ ६७ ॥
कंसभेदं प्रथमतः श्रुतं यत्र कुमन्त्रितम् ।
सुखवासञ्च वरदं कृष्णस्याक्लिष्टकर्मणः ।
सुखासीनञ्च तत्रैव स्थापितं शकुनाय वै ॥ ६८ ॥
स्वानुकूलो स्वरो यत्र प्रवेशे दक्षिणः स्वनः ।
ध्याता स्वभावे कृष्णेन स्वसा साऽतिसुखप्रदा ॥ ६ ॥
भयार्तेन च कृष्णेन ध्याता देवी च चण्डिका ।
स्थापिता सिद्धिदा तत्र नाम्ना चार्तिहरा ततः ।
दृष्ट्वा सर्वार्तिहरणं यस्या देव्या सुखी नरः ॥ ७० ॥
अग्रोत्तरं शुभतरं शकुनार्थं च याचतः ।
कृष्णस्य कंसघातार्थं सम्भूता सा तथोत्तरे ॥ ७१ ॥
तां दृष्ट्वा मनुजः कामान् सर्वानिष्टानवाप्नुते ।
वज्रानन्नं ततो ध्यात्वा कृष्णो मल्लजिघांसया ॥ ७२ ॥
निहत्य मल्लान् पश्चाद्धि वज्राननमकल्पयत् ।
वाञ्छितार्थफलञ्चक्रे कृष्णेनास्य मनोरथान् ॥ ७३ ॥
यस्यै यस्यै देवतायै तस्यै तस्यै ददौ मखम् ।
उपयाचितं तु माङ्गल्यं सर्वपापहरं शुभम् ॥ ७४ ॥
कृष्णस्य बालचरितं महापातकनाशनम् ।
सूर्यं तं वरदं देवं माथुराणां कुलेश्वरम् ।
दृष्ट्वा तत्रैव दानञ्च दत्त्वा यात्रां समापयेत् ॥ ७५ ॥

एवं प्रदक्षिणं कृत्वा नवम्यां शुक्लकौमुदे ।
सर्वं कुलं समासाद्य विष्णुलोके महीयते ॥ ७६ ॥

क्रमतः पदविन्यासाद् यावन्तः सर्वतो दिशः ।
तावतः कुलसम्भूता सूर्ये तिष्ठन्ति शाश्वते ॥ ७७ ॥

ब्रह्मघ्नश्च सुरापश्च चौरा भग्नव्रताश्च ये ।
अगम्यागमने शीलाः क्षेत्रदारापहारकाः ।
मथुराक्रमणं कृत्वा विपाप्मानो भवन्ति ते ॥ ७८ ॥

अन्यदेशागतो दूरात् परिभ्रमति यो नरः ।
तस्य सन्दर्शनादन्ये पूताः स्युर्विगतामयाः ॥ ७९ ॥

श्रुतं यैश्च विदूरस्थैः कृतयात्रं नरं नरैः ।
सर्वपापविनिर्मुक्तास्ते यान्ति परमं पदम् ॥ ८० ॥

इति वराहपुराणे मथुरापरिक्रमप्रादुर्भावे
षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ।

एकषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः

धरण्युवाच

ये धर्मविमुखा मूढाः सर्वज्ञानविवर्जिताः ।
का गतिः कृष्ण तेषां हि विहिता नरके सुरैः ॥ १ ॥
अभुक्त्वा नारकं दुःखं सुकृतैः पुण्यदैर्नृणाम् ।
प्रयान्ति कर्मणा येन तमुपायं ब्रवीहि मे ॥ २ ॥

वराह उवाच

सर्वधर्मविहीनानां पुरुषाणां दुरात्मनाम् ।
नरकार्तिहरा देवी मथुरा पापघातिनी ॥ ३ ॥
मथुरावासिनो ये च तीर्थानां चोपसेवकाः ।
वनानां दर्शको वाथ मथुराक्रमकोऽपि वा ॥ ४ ॥
येषां मध्ये कृतं यैश्च एकश्च शतमोजसा ।
न ते नरकभोक्तारः स्वर्गभाजो भवन्ति ते ॥ ५ ॥
प्रथमं मधुवनं नाम द्वितीयं तालमेव च ।
वनं कुन्दवनञ्चैव तृतीयं वनमुत्तमम् ॥ ६ ॥
चतुर्थं काम्यकं वनं वनानां वनमुत्तमम् ।
पञ्चमं बहुवनं नाम षष्ठं भद्रवनं स्मृतम् ॥ ७ ॥
सप्तमं तु वनं भूमे खादिरं लोकविश्रुतम् ।
महावनं चाष्टमं तु सदैव च मम प्रियम् ॥ ८ ॥
लोहार्गलवनं नाम नवमं पातकापहम् ।
वनं बिल्ववनं नाम दशमं देवपूजितम् ॥ ९ ॥
एकादशं तु भाण्डीरं द्वादशं वृन्दकावनम्[1] ।
एतानि ये प्रपश्यन्ति न ते नरकभोगिनः ॥ १० ॥
यथाक्रमेण ये यात्रां वनानाञ्च जितेन्द्रियाः ।
करिष्यन्ति वरारोहे इन्द्रलोकं व्रजन्ति ते ॥ ११ ॥

इति वराहपुराणे मथुरामाहात्म्ये देववनप्रभवो नाम
एकषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ।

---

१. वृन्दावनम् ।

द्विषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः

वराह उवाच

पुनरन्यत् प्रवक्ष्यामि तच्छृणुष्व वसुन्धरे।
चक्रतीर्थे पुरा वृत्तं मथुरायां तथोत्तरे॥ १॥
महागृहोदयं नाम जम्बूद्वीपस्य भूषणम्।
तस्मिन् पुरवरे दिव्ये ब्राह्मणो वसते शुभे॥ २॥
कन्यां सपुत्रमादाय ब्राह्मणो वेदपारगः।
शालिग्रामं महापुण्यमगच्छद् ब्राह्मणोत्तमः॥ ३॥
तत्रासौ वासमकरोत् पुण्यसेवी जितेन्द्रियः।
तीर्थसेवी च स्नायी च[1] देवतादर्शने रतः॥ ४॥
तत्र सिद्धेन संवादो ब्राह्मणस्याभवत्तदा।
स सिद्धो वसते नित्यं कल्पग्रामे च सर्वदा।
गच्छते सर्वकालं तु शालिग्रामे वसुन्धरे॥ ५॥
स तेन सह सङ्गत्य कान्यकुब्जनिवासिना।
कल्पग्रामविभूतिं च नित्यकालमवर्णयत्॥ ६॥
कल्पग्रामविभूतिञ्च श्रुत्वा स मुनिसत्तमः।
गमने बुद्धिरुत्पन्ना ततः सिद्धमयाचत॥ ७॥
मित्रत्वं वर्तते सिद्ध नयस्वात्मनिवेशने।
ब्राह्मणस्य वचः श्रुत्वा सिद्धो वचनमब्रवीत्॥ ८॥
तत्र सिद्धा हि गच्छन्ति ते न तत्र गतिर्भवेत्।
प्रार्थनादुःखलाभं तु शृणु वै ब्राह्मणोत्तम॥ ९॥
आत्मयोगबलेनैव चलिष्यामि सपुत्रकः।
दक्षिणे तु करे गृह्य ब्राह्मणं वेदपारगम्।
वामे च तु करे गृह्य तस्य पुत्रं महामतिम्।
उत्पपात तदा सिद्धो गृहीत्वा ब्राह्मणोत्तमौ॥ १०॥
कल्पग्रामे तु तौ मुक्तौ पितापुत्रौ वसुन्धरे।
तत्र तौ वसतो नित्यं कल्पग्रामे द्विजोत्तमौ॥ ११॥
तत्र कालेन महता रुग्देहे चाभवत् तदा।
रुजा तु पीड्यमानः स दशमीं च दशाङ्गतः॥ १२॥
मर्तुकामो द्विजवरो निरीक्ष्य सुतमुत्तमम्।
उवाच पुत्रं धर्मात्मा मरणे समुपस्थिते।
गङ्गातीरे च मां पुत्र नय त्वं मा विलम्बय॥ १३॥

---

१. तीर्थसेवी स्नानपरः।

तेन पुत्रेण नीतोऽसौ गङ्गातीरे महामुनिः ।
रुरोद पुत्रस्तु तदा पितृस्नेहसमन्वितः ॥ १४ ॥
वेदाध्ययनशीलः स पितृभक्त्या नियन्त्रितः ।
वसतस्तस्य वै तत्र कालो जातो महामतेः ॥ १५ ॥
कल्पग्रामे तदा सि‍ऽ स्तस्य कन्या सुमध्यमा ।
वरमन्वेषयन्ती सा न प्राप्तस्तु तया मतः ॥ १६ ॥
कदाचिद् दैवयोगेन कान्यकुब्जनिवासिनः ।
गृहे प्रविष्टो विप्रः स भोजनार्थं महामतिः ॥ १७ ॥
पृष्टोऽसौ ब्राह्मणो भद्रे क भवांस्त्वमिहागतः ।
स सर्वं कथयामास यथावृत्तं दृढव्रतः ॥ १८ ॥
दिव्यज्ञानेन तं ज्ञात्वा पूजयामास तं द्विजः ।
पूजयित्वा यथान्यायं कन्यां तस्मै ददौ तदा ॥ १९ ॥
श्वशुरस्य गृहे नित्यं भोजनं कुरुते द्विजः ।
वसते पितृसान्निध्ये प्रतिचारी स पुत्रकः ॥ २० ॥
काले भगवतस्तस्य अतिक्षीणः पिता तदा ।
तं दृष्ट्वा क्षीणतां प्राप्तं श्वशुरं पर्यपृच्छत ॥ २१ ॥
स्वामिन् पितुर्मे मरणं भविष्यति वदस्व माम् ।
जामातृवचनं श्रुत्वा प्रहस्य श्वशुरोऽब्रवीत् ॥ २२ ॥
शूद्रान्नं भक्षितं तेन नित्यकालं द्विजोत्तम ।
तस्य चाहारदोषेण मृत्युर्दूरं गतः पितुः ॥ २३ ॥
पादयोर्विद्यते तच्च शूद्रान्नञ्च पितुस्तव ।
जान्वोरूर्ध्वे न विद्येत शूद्रान्नञ्च द्विजोत्तम ।
शूद्रान्ने विहीनस्य तस्य मृत्युर्भविष्यति ॥ २४ ॥
श्वशुरस्य तु वचनं पितुरग्रे न्यवेदयत् ।
तस्य पुत्रस्य वचनं श्रुत्वात्मानं विगर्हयत् ॥ २५ ॥
ततः प्रभाते विमले उदिते च दिवाकरे ।
पितुः समीपात् स गतः श्वशुरस्य निवेशनम् ॥ २६ ॥
गते पुत्रे पिता तस्य रुजा अत्यन्तपीडितः ।
दुःखेन पीडितः क्षीणो मर्तुकामो द्विजोत्तमः ॥ २७ ॥
गङ्गातीरात् समुत्तिष्ठन् दिशः सर्वा विलोकयन् ।
सन्निधावुपलं दृष्ट्वा गृहीतं तेन तत्पदा ॥ २८ ॥
चूर्णयामास तौ पादौ पीडया मोहितो द्विजः ।
ततः प्राणान् परित्यज्य गतोऽसौ कालवर्तनम् ॥ २९ ॥

स्नात्वा भुक्त्वा ततो गत्वा प्रेक्ष्य तं पितरं मृतम् ।
गतसंज्ञञ्च पितरं दृष्ट्वा स रुरुदे भृशम् ॥ ३० ॥
रुदित्वा सुचिरं कालं शास्त्रं दृष्ट्वा व्यचिन्तयत् ।
संस्कारयोग्यता नास्ति इत्येवं पुनरब्रवीत् ॥ ३१ ॥
सर्पशृङ्गिहतानाञ्च दंष्ट्रिविप्रहतस्य च ।
आत्मनस्त्यागिनश्चैव आपस्तम्बोऽब्रीवीदिदम् ॥३२॥
आत्मघाती नरः पापो नरके पच्यते चिरम् ।
प्रायश्चित्तं विधीयीत न दद्याच्चोदकक्रियाम् ।
अहो दैवं सुबलवत् पौरुषं तु निरर्थकम् ॥ ३३ ॥
तस्य पुत्रो महाभागे गतः श्वशुरमन्दिरम् ।
तं दृष्ट्वा श्वशुरो दीनमिदं वचनमब्रवीत् ।
ब्रह्महत्या तु ते जाता गच्छ त्वञ्च यथेप्सितम् ॥३४॥
श्वशुरस्य वचः श्रुत्वा जामाता वाक्यमब्रवीत् ।
न मया ब्राह्मणवधः कदाचिदपि कारितः ।
केन दोषण मे सिद्धं ब्रह्महत्याफलं महत् ॥ ३५ ॥
जामातुर्वचनं श्रुत्वा श्वशुरो वाक्यमब्रवीत् ।
पितुस्त्वया वधोपायो विनिर्दिष्टश्च पुत्रक ।
तेन दोषेण विप्रर्षे ब्रह्महत्याफलं तव ॥ ३६ ॥
आसन्नशयनाच्चैनं भोजनात् कथनादिषु ।
संवत्सरेण पतति पतितेन सहाचरन् ।
तस्मान्मम गृहे नास्ति वासस्ते हि द्विजोत्तम ॥ ३७ ॥
श्वशुरस्य वचः श्रुत्वा जामाता वाक्यमब्रवीत् ।
किं मया वद कर्तव्यं त्वया त्यक्तेन सुव्रत ॥ ३८ ॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा ब्राह्मणः शंसितव्रतः ।
कल्पग्रामं परित्यज्य मथुरां याहि सुव्रत ।
नान्यत्र तव संशुद्धिः कदाचित्पितृघातिनः ॥ ३९ ॥
कल्पग्रामं परित्यज्य तत् क्षणादेव निःसृतः ।
ततः कालेन महता संप्राप्तो मथुरां पुरीम् ।
ब्राह्मणेभ्यो बहिःस्थाने नित्यन्तु वसते द्विजः ॥ ४० ॥
कन्यापुरनिवासी तु कुशिकोऽथ नराधिपः ।
तस्य सत्रं नित्यकालं मथुरायां प्रवर्तते ॥ ४१ ॥
द्वे सहस्रे तु विप्राणां तस्य सत्रे च भुञ्जते ।
ब्राह्मणानां सदोच्छिष्टं ततश्चोद्धरते तु सः ॥ ४२ ॥
चक्रतीर्थं समासाद्य स्नानं स कुरुते सदा ।
न भिक्षां कुरुते तत्र भोजनार्थं न गच्छति ॥ ४३ ॥

ततः कालेन महता चिन्ताभूच्छ्वशुरस्य च ।
दिव्यज्ञानेन तत्सर्वं ज्ञात्वा जामातृचेष्टितम् ।
स्वां सुतां चोदयामास गच्छ तां मथुरां पुरीम् ।
भोजनं गृह्य तत्रैव गच्छ त्वं भर्तृसन्निधौ ॥ ४४ ॥
दिव्यज्ञानेन च तदा नित्यं सा भर्तृसन्निधौ ।
दिने दिने गच्छति सा भर्तृभोजनकारणात् ।
दिवसस्यावसाने तु भोजनं गृह्य गच्छति ॥ ४५ ॥
भोजनं कुरुते नित्यं प्रियादत्तं वसुन्धरे ।
पात्रं निःक्षिप्य कुण्डे तु सत्रे वसति सर्वदा ॥ ४६ ॥
एवं निवसतस्तस्य वर्षार्धं तु गतं तदा ।
ततः कालेन महता तैः पृष्टः स द्विजोत्तमः ।
कुत्र सन्तिष्ठसे नित्यं भोजनं कुरुषे कुतः ॥ ४७ ॥
कथयामास वृत्तान्तं तं सर्वञ्चात्मनो हि सः ।
ते श्रुत्वा ब्राह्मणाः सर्वे एकीभूता वसुन्धरे ।
इदमूचुस्ततो विप्राः शुद्धोऽसीति द्विजं प्रति ॥ ४८ ॥
चक्रतीर्थप्रभावेण पापान्मुक्तः सनातनः ।
अस्माकं वचनाच्चैव पुनः सिद्धोऽसि वै द्विज ॥ ४९ ॥
ब्राह्मणानां वचः श्रुत्वा स द्विजो हृष्टमानसः ।
स्नानार्थं तु ततः स्थानाच्चक्रतीर्थं समागतः ॥ ५० ॥
गते तस्मिंस्तस्य भार्या भिक्षामादाय चागता ।
सा तु हृष्टेन मनसा भर्तारं वाक्यमब्रवीत् ।
भोजनं कुरु मे दत्तं हत्या जक्ष्यामि ते गता ॥ ५१ ॥
प्रियावचनमाकर्ण्य भर्ता वचनमब्रवीत् ।
पुनराभाषितं भद्रे यदिदं भाषितं त्वया ॥ ५२ ॥
भर्तुर्वचनमाकर्ण्य पत्नी वचनमब्रवीत् ।
न त्वं संभाषितः पूर्वं ब्रह्महत्यासमन्वितः ।
चक्रतीर्थप्रभावेण मुक्तोऽसि द्विजसत्तम ॥ ५३ ॥
उत्तिष्ठ कान्त गच्छावः कल्पग्रामं सुशोभितम् ।
तया सार्धं जगामाथ कल्पग्रामं द्विजोत्तमः ॥ ५४ ॥
भद्रेश्वरनिमित्तं हि द्रव्यञ्च कथितं शुभम् ।
नित्यञ्च मुञ्चते यत्र पात्रं द्रव्यसमर्पितम् ।
दृष्ट्वा भद्रेश्वरे देवं चक्रतीर्थे फलं लभेत्[1] ॥ ५५ ॥

१. भवेत् ।

कल्पग्रामाच्छतगुणं चक्रतीर्थं वसुन्धरे ।
अहोरात्रोपवासेन मुच्यते ब्रह्महत्यया ॥ ५६ ॥

कल्पग्रामेण किं तस्य वाराणस्याञ्च वा शुभे ।
मथुरां तु समासाद्य य कश्चिन्म्रियते भुवि ।
अपि कीटः पतङ्गो वा जायते स चतुर्भुजः ॥ ५७ ॥

इति वराहपुराणे चक्रतीर्थप्रभावो नाम
द्विषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ।

—:०:—

अथ षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः

वराह उवाच

पुनरन्यत् प्रवक्ष्यामि तच्छृणुष्व वसुन्धरे।
वैकुण्ठतीर्थमासाद्य यद्वृत्तं हि पुरातनम् ॥ १ ॥
मिथिलायां[1] पुरी रम्या जनकेन च पालिता।
मिथिलावासिनो लोकास्तीर्थयात्रां समागताः ॥ २ ॥
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्चापि वसुन्धरे।
स्नात्वा सौकरवे तीर्थे आयाता मथुरां पुरीम् ॥ ३ ॥
तेषाञ्च भक्तिरुत्पन्ना मथुरां प्रति सुन्दरि।
वैकुण्ठतीर्थमासाद्य सर्वे ते मनुजाः स्थिताः ॥ ४ ॥
तेषान्तु ब्राह्मणा कश्चिद् ब्रह्महत्यासु चिह्नितः।
रुधिरस्य हि धारा च स्रवन्ती तस्य हस्ततः ॥ ५ ॥
प्रत्यक्षा दृश्यते सर्वैर्ब्रह्महत्यास्वरूपिणी।
सर्वतीर्थप्लुतस्यापि ब्राह्मणस्य हि सा तदा ॥ ६ ॥
न गता पूर्वमेवासीद् वैकुण्ठे स्नानमाचरत्।
न सा वै दृश्यते धारा ततस्ते विस्मयं गताः ॥ ७ ॥
किमेतत् किमिति प्राहुर्धारां प्रति वसुन्धरे।
देवो ब्राह्मणरूपेण लोकान् सर्वान् हि पृच्छति ॥ ८ ॥
केन कारणदोषेण धारा त्यक्त्वा गता द्विजम्।
तत्सर्वं कथयामासुर्ब्राह्मणस्य विचेष्टितम् ॥ ९ ॥
वैकुण्ठे तु[2] निमग्नोऽयं ब्रह्महत्या गता ततः।
विस्मयो नात्र कर्तव्यस्तीर्थस्येदं महत्फलम् ॥ १० ॥
इत्युक्तस्तैर्देवदेव-स्तत्रैवान्तरधीयत ।
एषः प्रभावस्तीर्थस्य वैकुण्ठस्य वसुन्धरे ॥ ११ ॥
वैकुण्ठतीर्थे यः स्नाति मुच्यते सर्वपातकैः।
सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं स गच्छति ॥ १२ ॥

सूत उवाच[3]

पुनरन्यत् प्रवक्ष्यामि असिकुण्डोऽतिपुण्यदे।
नाम्ना गन्धर्वकुण्डं तु तीर्थानां तीर्थमुत्तमम् ॥ १३ ॥

---

१. मिथिला या पुरी। २. वैकुण्ठेऽति। ३. सूत उवाचेति सार्वत्रिकः पाठः परमेष न संगच्छते पूर्वतोऽविच्छिन्ने वराहवाक् प्रसङ्गे स्थिते सूतवचनस्याप्रसंगत्वात्, वक्ष्यमाणानां मम लोकं स गच्छति' इत्यादि वचनानामसंबद्धत्वाच्च। अतोऽत्र वराह उवाच इति सम्यक् संभाव्यते।

तत्र स्नातो नरो देवि गन्धर्वैः सह मोदते।
तत्र यो मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति ॥ १४ ॥
विंशतिर्योजनानान्तु माथुरं मम मण्डलम्।
इदं पद्मं महाभामे सर्वेषां मुक्तिदायि च ॥ १५ ॥
कर्णिकायां स्थितो देवि केशवः केशनाशनः।
कर्णिकायां मृता ये तु तेऽमरा मुक्तिभागिनः ॥ १६ ॥
तत्र मध्ये मृता ये तु तेषां मुक्तिर्वसुन्धरे ॥ १७ ॥
पश्चिमेन हरिं देवं गोवर्धनविसासिनम्।
दृष्ट्वा तं देवदेवेशं किं मनः परितप्यते ॥ १८ ॥
उत्तरेण तु गोविन्दं दृष्ट्वा देवं परं शुभम्।
नासौ पतति संसारे यावदाभूतसंप्लवम् ॥ १९ ॥
विश्रान्तिसंज्ञके देवं पूर्वपत्रे व्यवस्थितम्।
यं दृष्ट्वा तु नरो याति मुक्तिं नास्त्यत्र संशयः ॥ २० ॥
दक्षिणेन तु मां विद्धि प्रतिमां दिव्यरूपिणीम्।
महाकायां सुरूपाञ्च केशवाकारसन्निभाम्।
तां दृष्ट्वा मनुजो देवि ब्रह्मणा सह मोदते ॥ २१ ॥
कृते युगे तु राजासीन्मान्धाता नाम नामतः।
तेनाहं तोषितो देवि भक्तियुक्तेन चेतसा ॥ २२ ॥
तस्य तुष्ठेन हि मया प्रतिमेयं समर्पिता।
तेनेयं पूजिता नित्यमात्ममुक्तिमभीप्सिता ॥ २३ ॥
यदा तु मथुरां प्राप्य लवणोऽयं निपातितः।
तदैव प्रतिमा दिव्या मथुरायां व्यवस्थिता ॥ २४ ॥
पुण्येयं प्रतिमा दिव्या तैजसा दिव्यरूपिणी।
कपिलो नाम विप्रर्षिर्मम भक्तिपरायणः ॥ २५ ॥
मनसा निर्मिता तेन वाराही प्रतिमा शुभा।
कपिलो ध्यायते नित्यमर्च्चति स्म दिने दिने ॥ २६ ॥
इन्द्रेणाराधितो देवि कपिलो मुनिसत्तमः।
तस्य प्रीतो ददौ देवं वराहं दिव्यरूपिणम् ॥ २७ ॥
देवे लब्धे तु वाराहे शक्रो हर्षसमन्वितः।
ध्यायति स्म[1] सदा देवं पूजाङ्कृत्वा हि भक्तितः।
इन्द्रेण तु तदा प्राप्तं दिव्यं ज्ञानमनुत्तमम् ॥ २८ ॥
ततः कालेन महता रावणो नाम राक्षसः।
इन्द्रलोकं गतः सोऽथ स्वर्गं जेतुं महाबलः ॥ २९ ॥

१. ध्यायते स्म।

शक्रेण सह संगम्य ततो युद्धं प्रवर्तितम् ।
रावणेन जिता देवाः शक्रश्चैव महाबलः ।
बध्वा चेन्द्रं महाबाहुं शक्रस्य भवनं गतः ॥ ३० ॥
प्रविश्य रावणस्तत्र गृहे रत्नविभूषिते ।
दृष्ट्वा कपिलवाराहं शिरसा धरणीं गतः ।
तेन संमोहितो देवि रावणो नाम राक्षसः ॥ ३१ ॥
त्रातुमर्हसि मे देव धरणीधर माधव ।
दामोदर ऋषीकेश हिरण्याक्षविदारण ॥ ३२ ॥
वेदगर्भ नमस्तेऽस्तु वासुदेव नमोऽस्तु ते ।
कूर्मरूप नमस्तेऽस्तु नारायण नमोऽस्तु ते ॥ ३३ ॥
मत्स्यरूपधरं देवं मधुकैटभनाशिनम् ।
निरीक्षितुं न शक्नोमि प्रष्टुञ्चैव गुणव्रत[1] ॥ ३४ ॥
देवदेव नमस्तुभ्यं भक्तानामभयप्रदम् ।
मम त्वं भक्तिनम्रस्य प्रसादं कुरु सर्वदा ॥ ३५ ॥
इति स्तुतो रावणेन देवदेवे जगत्पतिः ।
सौम्यरूपोऽभवद् देवो लोकनाथो जनार्दनः ॥ ३६ ॥
सन्निधानमनुप्राप्य पुष्पकारोहणोत्सुकः ।
तदुद्धर्तुं न शक्नोति रावणो विस्मयं गतः ॥ ३७ ॥
शङ्करेण पुरा सार्धं कैलासस्तु मयोद्धृतः ।
देव त्वं स्वल्पकायोऽसि नाहमुद्धरणक्षमः ॥ ३८ ॥
प्रसीद देवदेवेश सुरनाथ नमोऽस्तु ते ।
अहं त्वां नेतुमिच्छामि पुरीं लङ्कामनुत्तमाम् ॥ ३९ ॥

वराह उवाच

अवैष्णवोऽसि रक्षस्त्वं कुतो भक्तिस्तवेदृशी ।
कपिलस्य वचः श्रुत्वा रावणो वाक्यमब्रवीत् ॥४०॥
त्वद् दर्शनात् समुत्पन्ना भक्तिरव्यभिचारिणी ।
महात्मन् त्वां नयिष्यामि देवदेव नमोऽस्तु ते ॥४१॥
भक्तिमुद्वहतस्तस्य लघुर्गेषोऽभवत् तदा ।
पुष्पके तु समारोप्य देव त्रैलोक्यविश्रुतम् ॥४२॥
आनयामास लङ्कायां स्थापयित्वा स्वके गृहे ।
तदा स्थितोऽहं लङ्कायां रावणेन प्रपूजितः ॥ ४३ ॥
अयोध्याधिपती रामो हन्तुं राक्षसपुंगवम् ।
गतोऽसौ विक्रमेणैव हत्वा राक्षसपुङ्गवम् ॥ ४४॥

---

१. न सुव्रत ।

विभीषणश्च लङ्काया आधिपत्येऽभिषेचितः ।
विभीषणेन रामस्य सर्वस्वञ्च निवेदितम् ॥४५॥

राम उवाच

अनेन नास्ति मे कार्यं तव रक्षो विभीषण ।
देवो मे दीयतां रक्षः शक्रलोकाद्य आगतः ।
अहन्यहनि पूजामि देवं वाराहरूपिणम् ॥ ४६ ॥
अयोध्यायां च नेष्यामि त्वया दत्तं हि राक्षस ।
ततः समर्पयामास कपिलं दिव्यरूपिणम् ॥ ४७ ॥
पुष्पके तु समारोप्य नीतवान् नगरीं प्रति ।
अयोध्यां स्थापयित्वा पूजयामास तं तदा ॥ ४८ ॥
गतं वर्षसहस्रं तु दशोत्तरमतः परम् ।
लवणस्य वधार्थं हि शत्रुघ्नं प्रेषयत् तदा ।
कृतप्रणामः शत्रुघ्नो राघवाय महात्मने ।
चतुरङ्गबलोपेतो जगाम मथुरां प्रति ॥ ४९ ॥
गत्वा तु राक्षसश्रेष्ठं लवणं रौद्ररूपिणम् ।
घातयित्वा तु शत्रुघ्नः प्रविश्य मथुरां पुरीम् ॥५०॥
ब्राह्मणान् स्थापयित्वा तु मया तुल्यान् महोजसः ।
षड्विंशति सहस्राणि वेदवेदाङ्गपारगान् ॥ ५१ ॥
अनूचो माथुरो यत्र चतुर्वेदस्तथापरः ।
एकस्मिन् भोजिते विप्रे कोटिर्भवति भोजिताः ॥५२॥
लवणस्य यथावृत्तं कथितं ते वसुन्धरे ।
लवणस्य वधं श्रुत्वा राघवो वाक्यमब्रवीत् ।
वरं वरय शत्रुघ्न यत्ते मनसि रोचते ॥ ५३ ॥
राघवस्य वचः श्रुत्वा शत्रुघ्नो वाक्यमब्रवीत् ।
यदि तुष्टोऽसि मे देव वराहो यदि वाऽप्यहम् ।
दीयतां मम देवोऽयं यदि मे वरदो भवान् ॥ ५४ ॥
शत्रुघ्नस्य वचः श्रुत्वा राघवो वाक्यमब्रवीत् ।
नय शत्रुघ्न देवं त्वं दिव्यं वाराहरूपिणम् ॥ ५५ ॥
धन्याऽसौ मण्डलो लोके धन्या सा मथुरा पुरी ।
धन्यास्ते माथुरा लोकाः कपिलं पश्यते सदा ॥५६॥
दृष्टः स्पृष्टः सदा ध्यातः स्नापितश्च दिने दिने ।
अनुलिप्तश्च शत्रुघ्न सर्वपापं व्यपोहति ॥५७॥
पूजितः स्नापितो देवो दृष्टो यैस्तु दिने दिने ।
सर्वं हरति वै पापं मोक्षञ्चैव प्रयच्छति ॥ ५८ ॥

इत्युक्त्वा राघवस्तस्मै देवं प्रादात् वसुन्धरे ।
देवमादाय शत्रुघ्नो जगाम मथुरां पुरीम् ॥ ५९ ॥
ब्राह्मणं स्थापयित्वा तु आगच्छन्मम सन्निधौ ।
तत्र मध्ये तु संस्थाप्य पूजयामास राघवः ॥
अनेन क्रमयोगेन मथुरायां स्थितः प्रभुः ॥६०॥
गयायां पिण्डदानेन यत्फलं ज्येष्ठपुष्करे ।
तत्फलं समवाप्नोति श्वेतं दृष्ट्वा सदा नरः ॥ ६१ ॥
विश्रान्तिसंज्ञके तद्वद् गोविन्दे च तथा हरौ ।
केशवे दीर्घविष्णौ च तदेव फलमश्नुते ॥ ६२ ॥
उदये नामकं तेजः सदा विश्रान्तिसंज्ञके ।
मध्याह्ने मामकं तेजो दीर्घविष्णौ व्यवस्थितम् ।
केशवे मामकं तेजो दिनमाने चतुर्थके ॥ ६३ ॥
एषा विद्या पुरा देवि नित्यकालं सुगोपिता ।
भक्ता त्वं मम शिष्या च कथिता ते वसुन्धरे ॥६४॥

इति वराहपुराणे कपिलवराहमाहात्म्यं नाम
त्रयःषष्ठ्यधिकशततमोऽध्यायः ।

चतुःषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः

वराह उवाच

अस्ति गोवर्धनं नाम क्षेत्रं परमदुर्लभम् ।
मथुरापश्चिमे भागे अदूराद् योजनद्वयम् ॥ १ ॥
ह्रदं तत्र महाभागे द्रुमगुल्मलतायुतम् ।
चत्वारि तत्र तीर्थानि पुण्यानि च शुभानि च ॥ २ ॥
ऐन्द्रं पूर्वेण पार्श्वेन यमतीर्थन्तु दक्षिणे ।
पश्चिमे वारुणं तीर्थं कौवेरं चोत्तरेण तु ।
तेषां मध्ये स्थितो भद्रे क्रीडयिष्ये यदृच्छया ॥ ३ ॥
तत्र वै शक्रतीर्थे तु स्नानं कुर्यात् दृढव्रतः ।
मोदते शक्रलोके तु सर्वद्वन्द्वविवर्जितः ॥ ४ ॥
दक्षिणे यमतीर्थे तु स्नानं कुर्यात् यथाविधि ।
यमस्य भवनं गत्वा मोदते कृतनिश्चयः ॥ ५ ॥
तत्राथ मुञ्चते प्राणान् लोभमोहविवर्जितः ।
यमलोकं परित्यज्य मम लोकं स गच्छति ॥ ६ ॥
तत्रैव वारुणं तीर्थमासाद्य स्नानमाचरेत् ।
वारुणं भवनं गत्वा मुच्यते सर्वकिल्विषात् ॥ ७ ॥
तत्राथ मुञ्चते प्राणान् कामक्रोधविवर्जितः ।
वारणं लोकमुत्सृज्य मम लोकं स गच्छति ॥ ८ ॥
तत्र मध्ये च यः स्नाति क्रीडते स मया सह ।
अथात्र मुञ्चते प्राणान् मम लोकं स गच्छति ॥९॥
अन्नकूटं[1] ततः प्राप्य तस्य कुर्यात् प्रदक्षिणम् ।
न तस्य पुनरावृत्तिर्देवि सत्यं ब्रवीमि ते ॥ १० ॥
स्नात्वा मानसगङ्गायां दृष्ट्वा गोवर्धने हरिम् ।
अन्नकूटं परिक्रम्य किं पुनः परिशोचति ॥ ११ ॥
सोमवारे त्वमायां वै[2] प्राप्य गोवर्धनं गिरिम् ।
दत्त्वा पिण्डं पितृभ्यश्च राजसूयफलं भवेत् ॥ १२ ॥
गयायां पिण्डदानेन यत्फलं प्राप्यते नरः ।
तत्फलं प्राप्यते तत्र नात्र कार्या विचारणा ॥ १३ ॥
गोवर्धनं परिक्रम्य दृष्ट्वा देवं परं हरिम् ।

---

१. अत्र कूटं । २. अमावस्याम् ।

राजसूयाश्वमेधानां फलं प्राप्नोत्यसंशयम् ॥ १४ ॥
पृथिव्युवाच
परिक्रमोऽन्नकूटस्य विधिना क्रियते कथम् ।
प्रभावगुणमाहात्म्यं तद्भवान् वक्तुमर्हसि ॥ १५ ॥
वराह उवाच
मासि भाद्रपदे या तु शुक्ला चैकादशी शुभा ।
गोवर्धनं सोपवासः कुर्यात् तत्र प्रदक्षिणाम् ॥ १६ ॥
स्नात्वा मानसगङ्गायां प्रभाते उदिते रवौ ।
गोवर्धनं प्रसाद्यैवं हरिञ्चाऽचलमूर्धनि ।
पुण्डरीकं ततो गच्छेत् कुण्डे स्नात्वा विधानतः ।१७।
देवान् पितॄन् समभ्यर्च्य पुण्डरीकमथार्च्य च ।
सर्वपापविनिर्मुक्तः प्रयाति भवनं हरेः ॥ १८ ॥
कुण्डञ्चाप्सरसं नाम प्रसन्नसलिलाशयम् ।
तत्र स्नानं तर्पणञ्च कृत्वा फलमवाप्नुयात् ।
राजसूयाश्वमेधानां धूतपाप्मा न संशयः ॥ १९ ॥
तीर्थं सङ्कर्षणं नामा बलभद्रेण रक्षितम् ।
गोहत्या पूर्वसंलग्ना उत्तीर्णा तत्र दूरतः ॥ २० ॥
स्नानाद् गच्छति सा क्षिप्रं नात्र कार्या विचारणा ॥
अन्नकूटस्य सान्निध्ये तीर्थं शक्रविनिर्मितम् ।
तत्र कृष्णेन पूजार्थमिन्द्रस्य विहितो मखः ॥ २१ ॥
महानिन्द्रस्य चोत्थानं भक्ष्यभोज्यसमन्वितम् ।
कृत्वा तुष्टिकरान् साक्षा[1]दिन्द्रेण सह संकथा ॥२२॥
इन्द्रस्य वर्षतोऽत्यन्तं तासां पीडाकरं जलम् ।
तासां गवां रक्षणाय धृतो गिरिवरस्तदा ॥ २३ ॥
सोऽन्नकूट इति ख्यातः सर्वतः शक्रपूजितः ।
देवा देव्यस्तथा गावो ऋषिभिश्च समन्विताः ॥२४॥
पूजितास्तर्पिताः श्रेष्ठाः श्रमतो विष्णुना पुरा ।
तस्मिन् स्थाने तर्पणेन शतक्रतुफलं लभेत् ॥ २५॥
ततः कदम्बखण्डाख्यं कुण्डं तु विमलोदकम् ।
स्नात्वा पितॄन् समभ्यर्च्य ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ।२६।
ततो गच्छेद् देवगिरिं शतबाहुसमुच्छ्रितम् ।
यत्र स्नानाद् दर्शनाच्च वाजपेयफलं लभेत् ॥ २७ ॥

१. तुष्टिकरात् साक्षात् ।

महादेवं ततो दृष्ट्वा गत्वा ध्यात्वा फलं लभेत् ।
कुण्डे स्नात्वा पितॄंस्तर्प्य कृतकृत्यो दिवं व्रजेत् ॥२८॥

गङ्गायाश्चोत्तरं यावद् देवदेवस्य चक्रिणः ।
अरिष्टेन समं यत्र महद् युद्धं प्रवर्तितम् ॥ २९ ॥

घातयित्वा ततश्चेममरिष्टं वृषरूपिणम् ।
कोपेन पार्ष्णिघातेन मह्यां तीर्थं प्रवर्तितम् ॥३०॥

वृषभस्य वधाज्ज्ञेयं तीर्थं सुमहदद्भुतम् ।
स्नातस्तत्र सदा कृष्णो वृषं हत्वा महासुरम् ॥ ३१ ॥

वृषहत्यासमायुक्तः कृष्णश्चिन्तान्वितोऽभवत् ।
वृषो हतो मया चायमरिष्टः पापपूरुषः ॥ ३२ ॥

तत्र राधा समाश्लिष्य कृष्णमक्लिष्टकारणम् ।
स्वनाम्ना विदितं कुण्डं कृतं तीर्थमदूरतः ॥ ३३ ॥

राधाकुण्डमिति ख्यातं सर्वपापहरं शुभम् ।
अरिष्ट राधाकुण्डाभ्यां स्नानात् फलमवाप्नुयात् ।३४।

राजसूयाश्वमेधानां नात्र कार्या विचारणा ।
गोहत्याब्रह्महत्यायाः पापं क्षिप्रं विनश्यति ॥ ३५ ॥

तीर्थं हि मोक्षराजाख्यं नृणां मुक्तिप्रदायकम् ।
यस्य दर्शनमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ३६ ॥

इन्द्रध्वजोच्छ्रयं[1] यत्र पूर्वस्यां दिशि वै कृतम् ।
इन्द्रध्वजमिति ख्यातं तीर्थं चैवातिमुक्तिदम्[2] ॥३७॥

तत्र स्नाता दिवं यान्ति ये मृतास्तेऽपुनर्भवाः ।
ततो हरौ निवेद्याशु यात्राफलमनुत्तमम् ॥ ३८ ॥

चक्रतीर्थे नरः स्नात्वा पञ्चतीर्थाख्यकुण्डके ।
समाप्य तीर्थयात्रायाञ्च रात्रौ जागरणं तथा ॥ ३९ ॥

गोवर्धने च कर्तव्यं महापातकनाशनम् ।
एकादश्यां तदा रात्रौ कृत्वा जागरणं शुभम् ॥ ४० ॥

द्वादश्यामुषसि स्नात्वा पिण्डं निर्वाप्य शक्तितः ।

---

१. इन्द्रवज्रोच्चयम् ।   २. अथ मुक्तिदम् ।

पितॄणां मुक्तिदं तेषां य एवं कुरुते नरः ।
सर्वपापविनिर्मुक्तः परं ब्रह्माधिगच्छति ॥ ४१ ॥

एतत्ते कथितं भद्रे अन्नकूटपरिक्रमम् ।
यथानुक्रमयोगेन तथाषाढेऽपि चोच्यते ॥ ४२ ॥

य एतत् शृणुयाद् भक्त्या तीर्थानुक्रमणं हरेः ।
गोवर्धनस्य माहात्म्यं गङ्गास्नानफलं लभेत् ॥ ४३ ॥

इति वराहपुराणे गोवर्धनमाहात्म्ये अन्नकूटपरिक्रम-
प्रभावो नाम चतुः षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ।

—:०:—

पञ्चषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः

वराह उवाच

अतः परं प्रवक्ष्यामि तच्छृणुष्व वसुन्धरे।
यथा वृत्तं प्रतिष्ठाने दक्षिणा पथमण्डले॥ १ ॥
सुशीलो नाम वैश्यस्तु तस्मिन् वसति पत्तने।
धनधान्यसमृद्धस्तु बहुपुत्रः कुटुम्बवान्॥ २ ॥
कुटुम्बभरणासक्तो नित्यकालं हि तिष्ठति।
स्नानं दानं जपं होमं देवार्चां न करोति सः॥ ३ ॥
क्रयविक्रयसक्तस्य कालो दीर्घो गतस्तदा।
कदाचिदपि पापोऽसौ न साधु गमनं गतः॥ ४ ॥
न तेन धर्मश्रमणं कदाचिदपि संश्रुतम्।
देवानां ब्राह्मणानाञ्च भक्तिस्तस्य न विद्यते॥ ५ ॥
आत्मोदरनिमित्तं हि पापञ्च कुरुते सदा।
गच्छन्तं बहुकालञ्च न तं बुध्यति पापकृत्॥ ६ ॥
न तस्य जायते बुद्धिर्दानं दातुं कदाचन।
तस्यैव वसतस्तत्र प्रतिष्ठाने पुरोत्तमे॥ ७ ॥
धनयुक्तोऽपि पापोऽसौ न ददाति कदाचन।
नैवान्यमतिदातारं शक्नोति च निरीक्षितुम्॥ ८ ॥
स तु कालेन महता कुटुम्बासक्तमानसः।
कदाचिद् दैवयोगेन साध्वीं भार्यां प्रियान् सुतान्।
त्यक्त्वा जगाम निधनं प्रेतत्वं समुपागतः॥ ९ ॥
निरुदकेषु देशेषु विच्छायेषु वनेषु च।
परिभ्रमन् क्षुधाविष्टो मरुदेशं गतोऽपि सः॥ १० ॥
तत्रैव च कृतावासो बहुकालं स वै वणिक्।
कदाचिद्दैवयोगेन तत्र सार्थ उपागतः॥ ११ ॥
तस्य मध्ये तु वणिजो मथुरायां विनिःसृताः।
गते सार्थे तु स वणिक् तं वृक्षं समुपाश्रितः॥ १२ ॥
तत्रैव वसति प्रेतो रौद्ररूपो भयानकः।
दीर्घदंष्ट्रः सुविकटो ह्रस्वबाहुर्विभीषणः।
महाहनुर्विशालाक्षो विडालसदृशाननः॥ १३ ॥
अथ कालेन बहुना दैवयोगेन भामिनि।
तत्राजगाम कश्चित्तु क्रयविक्रयकारकः॥ १४ ॥

तं दृष्ट्वा दूरतो प्रेतः अतिहर्षेण संयुतः ।
तत्राजगाम नृत्यन् स इदं वचनमब्रवीत् ।
भक्ष्यभूतो ममाद्यत्वं क्व भवान् यातुमिच्छति ॥१५॥
प्रेतस्य वचनं श्रुत्वा सोऽति भीतो द्रुतं गतः ।
गच्छन्तं तं गृहीत्वा स प्रेतो वचनमब्रवीत्[1] ॥१६॥
मम त्वं विहितो भक्ष्यः स्वयं प्राप्तोऽसि मानव ।
मांसं ते भक्षयिष्यामि पिबामि तव शोणितम् ॥१७॥
इत्याकर्ण्य वचस्तस्य स बणिक् वाक्यमब्रवीत् ।
कुटुम्बभरणार्थाय सम्प्राप्तो दुर्गमाटवीम् ॥ १८ ॥
वृद्धः पिता मम गृहे माता पत्नी पतिव्रता ।
मयि संभक्षिते रक्षः कुटुम्बं हि मरिष्यति ॥ १९ ॥
ततो वचनमाकर्ण्य प्रेतो वचनमब्रवीत् ।
कस्मात् स्थानात् समायातः सत्यं ब्रूहि महामते ।२०।

विभुरुवाच

गोवर्धनो गिरिवरो यमुना च महानदी ।
तयोर्मध्ये पुरी रम्या मथुरा लोकविश्रुता ।
तस्यां वसाम्यहं प्रेत पितृपैतामहे गृहे ॥ २१ ॥
तत्र मे वसतो नित्यं यद्द्रव्यं पूर्वसञ्चितम् ।
तत्सर्वं तस्करैर्नीतं क्षीणवित्तोऽभवं तदा ॥ २२ ॥
स्वल्पं वित्तं गृहीत्वाऽहं समायातो मरुस्थलम् ।
तव दृष्टिपथं यातो मत्कार्यं तत्कुरुष्व मे ॥ २३ ॥

प्रेत उवाच

न त्वां खादितुमिच्छामि कृपा मे जायते त्वयि ।
समयेन हि मोक्ष्यामि कुरुष्व वचनं मम ॥२४॥
निवृत्य गच्छ मथुरां मम कार्यार्थसाधकः ।
तत्र गत्वा त्वया कार्यं यत्कर्तव्यं वदामि तत् ॥ २५ ॥
स्नानं कृत्वा तु विधिवत् कूपे चातुःसमुद्रिके ।
पिण्डदानं कुरुष्व त्वं मम नाम्ना प्रयत्नतः ।
स्नानस्य च फलं देहि ततो गच्छ यथासुखम् ॥ २६ ॥
प्रेतवाक्यं ततः श्रुत्वा विभुर्वचनमब्रवीत् ।
नाहं यास्यामि मथुरां द्रव्याभावे कथञ्चन ।
भक्षयस्व शरीरं मे ततस्तृप्तिमवाप्स्यसि ॥ २७ ॥

---

१. पञ्चदशश्लोकस्य परार्धं षोडशश्लोकश्च (ग) नास्ति । २. कुरुष्व भो ।

प्रेत उवाच

गृहे बहुधनं तेऽस्ति त्वं गच्छ मम सत्कुरु ।
आस्ते धनमपर्याप्तं गच्छ त्वं मा विलम्बय ॥ २८ ॥

विभुरुवाच

गृहे मम धनं नास्ति यत्त्वया समुदीरितम् ।
गृहशेषं मम धनं न चान्यत् तत्र विद्यते ।
पितृपैतामही कीर्तिरविक्रेया हि सा मया ॥ २९ ॥
प्रेतः प्रहस्य सानन्दमिदं वचनमब्रवीत् ।
अस्ति चैव धनं प्रोक्तं यन्मया त्वद्गृहे विभो ।
सुवर्णभारो गर्तस्थो गृहे तिष्ठति सञ्चितः ॥ ३० ॥
निवर्त गच्छ सन्तुष्टः सुहृदां प्रीतिवर्धनः ।
एवं द्रक्ष्यामि ते मार्गं मथुरा येन गम्यते ॥ ३१ ॥

सूत उवाच

वणिग् हृष्टमना भूत्वा पुनर्वचनमब्रवीत् ।
इमामवस्थां संप्राप्य कथं ज्ञानं समुद्भवः ।
ततः स कथयामास यद्वृत्तं हि पुरातनम् ॥ ३२ ॥
प्रतिष्ठाने पुरवरे विष्णोरायतनं महत् ।
प्रभातसमये तत्र विष्णोरायतने शुभे ।
ब्राह्मणाः क्षत्रियाः वैश्याः शूद्रास्तत्र समागताः ॥३३॥
वाचकः पठते तत्र कथां पौराणिकी शुभाम् ।
मम मित्रञ्च तत्रैव नित्यकालञ्च गच्छति ॥ ३४ ॥
तस्मिन् काले तु मित्रेण नीतोऽहं विष्णुमन्दिरम् ।
अत्यादरेण महता सन्तोष्य च पुनः पुनः ।
मित्रेण सह तत्रैव तस्य पार्श्वे व्यवस्थितः ॥ ३५ ॥
श्रुतो मया ततः कूपः पुण्योऽयं पापनाशनः ।
समुद्राः किल तिष्ठन्ति चत्वारोऽत्र समागताः ॥३६॥
तस्य कूपस्य माहात्म्यं श्रुतं तत्र महत्फलम् ।
वाचकाय ततो दानं दत्तं सर्वैर्महाजनैः ॥ ३७ ॥
मित्रेण प्रेरितो दाने मया मौनं समाश्रितम् ।
मित्रेण च पुनः प्रोक्तं यथाशक्त्या प्रदीयताम् ।
तदा मित्रसङ्गेन दत्तो वै स्वर्णमाषकः ॥ ३८ ॥
ततः कालेन महता गतो वैवस्वतक्षयम् ।
वैवस्वतनियोगेन ततोऽहं पूर्वकर्मभिः
प्रेतत्वं समनुप्राप्तो दुस्तरं दुर्गमं महत् ॥ ३९ ॥

न दत्तं न हुतञ्चापि तीर्थं नैवावगाहितम् ।
न तर्पितास्तु पितरः प्राप्तोऽहं प्रेततां ततः ॥ ४० ॥
इत्येतत् कथितं सर्वं यन्मां त्वं परिपृच्छसि ।
गच्छ त्वं संमुखस्तत्र यत्र सा मथुरा पुरी ॥ ४१ ॥
प्रेतस्य वचनं श्रुत्वा विभुर्वचनमब्रवीत् ।
कथं धारयसे प्राणान् वृक्षमूलं समाश्रितः ॥ ४२ ॥

प्रेत उवाच

कथितं हि मया पूर्वं यद्वृत्तं हि पुरातनम् ।
वाचकाय तु यद्दत्तं सुवर्णस्य च माषकम् ।
तद्दानस्य प्रभावेण नित्यं तृप्तोऽस्मि वै विभो ॥ ४३ ॥
अकामेन मया दत्तं तस्येदं कर्मणः फलम् ।
प्रेतभावं गतस्यापि न मे ज्ञानस्य विभ्रमः ॥ ४४ ॥
ततश्च स वणिक्श्रेष्ठ आगत्य मथुरां पुरीम् ।
कृतं तेन च तत्सर्वं यथा प्रेतेन भाषितम् ।
तेन कृत्येन प्रेतोऽसौ मुक्तिं प्राप्य दिवं गतः ॥४५॥
एतत्ते कथितं भूमे माहात्म्यं मथुराभयम् ।
चतुः सामुद्रिके रूपे पिण्डदाने परां गतिम् ॥ ४६ ॥
तीर्थे चैव गृहे वापि देवस्थानेऽपि चत्वरे ।
यत्र तत्र मृता देवि मुक्तिं यान्ति न चान्यथा ॥४७॥
अन्यत्र हि कृतं पापं तीर्थमासाद्य गच्छति ।
तीर्थे तु यत्कृतं पापं वज्रलेपो भविष्यति ॥ ४८ ॥
मथुरायां कृतं पापं तत्रैव च विनश्यति ।
एषा पुरी महापुण्या यस्यां पापं न विद्यते ॥ ४९ ॥
कृतघ्नश्च सुरापश्च चौरो भग्नव्रतस्तथा ।
मथुरां प्राप्य मनुजो मुच्यते सर्वकिल्बिषैः ॥ ५० ॥
तिष्ठेद् युगसहस्रं तु पादेनैकेन यः पुमान् ।
तस्याधिकं भवेत् पुण्यं मथुरायां निवासिनः ॥ ५१ ॥
परदाररता ये च ये नरा अजितेन्द्रियाः ।
मथुरावासिनः सर्वे ते देवा नरविग्रहाः ॥ ५२ ॥
बलिभिक्षाप्रदातारस्ते मृताः क्रोधवर्जिताः[1] ।
तीर्थस्नानरता ये च देवास्ते नरमूर्तयः ॥ ५३ ॥
यदन्येषां सहस्रेण ब्राह्मणानां महात्मनाम् ।

---

१. क्रोधविवर्जिताः ।

ऐकेन पूजितेन स्यान्माथुरेणाखिलं हि तत् ॥ ५४ ॥
अनृग्वै माथुरो यत्र चतुर्वेदस्तथा परः ।
वेदैश्चतुर्भिर्न च स्यान्माथुरेण समः क्वचित् ॥ ५५ ॥
भवन्ति सर्वतीर्थानि पुण्यान्यायतनानि च ।
मङ्गलानि च सर्वाणि यत्र तिष्ठन्ति माथुराः ॥ ५६ ॥
चतुर्वेदं परित्यज्य माथुरं पूजयेत् सदा ।
सिद्धा भूतगणाः सर्वे ये च देवगणा भुवि ॥ ५७ ॥
मथुरावासिनो लोकान् पश्यन्ति च[1] चतुर्भुजान् ।
मथुरायां ये वसन्ति विष्णुरूपा हि ते नराः ॥ ५८ ॥
ज्ञानिनस्ता[2] हि पश्यन्ति अज्ञाः पश्यन्ति तान्न च ॥

इति वराहपुराणे मथुरामाहात्म्ये कूपप्रभावे ब्राह्मण-
माहात्म्यं नाम पञ्चषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ।

१. लोकांस्ते पश्यन्ति । २. 'तान् हि' साधु ।

षट्षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः

धरण्युवाच

श्रुतानि तु महादेव तीर्थानि विविधानि तु[1] ।
असिकुण्डेति संज्ञेयं तन्मे त्वं कथय प्रभो ॥ १ ॥

वराह उवाच

सुमतिर्नाम राजासीद् धार्मिको लोकविश्रुतः ।
तीर्थयात्रानिमित्तेन स्वर्गलोकं गतः पुरा ॥ २ ॥
गते स्वर्गं तु नृपतौ पुत्रो राज्यञ्चकार ह ।
विमतिर्नाम नाम्ना च राज्ये पैतामहे स्थितः ॥ ३ ॥
राज्यञ्च कुर्वतस्तस्य आगतो नारदस्तदा ।
विष्टरं पाद्यमर्घ्यं च तस्मै दत्तं यथोचितम् ॥ ४ ॥
प्रतिगृह्य च तत्सर्वं तमुवाच स नारदः ।
पितुर्ह्यनृणतां गत्वा स पुत्रो धर्मभाग्भवेत् ॥ ५ ॥
इत्युक्त्वा नारदस्तत्र तत्रैवान्तरधीयत ।
नारदे तु गते राजा पप्रच्छ स्वात्ममन्त्रिणः ॥ ६ ॥
तदा किमुक्तमृषिणा नारदेन पितुः कृते ।
अनृण्यमिति यद् वाक्यं मया बुद्धं न किञ्चन ॥ ७ ॥
मन्त्रिणश्च ततो ज्ञात्वा पितुर्मरणमेव च ।
तीर्थयात्रानिमित्तं च तस्मै राज्ञे न्यवेदयन् ॥ ८ ॥
अत एवोक्तमानृण्यं नारदेन पितुस्तव ।
श्रुत्वा वाक्यं ततो राजा तीर्थयात्राञ्चकार ह[2] ॥९॥
विमतेर्बुद्धिरुत्पन्ना गच्छामो मथुरां पुरीम् ।
चतुरो वार्षिकान् मासान् मथुरायां वसाम्यहम् ।१०।
सर्वाणि तत्र तीर्थानि तिष्ठन्ति विविधानि च[3] ।
आगते तु नृपे तत्र तीर्थान्यूचुः परस्परम् ॥११॥
युद्धं विमतिना सार्धं स्वयं कर्तुं न शक्नुमः ।
कल्पग्रामं तु गच्छामो वराहो यत्र तिष्ठति ॥ १२ ॥
गतानि तत्र तीर्थानि कल्पग्रामं वसुन्धरे ।
तत्र वाराहरूपेण स्थितोऽहञ्च यदृच्छया ।
यावन्निरीक्षयाम्यग्रं तावत् तिष्ठन्ति सन्निधौ ॥ १३ ॥

---

१. त्रिविधानि । २. पितुस्तथा । ३. त्रिविधानि च ।

तीर्थान्यूचः

जय विष्णो जयाचिन्त्य जय देव जयाच्युत ।
जय विश्वेश कर्तेश जय देव नमोऽस्तु ते ॥ १४ ॥

वराह उवाच

तीर्थैः स्तुतोऽहं वसुधे वचनं चेदमब्रवम् ।
वरं वृणुत भद्रं वो यद्वो मनसि वर्तते ॥ १५ ॥

तीर्थान्यूचुः

वराह यदि देवेश अभयं दातुमर्हसि ।
विमतिना सुपापेन कृतस्त्रासः सुदारुणः ।
तन्नियच्छस्व पापिष्ठं यदि पश्यसि नः सुखम् ॥१६॥

वराह उवाच

हिताय सर्वतीर्थानां हनिष्यामि महारिपुम् ।
तत्र तीर्थनियोगेन आगतो मथुरां पुरीम् ॥ १७ ॥
तत्रागते तु वसुधे युद्धं कृत्वा तु तेन वै ।
तदासिना तु दिव्येन स राजा बलदर्पितः ।
सूदितो हि मया देवि अस्यग्रं निहितं भुवि ॥ १८ ॥
असेरग्रेण उद्धृत्य मृत्तिकां वरवर्णिनि ।
तत्र कुण्डं महद्दिव्यं देवर्षिविधिनिर्मितम् ।
असिकुण्डेति संज्ञा च प्राप्ता तेन वसुन्धरे ॥ १९ ॥
तत्राश्चर्यं प्रवक्ष्यामि मनः कर्णसुखावहम् ।
पश्यन्ति मनुजाः सिद्धाः सर्वपापविवर्जिताः ॥ २० ॥
द्वादश्याञ्च चतुर्दश्यां श्रद्दधाना जितेन्द्रियः ।
फलानि तस्य पश्यन्ति लभन्ते न[1] सुनिश्चिताः ।२१।
तस्मिन् काले ह्यहं देवि मथुरायां समागतः ।
तत्र तिष्ठाम्यहं भद्रे पश्चिमां दिशमाश्रितः ॥ २२ ॥
तत्र कृत्वा च हैरण्या मूर्तयश्च चतुर्विधाः ।
तीर्थे वराहसंज्ञे तु मथुरायां व्यवस्थितः ।
सुदृढाः सुस्पृशाः सुभूयः पश्यति स मुच्यते ॥ २३ ॥
एका वराहसंज्ञा च तथा नारायणस्य च ।
वामनाय तृतीया वै चतुर्थी राघवस्य च ॥ २४ ॥
एताश्चतस्रो यः पश्येत् स्नात्वा कुण्डेऽसिसंज्ञिते ।
चतुःसागरपर्यन्ता क्रान्ता तेन धरा ध्रुवम् ।
तीर्थानां माथुराणाञ्च सर्वेषां फलमश्नुते ॥ २५ ॥

---

१. च ।

तत्र सर्वेषु तीर्थेषु असिकुण्डं महत्तरम् ।
या संख्या कथिता पूर्वं तीर्थानां दक्षिणेत्तरे ।
असि कुण्डं समारभ्य तीर्थानुक्रमणिका वरा ॥२६॥

गुप्तोत्थितोऽपि द्वादश्यांमसिकुण्डाप्लुतो नरः ।
मूर्तिः पश्यति यस्तास्तु ब्रह्मभूयाय कल्पते ।
नास्तीह पुनरावृत्तिर्भवेत् कालविपर्यये ॥ २७ ॥

इति वराहपुराणे असिकुण्डप्रभावो नाम
षट्षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः

सप्तषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः

वराह उवाच

शृणु देवि यथा संज्ञा विश्रान्तेः कीर्तिता पुरा ।
राक्षसेन पुरा प्रोक्ता ब्राह्मणाय महात्मने ॥ १ ॥

पृथिव्युवाच

किमर्थं राक्षसेनोक्ता संज्ञा विश्रान्तिसंज्ञिता ।
किमर्थं पृष्टवान् विप्रः सर्वं कथय मे प्रभो ॥ २ ॥

वराह उवाच

उज्जयिन्यामभूद् विप्रः सदाचारविवर्जितः ।
न स पूजयते देवान् न स साधून्नमस्यति ॥ ३ ॥
पुण्यतीर्थं समासाद्य न च स्नानं करोति सः ।
देववेदाग्निरहितः परदाररतः सदा ॥ ४ ॥
सन्ध्ये द्वे शयनस्थश्च नित्यं कालं स तिष्ठति ।
न स देवमनुष्यांश्च पितॄन् पूजयते सदा ॥ ५ ॥
पापाचाररतो नित्यं पापसङ्गः सुदुर्मतिः ।
गार्हस्थधर्ममाश्रित्य मोहितो वर्तते सदा ॥ ६ ॥
गार्हस्थ्यं सर्वधर्माणां श्रेष्ठमुक्तं स्वयम्भुवा ।
यावन्ति[1] जन्तवः सर्वे यथा गो सर्वतः स्थिताः ॥७॥
यथा मातरमाश्रित्य सर्वे जीवन्ति जन्तवः[2] ।
एवं गार्हस्थ्यमाश्रित्य सर्बे जीवन्ति जन्तवः ॥ ८ ॥
ततः स चौर्यतां प्राप्तः पापैः सह नराधमः ।
स च रात्रौ द्रवँल्लोकाँल्लब्धोऽसौ राजरक्षिभिः ।
पलायमानः स परमन्धकूपेऽपतत् तदा ॥ ९ ॥
मृतोऽसौ पतितस्तत्र राक्षसत्वमुपागतः[3] ।
अन्धकूपे स पतितो घोररूपोऽवसत् तदा ॥ १० ॥
कदाचिदथ कार्येषु महान् सार्थ उपागतः ।
तेषां मध्ये द्विजः कश्चिद् रक्षां कृत्वा वसुन्धरे ॥११॥
रक्षोघ्नेन च मन्त्रेण सर्वं सार्थञ्च रक्षति ।
तत्रागत्य च रक्षस्तु ब्राह्मणं वाक्यमब्रवीत् ॥ १२ ॥

---

१. जीवन्ति । २. जीवन्ति चागमाः क्वचित्पाठः ।
३. मृतः स पतितोऽमुत्र राक्षसत्वमुपागतः ।

राक्षस उवाच

अहं दास्यामि ते विप्र यत्ते मनसि वर्तते ।
बहुकालेन सम्प्राप्तं भोजनञ्च यथेप्सितम् ॥ १३ ॥
उत्तिष्ठ विप्र गच्छ त्वमन्यत्र शयनं कुरु ।
येनाहं भक्षये सार्थं यावत् तृप्तिर्भवेन्मम् ॥ १४ ॥
राक्षस्य वचः श्रुत्वा विप्रो वचनमब्रवीत् ।
एकः सार्थं प्रयातोऽहं[1] नोत्सृजामि कथञ्चन ॥१५॥
तस्मात् राक्षस गच्छ त्वं सार्थं मम परिग्रहम् ।
निरीक्षितुं न शक्तोऽसि मम मन्त्रबलेन हि ॥१६॥

राक्षस उवाच

मम भक्ष्ये हृते विप्र दोषस्तव भविष्यति ।
दयां कुरु त्वं विप्रर्षे भोजनं मम दीयताम् ॥ १७ ॥
ततोऽपृच्छदसौ विप्रो राक्षसं दारुणं प्रति ।
केन त्वं कर्मदोषेण राक्षसत्वमुपागतः ॥ १८ ॥
ततश्च कथयामास यथावृत्तं पुरातनम् ।
अनाचारादिहेतोश्च राक्षसत्वमुपागतम् ॥ १९ ॥
आत्मानं कथयामास विप्राग्रे स यथातथम् ।
तस्य दुःखेन संयुक्तो विप्रोऽसौ वाक्यमब्रवीत् ।२०।

विप्र उवाच

मित्रत्वे वर्तसे रक्षस्तव दास्यामि किं वद ।
आत्मना चोपकारेण प्रियं किं करवाणि ते ॥ २१ ॥

राक्षस उवाच

ददासि यदि तद् विप्र यन्मे मनसि वर्तते ।
मथुरायाञ्च यत्स्नातं कृतं विश्रान्तिसंज्ञके ॥ २२ ॥
तस्य स्नानफलं देहि येन मुक्ति व्रजाम्यहम् ।
तस्य दुःखेन संयुक्तो विप्रो वाक्यमथाब्रवीत्[2] ॥२३॥

विप्र उवाच

कथं जानासि रक्षस्त्वं तीर्थं विश्रान्तिसंज्ञकम् ।
कथञ्च संज्ञा तस्याभूत् तत्कथयस्व राक्षस ॥ २४ ॥

राक्षस उवाच

पुरी उज्जयिनी नाम्ना तस्यां वासो हि मे सदा ।
कस्मिंश्चिदथ कालेन गतोऽहं विष्णुमन्दिरम् ॥२५॥

---

१. एकसार्थमुपातोहं (उपेतोऽहम् ?) इति (ग) २. एतच्चरणं (ग) नास्ति ।

तस्याग्रे तिष्ठते विप्रो वाचको वेदपारगः ।
विश्रान्तितीर्थमाहात्म्यं श्रावयन् सदिनेदिने ॥ २६ ॥

तस्य श्रवणमात्रेण मम भक्तिर्हृदि स्थिता ।
सा संज्ञा च श्रुता तत्र विश्रान्तेश्च मयाऽनघ ॥ २७ ॥

वासुदेवो महाबाहुर्जगत्स्वामी जनार्दनः ।
विश्रामं कुरुते तत्र तेन विश्रान्तिसंज्ञिता[1] ॥ २८ ॥

राक्षसस्य[2] वचः श्रुत्वा विप्रो वचनमब्रवीत् ।
एकस्नानस्य हि फलं तव दत्तञ्च राक्षस ।
विप्रे इत्युक्तमात्रे च मोक्षवासमवाप सः[3] ॥ २९ ॥

इति वाराहपुराणे विश्रान्तिमाहात्म्यं नाम
सप्तषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ।

१. संज्ञका इति (ग)। २. एकं स्नानस्येति (ग)।
३. इत्युक्तमात्रे च वने ततो मोक्षमवाप स इति (ग)।

अष्टषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः

धरण्युवाच

मथुरां रक्षते कोऽसौ क्षेत्रपालो व्यवस्थितः ।
तेन दृष्टेन यत्पुण्यं कथयस्वाखिलं प्रभो ॥ १ ॥

वराह उवाच

दृष्ट्वा भूतपतिं देवं वरदं पापनाशनम् ।
तस्य दर्शनमात्रेण मथुरायां फलं भवेत्[1] ॥ २ ॥
पुरा वर्षसहस्रं तु तपस्तप्तं सुदारुणम् ।
पूर्णे वर्षसहस्रे तु मया सन्तोषितो हरः ।
वरं वरय भद्रं ते यस्ते मनसि वर्त्तते ॥ ३ ॥

ईश्वर उवाच

सर्वगस्त्वं हि देवेश मया ज्ञातं सुनिश्चितम् ।
मथुरायाञ्च मे स्थानं सदा देव प्रदीयताम् ॥ ४ ॥
देवदेववचः श्रुत्वा हरिर्वचनमब्रवीत् ।
मथुरायाञ्च देव त्वं क्षेत्रपालो भविष्यसि ॥ ५ ॥
त्वयि दृष्टे महादेव मम क्षेत्रफलं भवेत्[2] ।
अन्यथा नाप्नुयात् सिद्धिमेवमेतन्न संशयः ॥ ६ ॥
येन यद्यादृशं पुण्यं कृतं तीर्थे प्रयत्नतः ।
भजते मनुजः सिद्धिमात्मभावेन तादृशीम् ॥ ७ ॥
मम क्षेत्रप्रवेशे च भूमिः संसारनाशिनी ।
इन्द्रस्येव पुरी रम्या यथा नाकेऽमरावती ।
जम्बूद्वीपे तथोत्कृष्टा मथुरा मम वल्लभा ॥ ८ ॥
विंशतिर्योजनानां हि माथुरं मम मण्डलम् ।
पदे पदेऽश्वमेधानां फलं नात्र विचारणा ॥ ९ ॥
न मया कथितं देवि ब्रह्मणश्च महात्मनः ।
रुद्रस्य न मया पूर्वं कथितञ्च वसुन्धरे ।
मया सुगोपितं पूर्वं गुह्याद्गुह्यतरं परम् ॥ १० ॥
अत्र क्षेत्रे पुरी रम्या सर्वरत्नविभूषिता ।
तस्यां तिष्ठन्ति तीर्थानि तानि वक्ष्यामि तच्छृणु ॥ ११ ॥

१, २. लभेदिति (ग), तच्च आर्षम् ।

षष्टिकोटिसहस्राणि षष्टिकोटिशतानि च।
तीर्थसंख्या च वसुधे मथुरायां मयोदिता ॥ १२ ॥

गोवर्द्धनं तथाक्रूरं द्वे कोटी दक्षिणोत्तरे।
प्रस्कन्दनञ्च भाण्डीरं कुरुक्षेत्रसमानि षट् ॥ १३ ॥

पुण्यात्पुण्यतरं श्रेष्ठमेतद्विश्रान्तिसंज्ञकम्।
असिकुण्डं सर्वकुण्ठं कोटितीर्थोत्तमं स्मृतम् ॥ १४ ॥

अविमुक्तं सोमतीर्थं यमनं तन्दुकं ततः[१]।
चक्रतीर्थं तथाक्रूरं द्वादशादित्यसंज्ञितम् ॥ १५ ॥

एतत्पुण्यं पवित्रञ्च महापातकनाशनम्।
कुरुक्षेत्राच्छतगुणं मथुरायां न संशयः ॥ १६ ॥

ये पठन्ति महाभागाः शृण्वन्ति च समाहितः।
मथुरायास्तु माहात्म्यं ते यान्ति परमं पदम्।
कुलानि ते तारयन्ति द्वे शते विंशयोर्द्वयोः ॥ १७ ॥

एतन्मरणकाले तु यः स्मरेत्प्रयतो नरः।
स गच्छेत्परमां सिद्धिमिह संसारनाशिनीम् ॥ १८ ॥

एतत्ते कथितं देवि सर्वपातकनाशनम्।
तीर्थानाञ्चैव माहात्म्यं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १९ ॥

इति वाराहपुराणे भगवच्छास्त्रे मथुरामाहात्म्ये
अष्टषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः।

---

१. तेन्दुकं तत इति (ग)।

ऊनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः

वराह उवाच

मथुरायाः परं क्षेत्रं त्रैलोक्ये न च विद्यते ।
तस्यां वसाम्यहं देवि मथुरायाञ्च सर्वदा ॥ १ ॥
सर्वेषामेव तीर्थानां मथुरा च परं महत् ।
कृष्णेन क्रीडितं तत्र तच्छुद्धं हि पदे पदे ॥ २ ॥
चक्रस्थितं हि तत्सर्वं कृष्णस्यैव पदेन तु ।
तत्र मध्यं तु तत्स्थानमर्द्धचन्द्रे प्रतिष्ठितम् ।
तत्रैव वासिनो लोका मुक्तिं यान्ति न संशयः ॥ ३ ॥
कृष्णस्य दक्षिणा कोटिरुत्तरा कोटिमध्यतः ।
तयोर्मध्ये स्थितो देव आकारात्[1] सोमचक्रता ॥ ४ ॥
तौ देवौ क्षेत्रफलदौ स्नानदानादिकर्म्मणि ।
तस्माद्धि मरणञ्चात्र द्वे कोटी सर्वकर्मसु ॥ ५ ॥
अर्द्धचन्द्रे तु यः स्नानं करोति नियताशनः ।
तेन वै चाक्षया लोकाः प्राप्ताश्चैव न संशयः ॥ ६ ॥
दक्षिणस्यां समारभ्य उत्तरस्यां समापयेत् ।
यज्ञोपवीतमात्रेण त्रायन्ते च कुलं बहु ॥ ७ ॥

पृथिव्युवाच

यज्ञोपवीतमात्राया विधानं कीदृशं प्रभो ।
यथा मानं हि कर्त्तव्यं तत्सर्वं वक्तुमर्हसि ॥ ८ ॥

वराह उवाच

यज्ञोपवीतस्य विधिं शृणुष्व वरवर्णिनी ।
दक्षिणस्यां समारभ्य उत्तरस्यां समापयेत् ॥ ९ ॥
यज्ञोपवीतस्य विधिरेष एव प्रकीर्त्तितः ।
मनुजा येन विधिना मुक्तिं यान्ति न संशयः ॥ १० ॥
अनेन विधिना चैव उत्तरस्यां समापयेत् ।
गृहान्निःसृत्य मौनेन यावत्स्नानं समाचरेत् ॥ ११ ॥
पूजां कृष्णस्य कृत्वा वै ततो ब्रूयाद् वसुन्धरे ।
स्नाने समाप्ते विधिवद्देवदेवस्य चैव ह ॥ १२ ॥

---

१. आकारः सोमचक्रतेति (ग) ।

कृष्णस्य कृत्वा तु मखं स्नानादीनि यथाक्रमम् ।
गां वै पयस्विनीं दत्त्वा हिरण्यं वसुमेव च ॥ १३ ॥
ब्राह्मणान् भोजयेत्पश्चाद्विधिरेव उदाहृतः ।
तथा शयनमुद्दिश्य एवमेवं तु कारयेत् ॥ १४ ॥
न तस्य पुनरावृत्तिर्मम लोके महीयते ।
अर्द्धचन्द्रे मृता देवि मम लोकं व्रजन्ति ते ॥ १५ ॥
अन्यत्र तु मृता ये च अर्द्धचन्द्रकृतक्रियाः[1] ।
तेऽपि स्वर्गं गमिष्यन्ति दाहादिकरणैर्युताः ॥ १६ ॥
यावदस्थीन्यर्द्धचन्द्रं यस्य तिष्ठन्ति देहिनः ।
तावत्सुपुण्यकर्त्ता च स्वर्गलोके महीयते ॥ १७ ॥
अर्द्धचन्द्रे विशेषोऽस्ति तीर्थे विश्रान्तिसंज्ञके ।
दाहादिकरणे तत्र गर्दभोऽपि चतुर्भुजः ॥ १८ ॥
गर्त्तेश्वरोऽथ भूतेशो द्वे कोटी तु वसुन्धरे ।
मध्ये सदैव तिष्ठामि न त्यजामि कदाचन ॥ १९ ॥
माथुराणाञ्च यद्रूपं तद्रूपं मे वसुन्धरे ।
माथुरेण तु तृप्तेन तृप्तोऽहं नात्र संशयः ॥ २० ॥
शृणु देवि यथा वृत्तं गरुडस्य महात्मनः ।
मथुरामागतो योऽसौ कृष्णदर्शनकाङ्क्षया ।
मथुरायां स्थितं देवं भिन्नरूपं न पश्यति ॥ २१ ॥
तदा गतोऽसौ वसुधे देवस्याग्रे विहङ्गमः ।
कृष्णस्य दर्शनार्थाय दिव्यं स्तोत्रमुदीरयन् ॥ २२ ॥

गरुड उवाच

विश्वरूप जयादित्य जय विष्णो जयाच्युत ।
जय केशव ईशान जय कृष्ण नमोऽस्तु ते ॥ २३ ॥
जय मूर्त्त जयाचिन्त्य जय लोमविभूषण ।
इत्येवं संस्तुतो देवो गरुडेन महात्मना ॥ २४ ॥
गरुडस्य पुरस्तत्र स्थितो देवः शरीरवान् ।
सान्त्वयामास गरुडं प्रीतिपूर्वमुवाच ह ॥ २५ ॥
किं कुर्य्यात्स्तोत्रमेतन्मे किं वा तव चिकीर्षितम् ।
मथुरागमकृत्ये ते सर्वं ब्रूहि ममाग्रतः ॥ २६ ॥

---

१. अर्द्धचन्द्रकृते क्रिया इति (ग) ।

गरुड उवाच

मथुरामागतश्चाहं तव दर्शनकाङ्क्षया।
आगते तु मया देव न दृष्टं तव रूपकम् ॥ २७ ॥

माथुरैरेव लोकैस्तु समं दृष्टं हि रूपकम्।
एकीभूतमहं सर्वं दृष्ट्वा मां मोह आविशत्।
तस्मात् स्तुतिस्तु देवेश कृतानुग्रहकाम्यया ॥ २८ ॥

गरुडस्य वचः श्रुत्वा प्रहस्य मधुसूदनः।
उवाच श्लक्ष्णया वाचा गरुडं प्रति भाविनि[1] ॥ २९ ॥

कृष्ण उवाच

माथुराणाञ्च यद्रूपं तद्रूपं मे विहङ्गमः।
ये पापास्ते न पश्यन्ति मद्रूपा माथुरा द्विजाः ॥ ३० ॥

एवमुक्त्वा ततः कृष्णस्तत्रैवान्तरधीयत।
गरुडोऽपि ततः स्थानाद् गतो देवि यथासुखम् ॥३१॥

एतत्ते कथितं देवि माथुराणां तु रूपकम्।
येषां पूजितमात्रेण तुष्टोऽहञ्चैव सर्वदा ॥ ३२ ॥

मथुरायां मृता ये च मुक्तिं यान्ति न चान्यथा।
अपि कीटः पतङ्गो वा तिर्यग्योनिं गतोऽपि वा।
चतुर्भुजास्तु ते सर्वे भवन्तीति विनिश्चितम् ॥ ३३ ॥

यः पश्येत्पद्मनाभं तु द्वादश्यामाश्विनस्य तु।
एकदेहधरौ देवौ शिवकेशवरूपिणौ ॥ ३४ ॥

एकादश्याञ्चोपवासी कृतशौचः समाहितः।
कालिन्द्यां तु नरः स्नातो मुच्यते योनिसङ्कटात् ॥३५॥

चैत्रस्य शुक्लद्वादश्यामुपोष्य स्नानमाचरेत्।
चिन्ताविष्णुं समभ्यर्च्य कृत्वा वै जागरं निशि।
यः करोति स मुच्येत नात्र कार्या विचारणा ॥ ३६ ॥

एकां संशान्ततो[2] देवीं यशोदां देवकीं तथा।
महाविद्येश्वरीं देवि[3] मुच्यते ब्रह्महत्यया ॥ ३७ ॥

---

१. भामिनीति (ग)। २. एकां नंशां ततो देवीमिति (ग)। अत्र एकां पश्यन्ततो देवीमिति पाठः सम्भाव्यते। तथा कृत एवार्थसङ्गतिर्भवति।
३. देवीमिति (ग)।

या धारा धर्मराजस्य मथुरायाश्च पश्चिमे।
स्नानं करोति तस्यां तु ग्रहदोषैर्न लिप्यते ॥ ३८ ॥
यं यं देवमभिध्यायेद्भक्तियुक्तेन चेतसा।
विश्रान्तिसंज्ञकं दृष्ट्वा दीर्घविष्णुञ्च केशवम्।
सर्वेषां दर्शनं पुण्यं पूजनात्तु फलं भवेत् ॥ ३९ ॥
इति जपविधिहोमध्यानकाले स सम्यक्
सततमभिसमीक्ष्य[1] ब्रह्मणा यत्प्रयुक्तम्।
सकलगुणगणानामास्पदं ब्रह्मसंज्ञं
जननमरणहीनं विष्णुमेवाभियाति[2] ॥ ४० ॥

इति वाराहपुराणे भागितिहासे मथुरामाहात्म्ये
ऊनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः।

१. अतिसमीक्ष्येति (ग)।
२. अभियान्तीति (ग)।

सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः

वराह उवाच

पुनरन्यत्प्रवक्ष्यामि तच्छृणुष्व वसुन्धरे ।
मथुरायां पुरा वृत्तं गोकर्णस्य महात्मनः ।
वसुकर्णः पिता तस्य वैश्यो धनसमृद्धिमान् ॥ १ ॥
तस्य भार्या सुशीला तु नाम्ना गुणसमन्विता ।
भर्त्तुः प्रियकरी साध्वी न प्रसूता वयोऽधिका॥ २ ॥
विललाप च सुश्रोणी एकान्ते दीनमानसा ।
सरस्वतीसङ्गमेऽथ स्त्रियो दृष्ट्वा प्रजावतीः ॥ ३ ॥
वृक्षमूले तु तत्रैव मुनिरेकः समास्थितः ।
तस्या विलपितं श्रुत्वा शनैः सकरुणं हृदि ॥ ४ ॥
जातहार्दः प्रियं इष्टं[१] शनैः स्त्रियमथाब्रवीत् ।
का त्वं कस्यासि सुभगे किमर्थं रोदिषि स्वयम्॥ ५ ॥
इति तस्य वचः श्रुत्वा सा स्त्री ऋषिमथाब्रवीत् ।
सापत्यास्तु स्त्रियो दृष्ट्वा क्रीडन्त्यो बालकैः सह ।
मम तन्नास्ति हि मुने दुर्भगायाः प्रजासुखम् ॥ ६ ॥
उवाच मुनिशार्दूलस्तां स्त्रियं पुत्रगर्द्धिनीम् ।
देवतायाः प्रसादेन तव पुत्रो भविष्यति ॥ ७ ॥
शिवस्यायतनं पुण्यं गोकर्णेति च विश्रुतम् ।
तमाराधय देवेशं पत्या सह यशस्विनि ।
स्नानदीपोपहारेण स्तोत्रैर्नानाविधैर्जपैः ॥ ८ ॥
इत्युक्ता सा च सुश्रोणी प्रणिपत्य प्रसाद्य तम् ।
भर्त्रे सा कथयामास यदुक्तं मुनिना प्रियम् ॥ ९ ॥
स तद्वचनमाकर्ण्य प्रीतियुक्तं सुसंयतम् ।
जगादोच्चैः प्रियां देवि भद्रं जातो मनोरथः ।
ममाप्येतन्मतं देवि यदुक्तमृषिणा ततः ॥ १० ॥
इति प्रियां समाभाष्य प्रियया च तथाऽकरोत् ।
सरस्वत्याः सङ्गमे तौ स्नात्वा गोकर्णमर्च्चतुः ।
पुष्पदीपोपहारं तु चक्राते तौ दिने दिने ॥ ११ ॥

---

१. प्रियं द्रष्टुमिति वा पाठः ।

एवं तयोर्दशाब्दानि[1] गतानि सुतहेतवे ।
ततः प्रसन्नो भगवानुमापतिरुवाच ह ।
भविष्यति युवां[2] पुत्रौ रूपवान् गुणसंयुतः ॥ १२ ॥
शस्यसन्ततिवद्दश्यः सन्तानो यस्य वै बहुः ।
देवतानां प्रसादेन खलु तस्य भविष्यति ॥ १३ ॥
इत्युक्तौ तौ तु देवेन स्नानं कृत्वा सरस्वतीम् ।
प्रभाते देवदेवाय ददौ द्रव्यमनन्तकम् ।
ब्राह्मणेभ्यो ददौ भोज्यं वस्त्राद्यं बहुदक्षिणम् ॥ १४ ॥
ततस्तस्यां सुशीलायां गर्भाधानमविन्दत ।
ततः प्रववृधे गर्भः शुक्लपक्षे यथा शशी ।
सुषुवे दशमे मासि पुत्रं बालशशिप्रभम् ॥ १५ ॥
गोसहस्रं तदा दत्त्वा ससुवर्णं सवस्त्रकम् ।
बहुशः सर्ववर्णेभ्यः पुत्रजन्ममहोत्सवे ॥ १६ ॥
जातकर्म तथा चैव नामकर्म चकार च ।
गोकर्णं नाम तस्यैव पिता चक्रे निरूप्य च ॥ १७ ॥
एवमन्नप्राशनञ्च चूडोपनयनं तथा ।
अतः परञ्च गोदानं वैवाहिकमनुत्तमम् ॥ १८ ॥
दानं तु ददतस्तस्य देवतां पूजयिष्यतः ।
कृतानि बहुमुख्यानि मङ्गलानि यथाविधि ॥ १९ ॥
ततः प्रविष्टे तारुण्ये अप्रजं वीक्ष्य पुत्रकम् ।
पुनर्विवाहयामास भार्यास्तस्य चतुष्टयम् ॥ २० ॥
वयोरूपगुणोपेतास्तस्य[3] भार्याः सुलोचनाः ।
अप्रजा एव ताः सर्वा नाभवत्पुत्रिणी क्वचित् ॥ २१ ॥
तेनैव धर्म आरब्धः प्रजार्थो[4] देवसेवनम् ।
वापीकूपतडागानि देवतायतनानि च ।
प्रपा मालाश्च[5] नित्यान्नं भोजनं वर्त्तनानि च ॥ २२ ॥
अनित्यतां ततो मत्वा चञ्चलाऽस्थिरजीवितम् ।
विनियोगः कृतस्तेन सर्वदा सर्वकर्मसु ॥ २३ ॥
गोकर्णस्य समीपे तु पश्चिमे चक्रपाणिनः ।

---

१. 'अब्दानि'—इति क्लीबत्वम् आर्षम् ।

२. 'युवाम्' इति आर्षम् । अत्र 'युवयोः' 'वाम्' इति वा समीचीनः ।

३. सत्यो भार्या इति पाठान्तरम् । ४. प्रजार्थमिति इति वा पाठः ।

५. प्रपा मताश्चेति वा पाठः ।

प्रासादं कारयामास पञ्चायतनकं हरेः ॥ २४ ॥
आरामस्तत्र विस्तीर्णः पुण्यजात्यस्तथैव च ।
आम्रजम्बीरनारङ्गं बीजपूरः सदाडिमः ॥ २५ ॥
प्राकारं कारयामास परिखामण्डलीयकम्[१] ।
प्रावर्त्तनञ्च कूपेषु येन सिञ्चेत्प्रवाटिकाम् ॥ २६ ॥
पुष्पाणि च विचिन्वन्ति सर्वास्ता वरयोषितः ।
स्नानं पूजादिकं तद्वन्मार्जनं दीपकर्म च ।
कुर्वन्ति देवतागारे ताः सर्वाः शुभलोचनाः ॥ २७ ॥
पतिव्रता महाभागाश्चतुरो भगिनीर्यथा ।
नित्यकालं पतेर्वाक्ये स्थिताः कुर्वन्त्यहर्निशम् ॥ २८ ॥
मालाकारस्तथा नित्यं विटपांश्च प्रसिञ्चति ।
पालयामास विधिवद्विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ २९ ॥
जाताः सुपुष्पवन्तश्च द्रुमाः फलसमन्विताः ।
नित्यकालमपर्यन्तः फलानां सुमहोत्सवम् ।
दीयते भुज्यते सर्वैर्यथा शक्रस्तथा सदा ॥ ३० ॥
एवं तु वसतस्तस्य मथुरायां स्थितस्य च[२] ।
धनस्य सङ्क्षयो यातः प्रत्यहं ददतः सतः ॥ ३१ ॥
शेषमात्रे धने तस्य चिन्ताभून्महती तदा ।
मातापित्रोः कुटुम्बस्य भरणीयस्य भोजनम् ।
कथं ब्रूहि करिष्यामि महाकष्टमिति सोऽब्रवीत्[३] ॥ ३२ ॥
इति निश्चित्य मनसा वणिग्भावं[४] हृदि स्थिरम् ।
कृत्वा सार्थमुपामन्त्र्य निर्गतः पूर्वमण्डलम् ॥ ३३ ॥
तत्र क्रीत्वा[५] सुपण्यानि उत्तरापथगानि च ।
बहूनि बहुमौल्यानि परदेशगमानि च ॥ ३४ ॥
यातायातं ततः कृत्वा लाभालाभविचक्षणः ।
क्रीत्वा क्रेयानि वस्तूनि लाभालाभं विचार्य च ।
उत्तरापथदेशात्तु सार्थं स बहुविस्तरम् ॥ ३५ ॥
अश्वरत्नं मणिरत्नं पट्टरत्नं समर्थकम् ।
गृहीत्वा तु समागच्छन्मथुरायां गृहं प्रति ॥ ३६ ॥

---

१. परिखाः मण्डलीयकमिति (ग) । २. स्थितस्य तु इति (ग) ।
३. अत्र महाकष्टमिति सोऽब्रवीदित्यत्राक्षराधिक्याच्छन्दोदोषः द्रष्टव्यः । महाकष्टमथोऽब्रवीदिति समीचीनः ।
४. वणिग्भागमिति (ग) ५. कृत्वेति वा पाठः ।

एकदा सार्थसम्भारो विश्रान्तुं समुपक्रमे[1]।
सानौ पर्वतसामीप्ये प्रभूतयवसोदके।
नद्यास्तीरे सुप्रदेशे आवासांश्च प्रचक्रिरे॥ ३७॥
निवेश्य भाण्डं तत्रैव अश्वानां यवसादिकम्।
समादिश्येतिकृत्यञ्च भृत्यैः कतिपयैर्वृतः।
समारुरोह तं शैलं बहुकन्दरशोभितम्॥ ३८॥
क्रीडार्थं विहरंस्तत्र सोऽपश्यत् स्थानमुत्तमम्।
प्रसन्नसलिलोपेतं नारङ्गैस्तु विभूषितम्॥ ३९॥
फलवन्तश्च वृक्षाश्च पुष्पाणि सुरभीणि च।
पाषाणसन्धौ तत्रस्थैर्मालाकारैस्तु रोपितम्॥ ४०॥
तत्रारुह्य दरीद्वारं यावद्दृष्टिर्निपात्यते।
तावदभ्यागतादीनि स्वागतादि शृणोति च॥ ४१॥
श्रुत्वाऽपि शब्दप्रभवं किमेतदिति निश्चयम्।
करिष्यंस्तत्र चैकान्ते दृष्टः पञ्जरगः शुकः॥ ४२॥
तेनोक्तं भो इहागच्छ आतिथ्यं करवाणि ते।
पाद्यं गृहाण भोः पान्थ आसनं ते इदं शुभम्॥ ४३॥
फलानीमानि स्वादूनि मधुमांसोदकानि च।
यथेष्टं यावतीच्छा च तावद्गृह्णन्त्विमे नराः।
आगत्य पितरौ मह्य[2] विशेषे तौ करिष्यतः॥ ४४॥
अतिथेरागतस्येह पूजायां विमुखो भवेत्।
गृहस्थस्तस्य पितरो वसन्ति नरके[3] ध्रुवम्।
पूजिते पूजिताः स्वर्गे मोदन्ते कालमक्षयम्॥ ४५॥
अतिथिर्यस्य भग्नाशो गृहात्प्रव्रजते यदि।
आत्मनो दुष्कृतं तस्मै दत्त्वा तत्सुकृतं हरेत्॥ ४६॥
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पूज्यो वै गृहमेधिना।
काले प्राप्तस्त्वकाले वा यथा विष्णुस्तथैव सः॥ ४७॥
एवंविधाः शुभा वाचो वैश्यो धर्मोपदेशकात्।
श्रुत्वा शुकात्स सर्वाय[4] गोकर्णो मुदितोऽब्रवीत्॥४८॥

---

१. 'विश्रान्तुमुपचक्रमे'—इति समीचीनः।
२. ममेत्यत्र मह्यमित्यार्षम्।
३. वसन्ते नरके इति (ग)। अत्र 'वसन्ते' इति आर्षम्।
४. 'सर्वस्मै' इति समीचीनः। श्रुत्वा शुकात् सर्वार्थाश्चेति (ग)।

कस्त्वमृषिः पुराणज्ञः किं वा देवोऽथ गुह्यकः ।
तव प्रसन्नरूपस्य यस्येयं वागमानुषी ।
कस्त्वं कथय मे सत्यमुत्साहश्चातिथिप्रियः ॥ ४९ ॥
धन्यः स मानुषो यस्य नित्यं सन्निहितो भवान् ॥५०॥
इत्युक्तः स शुकः सर्वं शशंसात्मपुराकृतम् ।
शृणु रौद्रं यथा पूर्वं मया कृतमबुद्धिना ।
शुकस्य विप्रियं यादृङ्महर्षेस्तु तपस्यतः ॥ ५१ ॥
सुमेरोरुत्तरे पार्श्वे महर्षिगणसेविते ।
तपश्चचार विप्रलं[1] शुको व्यासस्सुतो महान् ॥ ५२ ॥
श्रोतुकामाः पुराणानि सेतिहासानि नैगमाः ।
ऋषयस्तत्र आजग्मुरसितोदेवलस्तदा ॥ ५३ ॥
मार्कण्डेयो भरद्वाजो यवक्रीतस्ततो भृगुः ।
अङ्गिरास्तैत्तिरीयेभ्यः काण्वो मेधातिथिः कृतः ॥५४॥
तन्तुः सुतन्तुरादित्यो वसुमानेकतो द्वितः ।
वामदेवश्चाश्वशिरास्त्रिशीर्षो गौतमोदरः ॥ ५५ ॥
अन्ये च सिद्धा देवाश्च पन्नगा गुह्यकास्तथा ।
शुकं सम्मुखयामासुः पप्रच्छुर्द्धर्मसंहिताम् ॥ ५६ ॥
अहं तु वामदेवस्य शिष्यो नाम्ना शुकोदरः ।
भ्रष्टः श्रद्धान्वितो बाल्यात्सुनीत्यामग्रतश्चरन् ॥ ५७ ॥
ऊहापोहकरं प्रश्नं वारंवारञ्च पृष्टवान् ।
अन्यायवादिनं मां च गुरुर्नित्यं निषेधति ॥ ५८ ॥
गुरूणामग्रतो वाक्यं कथायां कथतां सह ।
पूर्वपक्षाश्च सिद्धान्ताः परस्परजिगीषवः ।
अन्तरे चान्तराक्षेपं पुनर्नैवमवोचथाः ॥ ५९ ॥
एवं निषेधितश्चाहं गुरुणा मुनिसत्तमैः ।
न कृतं यन्मया वाक्यं तेनाहं शपितस्तदा ॥ ६० ॥
शुकेन कोपाच्छापो मे दत्तोऽयं जल्पको वटुः ।
यथानामा त्वयं पक्षी शुको भवति नान्यथा ॥ ६१ ॥
इत्युक्तमात्रे वचने तत्रैवाहं शुकोदरः ।
शुकत्वं तत्क्षणात्प्राप्तः क्षमस्वेत्यूचुरोजसा ।
मुनयस्तं महात्मानं शुकं तत्त्वार्थवित्तमम् ॥ ६२ ॥
नान्यथा नान्यथा चोक्तं कदाचित्स भविष्यति ।
आगामिकाले दास्यामि वरमस्मै शुकाय भोः ॥ ६३ ॥

---

१. विप्रोऽलमिति पाठः सम्भाव्यते ।

युष्माकमुपरोधेन यथारूपो विहङ्गमः ।
अयं भविष्यति सदा सद्भावहितभावनः ॥ ६४ ॥
पुराणतत्त्ववेत्ता च सर्वशास्त्रार्थपारगः ।
मथुरायां मृतः पश्चाद् ब्रह्मलोकं गमिष्यति ॥ ६५ ॥
एवं शापं वरं गृह्य[1] तस्मादीनो ह्यहं द्रुतम् ।
मथुरा मथुरोच्चारं कुर्यान्नित्यमतन्द्रितः ॥ ६६ ॥
नित्योद्विग्नस्य मे गात्रं हिमाद्रौ तु गुहां वसन् ।
प्राप्तोऽहं शबरेणैव येनाहं पञ्जरे कृतः ॥ ६७ ॥
शबरस्तु सभार्यो वै क्रीडते स मया सह ।
मुनेः प्रसादान्मे ज्ञानं न जहाति कदाचन ॥ ६८ ॥
भुज्यते ह्यवशेनैव कृतं येन यथा च यत् ।
स्वस्थो भव महाभाग मा स्म शोके मनः कृथाः ॥६९॥
इत्युक्तः स तु गोकर्णस्तदा तेन शुकेन च ।
तस्य च वचनं हृद्यं शुकमोक्षप्रदायकम् ॥ ७० ॥
या सा मुक्तिप्रदा रम्या मथुरा पापनाशिनी ।
तस्यां वसाम्यहं भद्र वाणिज्यार्थमिहागतः ।
पुनरिच्छामहे तत्र भाण्डं गृह्य यथासुखम् ॥ ७१ ॥
मथुरावासिनं श्रुत्वा गोकर्णं स शुकस्तदा ।
पुत्रं संस्थाप्य चात्मानं गोकर्णस्य यथेप्सितम् ॥ ७२ ॥
एवञ्च वदतस्तस्य[2] शबरी शयनोत्थिता ।
दर्पान्निःसृत्य तु बहिर्ददर्शासनसंस्थितम् ।
भृत्यैः परिवृतं चारुदर्शनीयस्वरूपकम्[3] ॥ ७३ ॥
निरीक्ष्य बहुशस्तत्र शुको वचनमब्रवीत् ।
प्रियातिथिञ्च सम्प्राप्तं मातः पूज्यतमं शुचिम् ।
कुरु पूजां यथार्हञ्च गोकर्णस्य वरातिथेः ॥ ७४ ॥
शुकस्य वचनाद्यावत्पूजार्थमुपकल्पितम् ।
न ददाति ततस्तत्र वनाच्छबर आगतः ॥ ७५ ॥
तस्याग्रे तु पुनस्तेन शुकेनातिथिपूजनम् ।
शंसितं स तथेत्युक्त्वा कृत्वा पूजां प्रणम्य च ॥ ७६ ॥
फलानि मांसयुक्तानि मधूनि सुरभीणि च ।
सम्पाद्य संविदं कृत्वा वद किं करवाणि ते ॥ ७७ ॥

१. गृहीत्वेति समीचीनः । एवं परत्र द्रष्टव्यः ।

२. ताभ्यामिति (ग) । ३. रुद्रदर्शनीयस्वरूपकमिति वा पाठः ।

इत्युक्तः शबरेणाथ गोकर्णो वाक्यमब्रवीत् ।
अन्यत्किञ्चिदथो देयं यदि किञ्चिद्ददासि च ॥ ७८ ॥

शुकोऽयं पञ्जरस्थश्च पुत्रार्थं मे प्रदीयताम् ।
मथुरायां गमिष्यामि कृतार्थः पितुरन्तिके ॥ ७९ ॥

इत्युक्तमात्रे वचने शबरो वाक्यमब्रवीत् ।
अस्माकं यमुनास्नानं सङ्गमे यमुनाम्भसः ।
सरस्वत्याश्च पतने दत्ते दास्यामि ते शुकम् ॥ ८० ॥

शबरेणैवमुक्तस्तु गोकर्णः प्रत्यभाषत ।
सरस्वत्याः सङ्गमे च यत्फलं लभते नरः ।
स्नानेन किं फलं तस्य यदि जानासि तद्वद ॥ ८१ ॥

शबर उवाच

शुकेनानेन मे सर्वं मथुरायाश्च यत्फलम् ।
यत्फलं सङ्गमस्योक्तं शृणुयाद् द्वादशीव्रतम् ॥ ८२ ॥

वियोनिस्थो राक्षसो वा तिर्यग्योनिङ्गतस्य वा[1]।
यस्योद्दिश्य व्रतं कुर्यात्स गच्छेत्परमां गतिम् ॥ ८३ ॥

सङ्गमस्य फलं तस्य दृष्ट्वा गोकर्णमीश्वरम् ।
नासौ यमपुरं याति विष्णुलोकञ्च गच्छति ।
एवं मया श्रुतं तस्य सङ्गमस्य महत्फलम् ॥ ८४ ॥

इति वाराहपुराणे गोकर्णसरस्वतीमाहात्म्ये
सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

१. 'तिर्यग्योनिं गतोऽपि वा' इति समीचीनः ।

एकसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः

वराह उवाच

शुकं गृह्य ततः स्थानात्प्रस्थितो[1] मथुरां पुरीम् ।
प्रविश्य गृह्य तत्पुण्यं मातापित्रोस्तदर्पितम् ।
शुकस्य चरितं सर्वं निवेद्य च महामतिः ॥ १ ॥
एवं निवसतस्तस्य बहुवर्षाणि तत्र वै ।
सुखं प्राप्तं मतञ्चापि व्यवहारे च पूजने ॥ २ ॥
एवं निवसतस्तस्य द्रव्यशेषमजायत ।
पुनस्तत्रैव गमने वणिग्भावे मतिर्गता ॥ ३ ॥
समुद्रयाने रत्नानि महामौल्यानि साधुभिः ।
रत्नपरीक्षकैः सार्द्धमानयिष्ये बहूनि च ॥ ४ ॥
एवं निश्चित्य मनसा महासार्थपुरःसरः ।
समुद्रयायिभिर्लोकैः संविदं सूच्य निर्गतः ॥ ५ ॥
पेयाहारसमाहारं कृत्वा कृत्यविदार्थकम् ।
शुकं गृहीत्वा प्रस्थानमकरोत्पुण्यवासरे ॥ ६ ॥
मातापित्रोः शुभा वाचो गृहीत्वा देवतागृहे ।
भार्याणां देवकार्यञ्च वाटिकायाश्च पोषणम् ।
पितुः शुश्रूषणं चोक्त्वा सर्वं यूयं करिष्यथ ॥ ७ ॥
यथायोगं यथाकालं यथाकृत्यं यथा च यत् ।
भवतीभिश्च कृत्यं मे करणीयं यथा तथा ॥ ८ ॥
सन्दिश्य भार्याः सुश्रोणीर्देवं दृष्ट्वा प्रसाद्य च ।
भार्याभिः समनुज्ञातो यानपात्रङ्गतस्तदा ॥ ९ ॥
शुकेन सह सम्प्राप्तो महान्तं लवणार्णवम् ।
पोतारूढास्ततः सर्वे पोतवाहैरुपोहिताः[2] ।
अपारे दुस्तरेऽगाधे यान्ति वेगेन नित्यशः ॥ १० ॥
अथ दैववशाद्वायुर्विलोमः समजायत ।
दुर्वातेन तदा नित्यं बलात्पोत उपोहितः ॥ ११ ॥
पोतवाहास्ततः सर्वे विसंज्ञा मोहिताः कृशाः ।
हा कष्टं हि कथं किञ्च कुत्र गच्छामहे वयम् ॥ १२ ॥

---

१. प्रतिस्थानात् प्रस्थित् इति (ग) ।
२. 'पोतवाहैरुपोषिता' इति पाठान्तरम् ।

तेषां तु वचनं श्रुत्वा ज्ञात्वा दुर्वातपीडनम् ।
आक्षिपद्वाग्भिरुग्राभिरन्योन्याशङ्क्य मूर्च्छिताः॥१३॥
जल्पन्ति कोऽत्र पापिष्ठः समारूढो निराकृतिः ।
तस्य पातकसंस्पर्शान्मृता. सर्वे न संशयः ॥ १४ ॥
एवं विलपतां तेषां चत्वारोऽपि समभ्ययुः ।
मासास्तत्रैव वाणिज्यं षण्मासान्सिध्यते फलम् ॥ १५ ॥
निर्भत्सनं ततस्तेषामन्योऽन्यमभिजल्पनम् ।
श्रुत्वा शुकस्य गोकर्णः शशंसात्मविनिन्दनम् ॥ १६ ॥
अपुत्रस्य गतिर्नास्ति इति सर्वस्य निश्चितम् ।
एषां मध्ये ह्यहं पापस्तेन तप्यामि पुत्रक ॥ १७ ॥
यदत्र युक्तं कालेऽस्मिन् विषमे समुपस्थिते ।
वद स्वाध्यायषाडगुण्यं कृच्छ्रे त्वं कार्यवित्तमः ॥ १८ ॥

शुक उवाच

मा भैस्तात जोषमास्स्व[1] अस्मिन् काले यथोचितम् ।
अहं करिष्ये तत्सर्वं मा विषादे मनः कृथाः ॥ १९ ॥
एवमाश्वास्य पितरं समुड्डीय ततो द्रुतम् ।
ध्रुवाख्यां दिशमुद्वीक्ष्य उत्तराभिमुखो ययौ ॥ २० ॥
नीचगत्या रक्षयन्वै सुतरं दुस्तरं जलम् ।
सानौ पर्वतसामीप्ये योजनेन वरं गिरिम् ॥ २१ ॥
रोमाञ्चिततनुर्जातः शुको वीक्ष्य महागिरिम् ।
क्रमित्वोर्द्ध्वञ्च यात्युग्रं तावद्देवालयं शुभम् ॥ २२ ॥
दृष्टश्च विष्ण्वायतनं तेजसा चोपशोभितम् ।
दिक्षु सर्वास्वटित्वैवं निलिल्ये देवमन्दिरे ॥ २३ ॥
वत्साऽयं कोऽत्र सञ्चारी कदा किन्तु पिता मम ।
वितरिष्यति नो कालं दुरन्तं सुकृतिर्यथा ॥ २४ ॥
क्षणमेकं तथा चैनं तस्य चिन्तान्वितस्य हि ।
सौवर्णपात्रहस्ता च देवी देवं समचर्चयत् ।
नमोनारायणायोक्त्वा निषसाद वरासने ॥ २५ ॥
निमेषान्तरमात्रेण वयोरूपसमन्विताः ।
असंख्याताः समायाता यथा देवी तथैव ताः ॥ २६ ॥
गीतं वाद्यञ्च नृत्यञ्च यथासौख्यं विहृत्य च ।
गतास्ता देवताः सर्वा यथास्थानमनुत्तमम् ॥ २७ ॥

---

१. पितर्जोषमास्स्वेति (ग) ।

देवतादक्षिणे भागे पक्षिणाञ्च जटायुषाम् ।
लक्ष्यान्यनेकयूथानि वृहन्ति बहुसङ्घशः ॥ २८ ॥
शुको लिख्यासमस्तेषां मध्ये कृत्वा तु संविदम् ।
स्वभाषां पुरतः कृत्य[1] शरणञ्च अयाचयत् ॥ २९ ॥
ते समाश्वास्य तं प्राहुः कथमस्मिन् भवान् गतः ।
वारिराशिर्दुराधर्षः समुद्रो झषसंकुलः ॥ ३० ॥
शुकस्तान् प्रत्युवाचाथ पिता मे पोतसंस्थितः ।
दुर्गवाताद्‌गर्मस्थो विषमे समुपस्थिते ॥ ३१ ॥
तस्य त्राणमभीप्सन्वै आगतोऽत्र वरं गिरम् ।
कुरुध्वं तस्य मे त्राणं यथा सुखमवाप्यते ॥ ३२ ॥

पक्षिण ऊचुः

एहि पुत्र सुकार्यं ते मार्गं द्रक्ष्यामहे वयम् ।
पोताभ्यासगतिं यासि पितुस्तव गतिं प्रति ॥ ३३ ॥
ममैव पादविन्यासे क्रमयिष्ये यथा जलम् ।
तेन ते पृष्ठतो मह्यं[2] स पिता सन्तरिष्यति ॥ ३४ ॥
मम चञ्च्वावगाहेन नङ्क्ष्यन्ति जलजन्तवः ।
एतत्पितुः समक्षं हि शंस क्षिप्रं नदीपतिम् ॥ ३५ ॥
तरयामास वेगेन गत्वा पृष्ठं जटायुषः ।
स ययौ पर्वतं तीर्त्वा क्वचिन्नाभिसमं जलम् ।
हृत्कण्ठञ्चैव गम्भीरं सुखेन सुकृती यथा ॥ ३६ ॥
स्तोकान्तरे ततः सोऽथ देवागारमनुत्तमम् ।
सरोवरं च पद्माढ्यं मणिरत्नविभूषितम् ॥ ३७ ॥
स्नात्वा देवान् पितॄंश्चैव तर्पयित्वा यथासुखम् ।
पुष्पाण्यादाय देवञ्च पूजयित्वा स केशवम् ॥ ३८ ॥
पञ्चायतनकञ्चैव खचितं रत्नसञ्चयैः ।
दृष्ट्वा निलिल्ये चैकान्ते शुकस्यानुमते स्थितः ॥ ३९ ॥
क्षणेन ता यथापूर्वं देवताश्चागताः पुनः ।
नर्त्तयित्वा यथायोग्यं तासां ज्येष्ठाऽब्रवीदिदम् ॥ ४० ॥
स्वागतस्य क्षुधार्त्तस्य ब्रह्मष्टस्य महात्मनः ।
भोजनार्थं फलं दिव्यं पानार्थं तोयमुत्तमम् ।
गोकर्णस्य प्रयच्छध्वं येन तृप्तिस्त्रिमासिकी ॥ ४१ ॥

---

१. कृत्वेति समीचीनः । २. ममेत्यत्र मह्यमिति आर्षम् ।

यथा शोको यथा पापं यथा मोहः प्रणश्यति ।
तथा कृत्वा तमूचुस्ता अभयं तेऽस्तु मा शुचः ।
वस स्वर्गोपमे स्थाने यावत्सिद्धिर्भवेत्तव ॥ ४२ ॥
गतास्ताः पुनरेवञ्च नित्यमेव दिने दिने ।
वसते स सुखं तत्र मथुरायां यथा तथा ॥ ४३ ॥
पोतात्तस्मादुत्ततार सुवातेनोपवाहितः ।
रत्नाकरः शुभो यत्र भावित्वाद्दैवयोगतः ।
रत्नानि बहुमौल्यानि आहृतानि बहून्यथ ॥ ४४ ॥
यावत्परीक्षणार्थञ्च गोकर्णं रत्नकोविदम् ।
निरीक्ष्यतेऽस्य संवासो न दृष्टश्चुक्रुशुस्ततः ॥ ४५ ॥
कुतोऽसौ गतवान् भद्रो मृतो नष्टो जले प्लुतः ।
व्रीडायुतो निमग्नोऽयं निश्चितं मकरालये ॥ ४६ ॥
पितुरस्य वयं सर्वे पुत्रवद्विचरामहे ।
यथा भागं च रत्नानां भागं दास्यामहे परम ।
एष धर्मः सदास्माकमेकसार्थागमेन हि ॥ ४७ ॥
एवं वसन् स गोकर्णो द्वीपस्थः शोकविह्वलः ।
शुकं प्रोवाच दीनात्मा मातापित्रोः कृते तदा ॥ ४८ ॥
शुकेन मन्त्रमोहत्वात्पितुरेवं निवेदितम् ।
अहं पक्षी लघुतनुर्भवन्तं नेतुमक्षमः ।
याताऽस्मि[1] मथुरां मार्गे समुद्रे जलमालिनि ॥ ४९ ॥
पित्रोर्वाक्यं तवाख्यास्ये त्वदीयं च तयोरहम् ।
अवश्यञ्च गमिष्येऽहमनुज्ञा तु प्रदीयताम् ॥ ५० ॥
सत्यमुक्तं ततस्तेन गोकर्णेन शुकं प्रति ।
गच्छ त्वं पुत्र मथुरामवस्थां मामकीमिमाम्[2] ।
त्वया विना न शक्नोमि शीघ्रमागमनं कुरु ॥ ५१ ॥
इत्युक्तः स तथेत्युक्त्वा पोतारूढः खगोत्तमः ।
कालेन मथुरां प्राप्तः सर्वं पित्रे न्यवेदयत् ॥ ५२ ॥
श्रुत्वा तौ विषमावस्थं मृतं हृदि निवेश्य च ।
रुदित्वा सुचिरं कालं शुके स्नेहो निवेशितः ॥ ५३ ॥
अस्माकं जीवनार्थाय त्वया कार्यं विहङ्गम ।
कथाभिरनुकूलाभिर्धर्मदर्शिभिरेव च ॥ ५४ ॥

---

१. 'यातोऽस्मि' इति (ग) ।

२. मामकीमिमामवस्थां ताभ्यां निवेदयेत्यर्थः ।

शुकेन पञ्जरस्थेन कथालापेन विद्यया ।
पुत्रशोकाभिसन्तप्तौ तथैवानेन सान्त्वितौ ॥ ५५ ॥
अथ सार्थः समायातो रत्नपूर्णो यथोदधिः ।
वसुकर्णस्य पुत्रार्थमकरोत्स जनो महान् ॥ ५६ ॥
सर्वैस्तैर्विंशतिः[१] संख्या एकैकेन समुद्रगैः ।
रत्नैः समर्चितोऽत्यर्थं पर्वतः कुसुमोत्करैः ।
प्रसाद्य सर्वे सम्पूज्य प्रेषितास्ते गृहं ययुः ॥ ५७ ॥
एवं ते न्यवसंस्तत्र यावत्कालं सुखेन तु ।
शुश्रूषमाणास्तं वैश्यं यथा स्वपितरं तथा ॥ ५८ ॥

इति वाराहपुराणे भगवच्छास्त्रे गोकर्णमाहात्म्ये
एकसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

१. 'विंशतिः संख्या' इत्यस्य न तृतीयान्तः चिन्त्यः ।

द्विसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः

वराह उवाच

गोकर्णस्तु तथा चक्रे[1] तस्मिन्नायतने शुभे ।
प्रथमेऽह्नि यथा कृत्यमेवमेव त्रयोदश ॥ १ ॥
ता देव्यो नृत्यगीतेषु कुशलाश्चागमेऽभवन् ।
सुरूपाश्च स्वलङ्कारा रमयन्ति दिने दिने ॥ २ ॥
गोकर्णः सर्वभावेन गृहं विस्मृतवानसौ ।
तथैकदा स गोकर्णस्ता देव्यश्च हतौजसः ॥ ३ ॥
विवर्णवदना दीना भग्नालङ्कारवाससः ।
हीनाङ्गा लुञ्चितशिरः केशपक्ष्मनखादयः ॥ ४ ॥
दृश्यन्ते विकृताकाराः सव्रणा रुधिरस्रवाः ।
ता दृष्ट्वाऽतीवदुःखार्त्तश्चक्रे मनसि वेदनाम् ॥ ५ ॥
अपुत्रस्य गतिर्नास्ति स्वर्गे नैव च नैव च ।
मम सङ्गादिमा देव्यो दशमीं च दशां गताः ॥ ६ ॥
एवं ज्ञात्वा स पप्रच्छ तासां रूपविपर्ययम् ।
कथयध्वं महाभागाः किमेतद्रूपव्यत्ययम् ॥ ७ ॥

देव्य ऊचुः

अप्रष्टव्यं महाभाग दैवः सर्वेषु कारणम् ।
कालात्मकः स भगवान् भुज्यते सुकृतं यतः ॥ ८ ॥
स एव नित्यकालञ्च पृच्छति स्म तदुत्तरम् ।
दुःखार्त्तस्य सुदीनस्य न जल्पन्त्यतिदुःखिताः ॥ ९ ॥
निश्चयार्थं पुनः सोऽथ गोकर्णस्ताः प्रणम्य च ।
पृच्छत्याग्रहरूपेण निश्चयं विन्दते यथा ॥
यदि गोप्यं ममार्त्तस्य वैरूप्यं कथयिष्यथ ।
अगाधे दुस्तरे प्राणांस्त्यक्ष्याम्यद्य सुदुःखितः ॥
एवमुक्ते तदा तासां मध्ये एकाऽब्रवीदिदम् ।
दुःखं तस्य समाख्येयं यो विनाशयते रुजम् ॥ १० ॥
शृणु वत्स वदिष्येऽहं विरूपकारणं[2] यथा ।
अस्माकञ्च समुत्पन्नमेकचित्तोऽवधारय ॥ ११ ॥

---

१. चक्षे इति (ग)। २. विरूपकरणमिति (घ)।

आस्ते मधुपुरी रम्या नृणां मुक्तिप्रदायिनी ।
अयोध्याधिपतिर्वीरश्चतुरङ्गबलान्वितः ।
चातुर्मास्यं तीर्थसेवी स गतो भक्तिपूर्वकम् ॥ १२ ॥
तत्र देवस्य चागारं विष्णोः पञ्चसमन्वितम् ॥ १३ ॥
आरामवाटिकाः शुभ्राः प्राकारावरवेष्टिताः ।
कूपप्रावर्त्तकोपेताः पुष्पजात्यः सुवासिताः ॥ १४ ॥
फलवन्तो द्रुमास्तस्मिन् सर्वर्त्तु सुमनोहराः ।
तस्याभ्यासे स राजर्षिश्चकारावासमुत्तमम् ॥ १५ ॥
सेवकैर्नाशितः सर्व आरामः सफलद्रुमः ।
प्राकारपरिखा चैव स्थण्डिलप्रतिमा कृता ॥ १६ ॥
बहुधा वार्यमाणैस्तु पापबुद्धिसमाश्रितैः ।
एवं तेन कृतं तत्र सोऽपि दैववशं गतः ॥ १७ ॥
पञ्जरस्थो यथा सिंहः कोऽस्मांस्त्राता भवेदिति[1] ।
विधायाञ्जलिना वक्त्रमश्रुक्लिन्नस्तनान्तरा ।
रुरोदोच्चैः स्वरं[2] दीना हा कष्टमिति जल्पती ॥ १८ ॥
सर्वासां रुदतीनाञ्च कुररीणामिव स्वनः ।
श्रूयते बहुधाकारो गोकर्णोऽप्यतिदुःखितः ॥ १९ ॥
एकैकस्यास्तु चक्रेऽसौ मूर्ध्ना पादाभिवन्दनाम् ।
प्राञ्जलिर्दीनया वाचा सान्त्वयामास ताः शनैः ॥ २० ॥
प्राप्तसंज्ञास्तु ताः सर्वाः गोकर्णोऽप्याह सुस्वनः ।
भविता यदि तत्राहं राजानं तं निवारयम् ।
किं करिष्यामि दैवेन समर्थोऽप्यवसादितः ॥ २१ ॥
इत्युक्तमात्रे वचने ताः सर्वा लब्धचेतसः ।
ऐक्यभावेन ताः सर्वाः पप्रच्छुर्वणिजं प्रति ।
कस्त्वं कथय कस्माच्च स्थानाद्यस्त्वमिहागतः ॥ २२ ॥

गोकर्ण उवाच

गोकर्णोऽहं सुचार्वास्यः सुकपोलः सुलोचनः ।
पूर्वं दृष्टा भवत्यो मे चार्वङ्ग्यश्चारुलोचनाः ॥ २३ ॥
इदानीं मलिना जाता मम शोकविवर्द्धनाः ।
कथयध्वं ममात्मानमत्रतस्तदनन्तरम् ॥ २४ ॥

---

१. (ग) पुस्तके इतः पूर्वं गोकर्ण उवाच इति पाठो वर्तते, स तु न सङ्गच्छते ।
२. रुरोद मुखरं दीनेति (ग) ।

ज्येष्ठा सोवाच तस्याग्रे पुष्पजात्या स्वलङ्कृताः ।
वयमारामसंस्थाश्च स्वामिना परिपालिताः ॥ २५ ॥
हृद्यवेषाः सुचार्वङ्ग्यः पुष्पवृद्धिरताः सदा ।
पूर्वं दृष्टाः स्वरूपाश्च विपर्ययमथो शृणु ॥ २६ ॥
राजलोकैः पीडिताश्च छेदनोन्मूलनेन च ।
पीडिता भृशमुद्विग्नास्तेनेदानीं सकल्मषाः ॥ २७ ॥
पुष्पमालाविहीनाश्च मूलस्कन्धावशोषिताः ।
एवंविधाश्च सम्भूता नष्टसंज्ञाः स्थिता वयम् ॥ २८ ॥
यो देवस्तत्र पाषाणो मृत्पिण्डेष्टकयन्त्रितः ।
सोऽत्र सत्त्वमयः साक्षी तस्य पुण्यस्य कर्मणि ॥ २९ ॥
पुण्यं सोदकपूर्णोऽयं तस्यारामस्य सेचकम् ।
सरश्चोत्पलपूर्णश्च कलहंसैर्युतं सदा ॥ ३० ॥
ये ते वृक्षाः फलोपेतास्ते सौवर्णाश्च सत्तम ।
एता रक्षन्ति सततमारामं सुखदं नृणाम् ।
तस्या नाशाद्यथा नोऽत्र जातेयञ्च विरूपता ॥ ३१ ॥

गोकर्ण उवाच

आरामकर्त्तुः किञ्चात्र फलं भवति यादृशम् ।
करणात्कूपदेवानां तस्य पुण्यफलं वद ॥ ३२ ॥

ज्येष्ठोवाच

इष्टापूर्त्तं द्विजातीनां प्रथमं धर्मसाधनम् ।
इष्टेन लभते स्वर्गं पूर्त्ते मोक्षञ्च विन्दति ॥ ३३ ॥
वापीकूपतडागानि देवतायतनानि च ।
पतितान्युद्धरेद्यस्तु स पूर्त्तफलमश्नुते ॥ ३४ ॥
भूमिदानेन ये लोका गोदानेन च कीर्त्तिताः ।
ते लोकाः प्राप्यते पुंभिः पादपानां प्ररोहणे ॥ ३५ ॥
अश्वत्थमेकं पिचुमर्दमेकं न्यग्रोधमेकं दशपुष्पजातिः ।
द्वे द्वे तथा दाडिममातुलिङ्गे पञ्चाम्ररोपी[1] नरकं न याति ॥ ३६ ॥
यथा सुपुत्रः कुलमुद्धरेद्धि यथाऽतिकृच्छ्रान्नियमप्रयत्नात् ।
तथाऽत्र वृक्षाः फलपुष्पभूताः स्वं स्वामिनं नरकादुद्धरन्ति ॥ ३७ ॥

गोकर्ण उवाच

इन्धनार्थं यदानीतमग्निहोत्रं तदुच्यते ।
छायाविश्रामपथिकैः पक्षिणां निलयेन च ॥ ३८ ॥

---

१. पञ्चाम्रवापीति वा पाठः ।

पत्रमूलत्वगादिश्च औषधार्थं तु देहिनाम् ।
उपकुर्वन्ति वृक्षस्य पञ्चयज्ञः स उच्यते ॥ ३९ ॥
गृहकृत्यानि काष्ठानि क्षुद्रजन्तुगृहास्तथा ।
यत्र निर्वर्त्तनं प्रोक्तं भिक्षा पत्रैः समीकृता ॥ ४० ॥
फलन्ति वत्सरे मध्ये द्विवारं शकुनादयः ॥ ४१ ॥
सांवत्सरं पितुर्मातुरुपकारं फलैः कृतम् ।
एवं पुत्र समारोपा एवं तत्त्वविदो विदुः ॥ ४२ ॥

वराह उवाच

एवमुक्तस्तया देव्या मालत्या पुष्पजातया ।
हा कष्टं कथमित्येवं मुमोह च पपात च ॥ ४३ ॥
ताभिराश्वासितो धीमान् ससंज्ञो वारिणोक्षितः ।
आत्मानं कथयास्माकं यस्माच्च त्वमुपागतः ॥ ४४ ॥

गोकर्ण उवाच

वृद्धौ च मातापितरौ साधुभार्याचतुष्टयम् ।
मथुरायां ममैवैतदुद्यानं देवतागृहम् ॥ ४५ ॥
यदि तत्र गतश्चाहं पितृराज्ञोस्तु सन्निधौ ।
इमामापदमापन्ना यूयं तद्वै निवेदये ॥ ४६ ॥
ज्येष्ठा प्रोवाच नेष्यामि यदि ते रोचतेऽनघ ।
अद्यैव मथुरां देवीमवेक्ष्यामोऽधिगम्यताम् ॥ ४७ ॥
विमानप्रतिमाकारं यानमारुह्य सत्वरः ।
दिव्यानीमानि रत्नानि भूषणानि फलानि च ।
गृह्णीष्वोपायनं राज्ञे तस्मै त्वं देह्यनर्घ्यकम् ॥ ४८ ॥
आरुह्य स तथेत्युक्त्वा नमस्कृत्य हरिं च ताः ।
उत्पपात ततः स्थानाद् यत्र राजा व्यवस्थितः ॥ ४९ ॥
राज्ञे निवेदयामास रत्नानि सुबहूनि च ।
राजा दर्शनमात्रेण सन्तुष्टः सन् ब्रवीदिदम् ॥ ५० ॥
स्वागतं ते महाभाग परिपूज्य सुमान्य[१] च ।
अर्द्धासने कृतः प्रीत्या रत्नदो धनदो यथा ॥ ५१ ॥
अस्मात्स्थानादिदानीञ्च अपसर्प्य क्षणान्तरे ।
आश्चर्यं दर्शयिष्यामि कथयिष्यामि चापि भोः ॥५२॥

---

१. स्वमान्य चेति (ग) ।

स तथेति प्रतिश्रुत्य सेनापतिमुवाच ह ।
मुहूर्त्तार्द्धाद्यथा याति सैन्यं तच्च तथा कुरु ॥ ५३ ॥
क्षिप्रं तत्प्रतिपद्यस्व न कालोऽत्यभ्यगाद्यथा ।
कृतं तेन तथा सर्वं यथा राज्ञा प्रभाषितम् ॥ ५४ ॥
ता देव्यो दिव्यरूपाश्च विमानकृतरूपकाः ।
साधु साध्विति गोकर्णं प्रशशंसुः पुनः पुनः ।
वरं दत्त्वा यथाकामं स्वस्तीत्युक्त्वा दिवं ययुः ॥ ५५ ॥
गोकर्णस्तु तदाचष्टे तत्सर्वं नृपतेः सुखी ।
सर्वं तच्चात्मचरितं पूर्त्तधर्मस्य यत् फलम् ॥ ५६ ॥
राज्ञा तस्मै प्रदत्ताश्च ग्रामाश्चैव पुराणि च ।
वस्त्राणि च गजाश्चैव वाजिनोऽन्यद्धनं बहु ॥ ५७ ॥
आश्चर्यं परमं धर्ममारामस्य महत् फलम् ।
श्रुत्वा सर्वं चकारासौ सार्वभौमो महीपतिः ॥ ५८ ॥

इति वाराहपुराणे गोकर्णमाहात्म्ये
द्विसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

त्रयःसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः

वराह उवाच

तत्र स्थित्वा यथान्यायं गोकर्णः सर्वमङ्गलम् ।
शुकञ्च मातापितरं साधुभार्याचतुष्टयम् ॥ १ ॥
सम्मान्य पूजयामास यथाविभवशक्तितः ।
मथुरावासिभिर्लोकैरुद्यानं कारयत्तदा ॥ २ ॥
स्वयञ्च कृतवांस्तत्र अविघ्नस्य महामखम् ।
भक्ष्यभोज्ये ब्राह्मणेभ्यो ददौ दानानि नित्यशः ॥ ३ ॥
गीतवादित्रमाङ्गल्यं पुत्रवृद्धौ यथोचितम् ।
तत्सर्वं कृतवाँल्लोको गोकर्णस्य महात्मनः ॥ ४ ॥
एकैकञ्च परिष्वज्य प्रणिपत्य यथाक्रमम् ।
मातापित्रोः प्रणम्याथ शिरसा पादवन्दनाम्[1] ॥ ५ ॥
शुकं हृदि समालोक्य प्ररुरोद स वै वणिक् ।
यस्य प्रसादाज्जीवश्च धर्मश्चानुत्तमा गतिः ॥ ६ ॥
विशिष्टेन मया प्राप्तो राज्ञो लाभः सुपुष्कलः ।
शुकपुत्रान्मया प्राप्तमिहलोके परत्र च ॥ ७ ॥
एवं वसन् सुखं तत्र गोकर्णः सह बन्धुभिः ।
शुकनाम्ना कृतं तेन शिवस्यायतनं महत् ॥ ८ ॥
शुकेश्वरं प्रतिष्ठाप्य दिव्यं सत्रं चकार ह ।
ब्राह्मणानां शते द्वे च मिष्टान्नवरभोजने ॥ ९ ॥
शुकसत्रमिति ख्यातं मृतो मुक्तिमवाप सः ।
विमानवरमारुह्य स्वर्गलोकं गतः शुकः ॥ १० ॥
शुकप्रदाने गोकर्णः फलं स्नानस्य सङ्गमात् ।
श्राद्धं सुवर्णं गोदानं कृत्वा तस्मै ददौ च सः ॥ ११ ॥

---

१. पादबन्धनमिति (ग) ।

शबरस्य सभार्यस्य तेन स्वर्गं गतस्य ह ।
शुकोदरेण सहितो विमानवरमास्थितः ॥ १२ ॥
एतत्ते कथितं सर्वं मथुरायां महत्फलम् ।
सरस्वतीसङ्गमस्य गोकर्णस्य शिवस्य च ॥ १३ ॥
गोकर्णस्य तु सन्तानमक्षयं धर्मतोऽव्ययम् ।
सम्भूतं स सुखं भुक्त्वा ततो मोक्षमवाप्नुयात् ॥ १४ ॥

इति वाराहपुराणे गोकर्णमाहात्म्ये
त्रयःसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

चतुःसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः

वराह उवाच

पुनरन्यत्प्रवक्ष्यामि महापातकनाशनम् ।
सङ्गमस्य प्रभावं हि पापिनामपि मुक्तिदम् ॥ १ ॥
अत्रैव श्रूयते पूर्वं ब्राह्मणः संशितव्रतः ।
महानामेति विख्यातः स्थितोऽसौ वनमाश्रितः ॥ २ ॥
स्वाध्याययुक्तो होमे च नित्ययुक्तः स योगवित् ।
जपहोमपरो नित्यं स्वकालं क्षयते च सः ॥ ३ ॥
एवं कर्माणि कुर्वन्स ब्रह्मलोकजिगीषया ।
बहून्यब्दान्यतीतानि ब्राह्मणस्य बने तदा ॥ ४ ॥
तस्य बुद्धिरियं जाता तीर्थाभिगमनं प्रति ।
पुनस्तीर्थजलैरेतत्क्षालयामि कलेवरम् ।
प्रयातो विधिवत् साक्षात् सूर्यस्योदयनं प्रति ॥ ५ ॥
असिकुण्डादितः कृत्वा दक्षिणां कोटिकां ततः ।
तथा चोत्तरकोष्ट्यां तु तथा मन्माथुरश्च यत् ॥ ६ ॥
क्रमेण सर्वतीर्थानि स्नात्वा मामपि पुष्करम् ।
गत्वा सर्वाणि तीर्थानि स्नात्वा पूतो भवाम्यहम् ॥ ७ ॥
इति कृत्वा मथुराया निर्जगामाथ स द्विजः ।
कृतपूजानमस्कारः अध्वानं प्रत्यपद्यत ॥ ८ ॥
अध्वप्रपन्नो ददृशे पञ्च प्रेतान् सुभीषणान् ।
अरण्ये कण्टकवृते निर्जने शब्दवर्जिते ॥ ९ ॥
तान्दृष्ट्वा विकृताकारानतितीव्रभयङ्करान् ।
ईषदुत्रस्तहृदयोऽतिष्ठदुन्मील्य चक्षुषी ॥ १० ॥
आलम्ब्य स ततो धैर्यं त्रासमुत्सृज्य दूरतः ।
पप्रच्छ मधुरालापः के यूयं रौद्रमूर्त्तयः ॥ ११ ॥
भवन्तः कर्मणा केन दुष्कृतेन भयावहाः ।
एकस्थानात्सदा यूयं प्रस्थिताः कुत्र वा सदा ॥ १२ ॥

प्रेता ऊचुः

क्षुत्पिपासातुरा नित्यं बहुदुःखसमन्विताः ।
दुर्बुद्ध्या च वृताः सर्वे हीनज्ञाना विचेतसः ॥ १३ ॥

न जानीमो दिशं काञ्चिद्विदिशं चापि चाध्वनि ।
नान्तरिक्षं महीं चापि जानीमो दिवसं तथा ॥ १४ ॥
यदेतद्दुःखमापन्नं सुखोदर्कफलं भवेत् ।
अप्रकाममिदं भाति भास्करोदयनं प्रति ॥ १५ ॥
अहं पर्युषितो नाम सूचिमुखस्ततः परः ।
शीघ्रगो रोधकश्चैव पञ्चमो लेखकस्तथा ॥ १६ ॥

ब्राह्मण उवाच

प्रेतानां कर्मजातानां नाम्नां वै सम्भवः कुतः ।
किं तत्कारणमेतद्धि यूयं सर्वे सनामकाः ॥ १७ ॥

प्रेत उवाच

अहं स्वादु सदाश्नामि दद्मि पर्युषितं द्विजे ।
एतत्कारणमुद्दिश्य नाम्न पर्युषितं द्विज ॥ १८ ॥
सूचिता बहवोऽनेन विप्राश्चान्नादिकाङ्क्षिणः ।
एतत्कारणमुद्दिश्य सूचिमुखस्ततः परः ॥ १९ ॥
समर्थितो द्विजेनैव शीघ्रं याति यतो हि सः ।
एतत्कारणमुद्दिश्य शीघ्रगस्तेन सोच्यते ॥ २० ॥
एको गृहस्य मध्ये तु भुङ्क्ते द्विजभयेन हि ।
समारुह्योद्विग्नमना रोधकस्तेन चोच्यते ॥ २१ ॥
मौनेनापि स्थितो नित्यं याचितोऽपि लिखेन्महीम् ।
अस्माकमपि पापिष्ठो लेखकस्तेन नाम वै ॥ २२ ॥
मदेन लेखको याति रोधकस्तु ह्यवाक्शिराः ।
शीघ्रगः पङ्गुतां प्राप्तः सूचिमुखस्ततः परम्[१] ॥ २३ ॥
उपितः केवलग्रीवो लम्बौष्ठो बृहतोदरः ।
बृहद्वृषणशुष्काङ्ग पापादेव प्रजायते ॥ २४ ॥
एतत्ते सर्वमाख्यातमात्मवृत्तान्तसम्भवम् ।
यदि ते श्रवणे श्रद्धा पृच्छ चान्यद्यदिच्छसि ॥ २५ ॥

ब्राह्मण उवाच

ये जीवा भुवि तिष्ठन्ति सर्वे आहारजीविनः ।
युष्माकमपि चाहारं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ २६ ॥

१, एतदर्द्धं (ग) पुस्तके नास्ति ।

प्रेता ऊचुः

चतुःचाहारमस्माकं सर्वभूतदयापर ।
यच्छ्रुत्वा निन्दसे नित्यं भूयोभूयश्च नित्यशः ॥ २७ ॥
श्लेष्ममूत्रपुरीषेण योषितानां समन्ततः ।
गृहाणि त्यक्तशौचानि प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ २८ ॥
बलिमन्त्रविहीनानि दानहीनानि यानि च ।
गुरवो नैव पूज्यन्ते स्त्रीजितानि गृहाणि च ॥ २९ ॥
यानि प्रकीर्णभाण्डानि प्रकीर्णोच्छेषणानि च ।
नित्यं च कलहो यत्र प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ ३० ॥
अपात्रे प्रतिदत्तानि विधिहीनानि यानि च ।
निन्दितानां द्विजातीनां जुगुप्सितकुलोद्भवे ॥ ३१ ॥
जातानां विहितानां च कर्मदुष्कृतकारिणाम् ।
तेभ्यो दत्तं तदस्माकमुपतिष्ठति भोजने ॥ ३२ ॥
एतत्पापतरं चान्यद्भोजनं दुष्टकर्मिणा ।
निर्विण्णाः प्रेतभावेन पृच्छामः सुदृढव्रत ।
प्रेतो यथा न भवति तथा ब्रूहि तपोधन ॥ ३३ ॥

ब्राह्मण उवाच

एकरात्रित्रिरात्रेण कृच्छ्रचान्द्रायणादिभिः ।
व्रतैरभ्युद्यतः पूतो न प्रेतो जायते नरः ॥ ३४ ॥
मिष्टान्नपानदाता च सततं श्रद्धयान्वितः ।
यतीनां पूजको नित्यं न प्रेतो जायते नरः ॥ ३५ ॥
त्रिरद्भिः पञ्च चैकं वा प्रतिनित्यं तु पोषयेत् ।
सर्वभूतदयालुश्च न प्रेतो जायते नरः ॥ ३६ ॥
देवातिथिषु पूजासु गुरुपूजासु नित्यशः ।
रतो वै पितृपूजायां न प्रेतो जायते नरः ॥ ३७ ॥
जितक्रोधो ह्यमात्सर्यस्तृष्णासङ्गविवर्जितः ।
क्षमायुक्तो दानशीलो न प्रेतो जायते नरः ॥ ३८ ॥
एकादशीं सितां कृष्णां सप्तमीं वा चतुर्दशीम् ।
उपवासपरो नित्यं न स प्रेतोऽभिजायते ॥ ३९ ॥
गां ब्राह्मणं च तीर्थानि पर्वतांश्च नदीस्तथा ।
देवांश्च वन्दते नित्यं न प्रेतो जायते हि सः ॥ ४० ॥

प्रेता ऊचुः

त्वत्तस्तच्छ्रुतमस्माभिर्यो न प्रेतोऽभिजायते ।
प्रेतस्तु जायते केन[1] तद्वद त्वं महामुने ॥ ४१ ॥

विप्र उवाच

शूद्रान्नेन तु भुक्तेन ब्राह्मणो म्रियते यदि ।
तेनैव उदरस्थेन स प्रेतो जायते ध्रुवम् ॥ ४२ ॥
नग्नकापालिपाषण्डमेलनासनभोजनैः[2] ।
मनुष्यः प्रेततां याति स्पर्शेन सुतरां तथा[3] ।
पूर्वपुण्यं विनश्येत प्रेतो भवति नित्यशः[4] ॥ ४३ ॥
पाषण्डाश्रमसंस्थश्च मद्यपः पारदारिकः ।
वृथामांसरतो नित्यं स च प्रेतोऽभिजायते ॥ ४४ ॥
देवस्वं ब्राह्मणस्वञ्च गुरोर्द्रव्यं हरेत्तु यः ।
कन्यां ददाति शुल्केन स च प्रेतोऽभिजायते ॥ ४५ ॥
मातरं पितरं भ्रातृभगिन्यौ[5] च स्त्रियं सुतम् ।
अदुष्टान् यस्त्यजेत् सोऽपि प्रेतो भवति च ध्रुवम् ॥४६॥
अयाज्ययाजनाच्चैव याज्यानां परिवर्जनात् ।
रतो वा[6] शूद्रसेवायां स प्रेतो जायते नरः ॥ ४७ ॥
ब्रह्महा च कृतघ्नश्च गोघ्नोऽतिपञ्चपातकी ।
भूमिकन्याहृती चैव[7] स प्रेतो जायते नरः ॥ ४८ ॥
गुरोर्धर्मोपदेष्टुश्च नित्यं हितमभीप्सतः ।
न करोति वचस्तस्य स प्रेतो जायते नरः ॥ ४९ ॥
असद्भ्यः प्रतिगृह्णाति नास्तिकेभ्यो विशेषतः ।
स पापो जायते प्रेत आहारादिविवर्जितः ॥ ५० ॥

प्रेता ऊचुः

य एतत्कर्म कुर्वन्ति मूढाऽधर्मपरायणाः ।
विरुद्धकारिणः पापास्तेषां काञ्चिद्गतिं वद ॥ ५१ ॥

---

१. केव (को वा ?) इति (ग) । २. संलापासनभोजनैः' इति (ग) ।
३. संस्पर्शेन सुदांस्तथेति (ग) ।
४. न संशय इति वा (छन्दोदोषयुक्तः) पाठान्तरः ।
५. भ्रातॄन् भगिनीञ्चेति (ग) । ६. रतो वै इति (ग) ।
७. भूमिकन्यापहृति चेति (ग) ।

ब्राह्मण उवाच

ये धर्मविमुखा मूढा दयादानविवर्जिताः ।
तेषां गतिर्भवेदेका मथुरायां तु सङ्गमे ॥ ५२ ॥
श्रवणद्वादशीयोगे मासि भाद्रपदे तथा ।
वामनं तत्र देवं तु पूजयेज्जुहुयात्तथा ।
सुवर्णमन्नं वस्त्रं च छत्रोपानहसंयुतम् ॥ ५३ ॥
तत्र स्नात्वा पितृंस्तर्प्य दत्त्वा करकमेव च ।
न ते प्रेता भविष्यन्ति मार्गस्थो यो नमस्यते ।
विमानवरमारुह्य विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ५४ ॥
तत्र तीर्थे नरः स्नातो हृष्टपुष्टो यथाश्रुतः ।
ध्यातश्च कीर्त्तितो वापि तेन गङ्गावगाहिता ॥ ५५ ॥
तीर्थस्यैव तु माहात्म्यं प्रेतो भूत्वा शृणोति यः ।
तस्याक्षयपदं विष्णोर्भवतीति मया श्रुतम् ॥ ५६ ॥

प्रेता ऊचुः

अस्माकं वद कल्याणं व्रतस्यास्य विधिं परम् ।
येन वै क्रियमाणेन प्रेतत्वं च विमुच्यते[1] ॥ ५७ ॥

ब्राह्मण उवाच

एवमेव व्रतस्यास्य विधानं कर्मसंहितम् ।
पुराणं कथितं राज्ञे मान्धात्रे पृच्छते पुरा ॥ ५८ ॥
वसिष्ठेन महाभागा शृणुध्वं कथयाम्यहम् ।
प्रेतानां मोक्षणं पुण्यं गतिप्रवरदायकम् ॥ ५९ ॥
मासि भाद्रपदे शुद्धा द्वादशो श्रवणान्विता ।
तस्यां दत्तं हुतं स्नानं सर्वं लक्षगुणं भवेत् ॥ ६० ॥
सङ्गमे च पुनः स्नात्वा पूजयित्वा तु वामनम् ।
कलशं विधिना दत्त्वा तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ ६१ ॥
कपिलानां शतं दत्त्वा हिरण्योपस्कराञ्चितम् ।
तेन यत्फलमाप्नोति तद्द्वादश्यामखण्डितम्[2] ॥ ६२ ॥
राक्षसत्वं न गच्छेत श्रवणद्वादशीव्रतात् ।
स्वर्गे च वसते तावद्यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥ ६३ ॥

---

१. प्रेतभावश्च मुच्यते इति (ग) ।
२. हिरण्योपस्करान्वितम् इति (ग) ।

ततः स्वर्गात्परिभ्रष्टो ब्राह्मणो वेदपारगः।
जातिस्मरो महायोगी मोक्षमार्गपरायणः[१] ॥ ६४ ॥
ध्यानयोगेन भावेन मुक्तो यात्यपुनर्भवम्।
करकञ्च सुसम्पीतं सान्नं रत्नसमन्वितम् ॥ ६५ ॥
यथालाभोपपन्नेन सौवर्णो वामनः कृतः।
उपानच्छत्रसंयुक्तो विधिमन्त्रपुरःसरः ॥ ६६ ॥
कृत्वा च विधिवत्तस्य स्नानपूजादिकं नरः।
मन्त्रैस्तथाविधैर्होमैर्ब्राह्मणं चोपपादयेत् ॥ ६७ ॥

आवाहनम्

आगच्छ वरदानं तु श्रीपते मदनुग्रहात्।
सर्वगोपिनिजांशेन स्थानमेतदलङ्कुरु ॥ ६८ ॥

नक्षत्रम्

यस्त्वं नक्षत्ररूपेण द्वादश्यां नभसि स्थितः।
तन्नक्षत्रमहं वन्दे मनोवाञ्छितसिद्धये ॥ ६९ ॥

स्नानम्

नमः कमलनाभाय कमलालय केशव।
कमूर्त्ते सर्वतोव्यापि नारायण नमोऽस्तु ते ॥ ७० ॥

पूजा

सर्वव्यापिजगद्योने नमः सर्वमयाच्युत।
श्रवणाद्वादशीयोगे पूजां गृह्णीष्व केशव ॥ ७१ ॥

धूपः

धूपोऽयं देवदेवेश शङ्खचक्रगदाधर।
अच्युतानन्त गोविन्द वासुदेव नमोऽस्तु ते ॥ ७२ ॥

दीपः

तेजसा सर्वलोकाश्च विवृताः सन्तु तेऽव्ययः।
त्वं हि सर्वगतं तेजो जनार्दन नमोऽस्तु ते ॥ ७३ ॥

नैवेद्यम्

अदितेर्गर्भमाधाय वैरोचनिशमाय च।
त्रिभिः क्रमैर्जिता लोका वामनाय नमोऽस्तु ते ॥ ७४ ॥

अर्घ्यम्

देवानां सम्मतश्चापि योगिनां परमा गतिः।
जलशायी जगद्योने अर्घ्यं मे प्रतिगृह्यताम् ॥ ७५ ॥

---

१. मोक्षधर्मपरायण इति (ग)।

होमः

हव्यभुक् हव्यकर्ता त्वं होता हव्यं त्वमेव च ।
सर्वमूर्त्ते जगद्योने नमस्ते केशवाय इति स्वाहा ॥७६॥

दक्षिणायाम्

हिरण्यमन्नं त्वं देव जलवस्त्रमयो भवान् ।
उपानच्छत्रदानेन प्रीतो भव जनार्द्दन ॥ ७७ ॥

वामनस्तुतौ

पर्ज्जन्यो वरुणः सूर्यः सलिलं केशवः शिवः ।
अग्निर्वैश्रवणो देवः पापं हरतु मेऽव्ययः ॥ ७८ ॥

करकदाने

अन्नं प्रजापतिर्विष्णुरुद्रेन्द्रश्चन्द्रभास्कराः ।
अन्नं त्वष्टा यमोऽग्निश्च[1] पापं हरतु मेऽव्ययः ॥ ७९ ॥

यजमाने

वामनोबुद्धिदाता च द्रव्यस्थो वामनः स्वयम् ।
वामनस्तारकोभाभ्यां वामनाय नमोऽस्तु ते ॥ ८० ॥

द्विजप्रतिग्रहे

वामनं प्रतिगृह्णानि वामनो मे प्रयच्छति ।
वामनस्तारकोभाभ्यां वामनाय नमो नमः ॥ ८१ ॥

गोदाने

कपिलाङ्गेषु तिष्ठन्ति भुवनानि चतुर्द्दश ।
दत्त्वा कामदुघां लोका भवन्ति सफला नृणाम् ॥ ८२ ॥

विसर्जनम्

मम पापच्छिदे तुभ्यं देवगर्भा सुपूजिता ।
मया विसर्जितो देव स्थानमन्यदलङ्कुरु[2] ॥ ८३ ॥

एवं विद्वांस्तु द्वादश्यां यो नरः श्रद्धयान्वितः ।
यत्र तत्र नमस्ते तु कृत्वा फलमवाप्यते ॥ ८४ ॥

ब्राह्मण उवाच

यस्तु सारस्वते तीर्थे यमुनायाश्च सङ्गमे ।
करोति विधिनानेन तस्य पुण्यं शतोत्तरम् ॥ ८५ ॥
मयापि श्रद्धया चैतत्कालं तीर्थस्य सेवनम् ।
क्षेत्रसंन्यासरूपेण कृतं भक्तिसमन्वितम् ।
तेन यूयं न शक्ता मां बाधितुं पापकर्मिणः ॥ ८६ ॥

१. अन्नं त्वष्ट्रयमाग्निश्चेति (ग) । २. 'स्थानमेतदलङ्कुरु' इति (ग) ।

श्रवणद्वादशीयोगे व्रतं तिथिसमन्वितम् ।
तावद्व्रतं तु कर्त्तव्यं यावदेकं क्षयं व्रजेत् ॥ ८७ ॥
तीर्थस्यैव प्रभावो हि प्रत्यक्षमिह दृश्यते ।
श्रवणाद्वो गतिः साक्षात्साधु लक्ष्यामहेऽधुना ॥ ८८ ॥

वराह[1] उवाच

एवं ब्रुवति विप्रे तु आकाशे दुन्दुभिस्वनः ।
पुष्पवृष्टिः पतद्भूमौ देवैर्मुक्ता सहस्रशः ॥ ८९ ॥
प्रेतानां तु विमानानि आगतानि समन्ततः ।
देवदूत उवाचेदं प्रेतानां शृण्वतां तदा ॥ ९० ॥
अस्य विप्रस्य सम्भाषात्पुण्यसत्कीर्त्तितेन च ।
प्रेतभावविमुक्ताः स्थ तीर्थस्य श्रवणादपि ॥ ९१ ॥
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन [2]सता सम्भाषणं वरम् ।
कर्त्तव्यतीर्थभावश्च व्रतभावश्च भाविनि[3] ॥ ९२ ॥
तीर्थाभिषेकिपुरुषाद्यथा तेषां दुरात्मनाम् ।
प्रेतानामक्षयः स्वर्गः सरस्वत्याश्च सङ्गमात् ॥ ९३ ॥
प्राप्तं तीर्थप्रभावस्य श्रवणान्मुक्तिदं फलम् ।
तिलकं सर्वधर्माणां पञ्च प्रेतत्वमुक्तिदम् ॥ ९४ ॥
यः पठेत्परया भक्त्या शृणुयाद् भक्तितत्परः ।
करोति श्रद्धया युक्तो न प्रेतो जायते नरः ॥ ९५ ॥
पिशाचसंज्ञकं नाम तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतम् ।
यस्य श्रवणमात्रेण न प्रेतो जायते नरः ॥ ९६ ॥

इति वाराहपुराणे सर्वतीर्थे यमुनासङ्गमप्रभावो नाम
चतुःसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

---

१. 'श्रीवराह' इति (ग) । २. 'सतां' इति तु समीचीनः ।
३. भामिनीति (ग) ।

पञ्चसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः

वराह[1] उवाच

शृणु चान्यद्वरारोहे कृष्णगङ्गासमुद्भवम् ।
यमुनास्रोतसि स्नात्वा कृष्णद्वैपायनो मुनिः ॥ १ ॥
ध्यात्वा मनसि गङ्गां तां कालिन्दीं पापहारिणीम्।
नित्यकालं च[2] कुरुते तत्र तीर्थजलाप्लुतिम् ॥ २ ॥
सोमवैकुण्ठयोर्मध्ये कृष्णगङ्गेति कथ्यते ।
यत्रातप्यत स व्यासो मथुरायां स्थितोऽमलः ॥ ३ ॥
तत्राश्रमपदं दिव्यं मुनिप्रवरसेवितम् ।
आगच्छन्ति सदा तत्र चातुर्मास्यमुपासितुम् ।
मुनयो वेदतत्त्वज्ञा ज्ञानिनः शंसितव्रताः ॥ ४ ॥
श्रौतस्मार्त्तपुराणेषु सन्देहो यस्य कस्यचित् ।
व्यासोऽपनोदयामास नानावाक्यैः सतां गतिः ॥५ ॥
कालञ्जरे महादेवं तत्र तीर्थपतिं शिवम् ।
यस्य सन्दर्शनादेव कृष्णगङ्गाफलं भवेत् ॥ ६ ॥
तत्र स्थितो द्वादशाब्दव्रती सङ्गविवर्जितः ।
पक्षाहारी च फलभुग् दर्शे वै पौर्णमासिके ॥ ७ ॥
गत्वा हिमालयं चासौ बदरीमभितो गतः ।
व्यासश्चर्यापरस्तत्र ध्यानयोगपरायणः ।
त्रिकालदर्शी शुद्धात्मा सिद्धत्वं प्राप्नुयात्प्रभुः ॥ ८ ॥
तस्याश्रमपदस्थस्य यद्दृष्टं ज्ञानचक्षुषा ।
प्रत्यक्षं कृष्णतीर्थे तु पाञ्चाल्यकुलतन्तुना ॥ ९ ॥
पाञ्चाल्योऽथ द्विजः कश्चिन्नाम्ना वसुरिति श्रुतः।
दुर्भिक्षपीडितोऽत्यन्तं सभार्यो दक्षिणाङ्गतः ॥ १० ॥
शिवनद्या दक्षिणे तु कूले सुवरपत्तने ।
निवासमकरोत्तत्र ब्राह्मणीं वृत्तिमाश्रितः ॥ ११ ॥
तत्रस्थस्य तदा पञ्च पुत्रा कन्याभवत्तदा ।
ब्राह्मणाय च दत्ता सा धनधान्यसमन्विता ॥ १२ ॥

---

१. श्रीवराह इति (ग) ।   २. 'तु' इति (ग) ।

स द्विजः कालसम्पन्नः सभार्यस्तत्र संस्थितः ।
कन्याऽस्थीनि तु संगृह्य मथुरामाजगाम ह ॥ १३ ॥
श्रुत्वा पुराणे पतितमर्द्धचन्द्रेऽस्थिपातनम् ।
स्वर्गे वसति स नित्यं यस्यास्थि ह्यर्द्धचन्द्रके ॥ १४ ॥
तीर्थयात्राप्रसङ्गेन लोकैः प्रचलिता वहिः ।
तेन सार्थेन सा कन्या मथुरायां जगाम च ॥ १५ ॥
कनिष्ठा भगिनी तेषां बालरण्डा बभूव ह ।
सुरूपा सुकुमाराङ्गी नीलकुञ्चितमूर्द्धजा ॥ १६ ॥
कदलीकाण्डसङ्काशे तस्या ऊरू समांसले ।
सुश्लिष्टाङ्गुलिपादा तु नखास्ताम्रोज्ज्वलाः शुभाः॥ १७॥
गम्भीरा दक्षिणावर्त्ता नाभिस्त्रिवलिशोभिता ।
क्षामोदरी समकुक्षिः पीनोन्नतपयोधरा ॥ १८ ॥
कम्बुग्रीवा संवृतास्या सुदती स्वधराहनुः ।
सुनखी स्वक्षिणी सुभ्रूः सुप्रमाणसुभाषिणी ॥ १९ ॥
तेन तेनैव सम्पूर्णरूपेण च तिलोत्तमा ।
यं यं पश्यति चार्वङ्गी यस्ताञ्चैव प्रपश्यति ।
स स चित्र इव न्यस्तो विचेता जायते नरः ॥ २० ॥
एवंविधा तत्र तत्र तीर्थस्नानपरायणा ।
दृष्टा वेश्यासमूहेन प्रागल्भेन तदा क्वचित् ॥ २१ ॥
कान्यकुब्जाधिपो राजा क्षत्रधर्मे व्यवस्थितः ।
तस्य सत्रं सर्वकालं देवगर्त्तेश्वरे शिवे ॥ २२ ॥
प्रवर्त्तते सुवित्ताढ्यं प्रेक्षणीयं मनोरमम् ।
वादित्राणि च गीतानि शक्रस्य भवने यथा ॥ २३ ॥
तस्य देवस्य या वेश्यास्ताभिः सा प्रतिलोभिता ।
गीतनृत्यादिषु रता तासां धर्ममुपागता ॥ २४ ॥
अल्पैर्दिवसैः सा[1] साध्वी असाध्वीभिः परीवृता ।
एवं वसति सा बाला देवस्यास्य परिग्रहा ।
यथासुखं समेताभिर्विहरन्ती दिने दिने ॥ २५ ॥

इति वाराहपुराणे मथुरामाहात्म्ये कृष्णगङ्गाकालिञ्जर-
प्रभावे पञ्चसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

---

१. 'ततोऽल्पैर्दिवसैः' इति (ग) ।